

המלצות מחקר:
לאסור בעלויות
צולבות

ירושלים
km 3

ריח של מהפכה

הכתבים לענייני רווחה חצו קווים

מצב "העיר"

קשיי התקשורת
של הרמטכ"ל

עיתונאים בלי כיסוי
שיח מפוטרים

כתבות, מאמרים, טורים ומדורים מאת
נחום ברנע • כרמית גיא • צבי בראל • אסא
כשר • יואב לימור • חנן עמיאור • תמר גוטמן
שחר אבירי • רן בנימיני • אורי דרומי • רפי מן
גילי דרוב־היישטיין • עמוס נוי • ארן ליביו •
אורן סופר • איתי בנר • עוזי בנימין

העדפותיו של אולמרט

ב־17 באוגוסט התמנה אהוד אולמרט, בשעה טובה ומוצלחת, לשר התקשורת. הודעת הממשלה על כך היתה ככדרך אגב: הממשלה החליטה לשנות את חלוקת התפקידים בין שריה ולהעביר את תיק התקשורת מידי שר ראש הממשלה לידיו של אולמרט. מעתה והלאה אהוד אולמרט אינו רק שר התעשייה, המסחר והתעסוקה, אלא גם שר התקשורת. בתוקף הרחבת סמכויותיו המיניסטריאליות יחלוש אולמרט על מועצת הכבלים והלוויין, המפקחת על הטלוויזיה הרב־ערוצית, על הרשות השנייה, האחראית על הערוצים 2 ו־10, וכן על הרדיו האזורי, על ערוץ 1 וקול־ישראל.

יש אירוניה גדולה בכך שלתפקיד שר התקשורת התמנה אדם שיכולתו לתקשר עם העיתונות הישראלית נתונה בקשיים של ממש בשנים האחרונות. מאז החל את דרכו הציבורית בהצפת מדורי המכתבים של העיתונים כמנשרי תמיכה כשמואל תמיר המנוח, שהפך לפטרונו הפוליטי, עשה אולמרט דרך מפותלת כמגעיו עם התקשורת. מצידד נלהב של הורמנויות שיוצרת התקשורת לפוליטיקאים שאפתנים, הפך במרוצת השנים לאיש ציבור יהיר ותוקפן ברשימה הפומבי שהוא מנהל עם העיתונות. הראיונות שהוא נותן לרדיו ולטלוויזיה הם הפגנה חוזרת ונשנית של כוח למראייניו, שביסודו, כך נראה, סירוב אמיתי להכיר בתפקידה של התקשורת לתבוע מאנשי ציבור דין וחשבון על התנהגותם. מרי פעם העיתונות אכן האכילה את אולמרט מרורים באופן שבו סיקרה תחנות שונות בקריירה הציבורית שלו, אך הלקח שהפיק מכך – לפתח כלפיה התנגדות גורפת – מצדיק תהיה על התבונה שבמינויו.

עולם המושגים של אולמרט, המשקעים שצבר בחייו הציבוריים, טולם הערפותיו והמיליה החברתי שלו ישפיעו על האופן שבו ימלא את תפקידו. יהיה עליו לאון בין אינטרסים עסקיים לצרכים תרבותיים, בין פיתוחים טכנולוגיים לערכים דמוקרטיים. עברו הציבורי מעורר את השאלה, עד כמה יהיה מאוזן בהכרעותיו ועד כמה יבואו לידי ביטוי הטייתיו האישיות.

יהיה על אולמרט לגבש לעצמו בהקדם סדריום בתחום החדש שהופקד בידיו. כראי שילמד מטעויות קודמיו. בגיליון מס' 9 של "העין השביעית" (יוני '97) פרסה שרת התקשורת לימור לבנת את משנתה. היא האמינה ב"שמים פתוחים" ומימשה חלק לא קטן מחזונה: עולם התקשורת הישראלי הפך בשש השנים האחרונות לשרה ניסויים פרוע: הוקמה תחנת שידור לוויינית, נפתחו ערוצים ייעודיים בכבלים, החל לפעול ערוץ מסחרי שני, נמשכה התרוצצות הרדיו האזורי. הרשות אכן היתה נתונה, אבל הכל גם היה צפוי, ולבנת התעלמה מכך: הוכח ששוק התקשורת הישראלי אינו מסוגל להכיל את פרץ הזימות הזה, שהשידור הציבורי נפגע אנושות, ושהשלכות של אלה על עולם הערכים החברתי והתרבותי של המדינה ועל לכירותה הפנימית המוריות מאוד. אחרות נמתצאות מדיניות התקשורת שיצאה לדרך בימיה של לימור לבנת באות לידי ביטוי בגיליון זה (ככתבות על העיתונאים המפורסרים, על שדולות הערוצים בכנסת, על עיתוני הנוער ועל המלצות המחקר על הבעלויות הצולבות). לשימת לבו של שר התקשורת החדש.

עוזי בניזחן

6 השפעת הבעלות הצולבת על הרמקורטייה שחר אבירי

8 אני זאת נשנה את העולם: סיקור מאהל המחאה חנן עמיאור

12 סוף ידוע מראש: ויקי כנפו מול הספיץ של נתניהו כרמיח גיא

14 מדוע "העיר" אינו IN יותר תמר גוטמן

17 חורבן הבית השני: עיתונאים מול הודעות פיתורים גילי דרוב-היישטיין

20 קורא מן השורה: הכל תלוי במינח עמוס נוי

22 "עניים יוחר משחשכנו": הכותרות של "מעריב" ו"דיעות אחרונות" ארן ליביו

26 דעת קהל: שחר אבירי, אורי דרומי, ארן ליביו, חנן עמיאור

28 סיפורי בוגי: דברי הרמטכ"ל יוצאים מהקשרם יואב לימור

32 כשהון פוגש שלטון: שדולות הערוצים בכנסת שחר אבירי

35 "תכלת": מקרא ותרגום אורן סופר

36 הארץ שלנו: הבנת הנקרא בעיתוני הנוער רן בניחיני

40 מאבדים שליטה: זכויות יוצרים של עיתונאים אתי בנר

42 עין בינלאומית: גבי.בי.סי חושף מקור רפי זמן

45 מסיבת עיתונאים: כתבו עלי ב"העין השביעית" אסא כשר

46 שיקולי רייטינג בחקשורח הערבית צבי בראל

49 אירוטי תקשורת

הסכון הישראלי לדמוקרטיה
THE ISRAEL DEMOCRACY INSTITUTE

רבו התערבות: מדב שטרית
השער: אסון תנוכה
דפוס: חפנעלי דפוס כתר
כתובתנו באינטרנט: www.idi.org.il
דואר אלקטרוני: nadavsh@idi.org.il
ISSN 0793-6781

עורך: עוזי בניזחן
מערכת: נחום ברנע, כרמיח גיא, רפי זמן
ייעוץ: פרופ' ירון אורחי, משה גביש
עריכה גראפית: טמרי זח
עריכה לשונית: היכל רוזנטל

"העין השביעית"
בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה
ת.ד. 4702 ירושלים 91046
טלפון: מערכת 02-5300866
מוניים ותנהלה: 02-5392888
1-800-202222
פקס: 03-5488633

ק"ץ 2003 היה קצר למדי: שבועה שבועות של אושר, בין זריחת ההורנה לשקיעתה, בין פתיחת הכבישים בעזה לפיגועי הילדים בירושלים. במשך שבועה שבועות מותר היה להתרכז, ללא רגשות אשם, בסדריום של מדינה נורמלית: בבעיות הקיום של משפחות חד-הוריות; ברופא שהרביק או לא הרביק את מטופליו במחלה נגיפית; בחקירותיו של ראש הממשלה; במלחמות הכוכבים בקבוצות הכדורגל.

בתוך המצע הרחב הזה נמצא, למרבה השמחה, מקום לתחום שהזנח בשנים האחרונות: ההיסטוריה. "ידיעות אחרונות", "מעריב" ו"הארץ" צללו, בכתבות ענק, לתוך פרטיה של מלחמת יום-הכיפורים. לא היתה שום סיבה מיוחדת לקמפיין המשולש הזה, לכך מהעובדה שבעוד שלושה חודשים יצוין יום השנה השלושים למלחמה ההיא, וזרזים מקדימים (או מאחרים, אם מביאים בחשבון את 29 השנים ותשעת החודשים שחלפו).

מקבץ הכתבות הזה ראוי לכל שבח. לא בגלל החרשות המסעירות שהביא בכנפיו. למיטב הכנתי, לא היה בעשרות אלפי המלים שפורסמו שום חידוש מהותי. הכל, או כמעט הכל, פורסם בעבר. מה שלא הופיע בדו"ח ועדת אגרנט התפרסם בעיתונים, ומה שלא התפרסם בעיתונים התפרסם בספרים: גרסת הרמטכ"ל פורטה בספרו המצוין של חנוך ברטוב "דרו", שלפני חודשים אחרים יצא לאור במהדורה חדשה; האלופים שרון, ארן והרצוג כתבו ספרים משלהם, ויריביהם מיהרו להשיב להם בראיונות נוקבים. אף אחד לא ויתר על ההזדמנות לומר את המלה האחרונה, לבר מ-2,600 חיילי צה"ל שנפלו באותה מלחמה, נפלו בגלל עיוורונם ויהירותם של מנהיגיהם ואלופיהם, ולמרבה הצער, ההזדמנות לומר את המלה האחרונה ניטלה מהם.

מאגר אחד של מידע נותר חסוי: המחקר שעשו על מלחמת יום-הכיפורים אנשי ענף היסטוריה במטה הכללי. איסור הפרסום יצר ענן של ציפיות סביב המחקר. ההנחה הכללית היתה שהאמת המרה, הגוקבת, האקדח העשן, פסק-הדין הסופי על משגי המלחמה ההיא נמצא שם, בין דפיו. אחרת איך אפשר להסביר את העובדה שגורמים פוליטיים, ביניהם אריאל שרון, התאמצו כליכך למנוע את פרסומו. עד שקמו בקיץ הפורה הזה אמיר אורן ("הארץ") ורונן ברגמן ("ידיעות אחרונות") ופרסמו, כל אחד בעיתונו, את עיקרי המחקר. הגילוי הגדול היה שאין שם שום גילוי. אותם ממצאים שהכרנו מהפרסומים בעבר, אותם תיאורים, אותן מסקנות חצי-עגומות, חצי-שמחות, מסקנות שאולי היו מעוררות תשומת לב בשנות השבעים, אבל לאחר קרוב לשלושים שנה הן בלתי מסעירות לחלוטין. עכשיו, לאחר שקראנו, גרמה שכל מעשה הגניזה לא היה אלא פינוק של גנרלים ברימוס, שהתעקשו למנוע מצה"ל לפרסם רשמית את מה שנחשב מזמן למוזן מאליו.

לכאורה, הקורא המלומד צריך לבוא בטענות לעיתונו: הבטחתם גילויים מרעישים. נתתם סחורה משומשת. תתביישו לכם.

ההפך הוא הנכון. הקורא צריך להיות אסיר תודה לעיתונים על שהזכירו לו נשכחות. יום-יום נכנסים למעגל הקוראים אנשים חדשים, שלא היו כאן לפני שלושים שנה. גם מי שהיה – לא בהכרח זוכר. הגה דוגמה כואבת: אירית גונן-גיל היא בתו של האלוף שמואל גורוריש. המלחמה ההיא הטילה צל גדול על חי אביה ועל חייה. היא העניקה ראיון מרגש לסימה קרמן ("ידיעות אחרונות") שבו אמרה שיומיים לאחר פרוץ המלחמה הציבו מעל אביה את הרמטכ"ל לשעבר חיים בר-לב. "ביומיים האלה שהיה לבדו בפיקוד נקבעו פני מלחמת יום-הכיפורים?", שאלה גונן-גיל, רטורית. בר-לב הגיע למוצב הפיקוד כ-9 בנובמבר, בתוס, או במהלך, היממה הרביעית ללחימה. בארבעת הימים הראשונים נקבעו פני המלחמה, לפחות פניה הקשים יותר. בשעות שקדמו לבואו של בר-לב איבד גורוריש, גם לפי עדותו, את השליטה על החזית. אם הרברים האלה חדשים למי שכוואב את הפרשה ההיא שלושים שנה, הם בוודאי חדשים למאות אלפי קוראים אחרים.

במלים אחרות: לא רק להרשות חדשות יש ערך. יש ערך לא מבוטל גם להרשות ישנות.

אחד הפרסומאים הגדולים בארץ נתן לי פעם שיעור בערכן המסחרי של מלים. "המלה החשובה

נחום ברנע

ק"ץ אחד של אושר

ביותר בפרסום היא חדש", אמר. "אין מלת שבח שמגיעה לקרסוליים שלה. לא טוב, לא מצוין, לא נהדר, לא מדהים, לא אמין, לא נכון, לא משוכלל, לא איכותי. חדש, זה מה שמוכר". הכלל הזה נכון שבעתיים בעיתונות. היומרה לחדש היא לחם חוקנו, סיסמת הקרב שלנו, מבחננו העליון. "כל החדשות הראויות לפרסום", אמר העיתון "נייורוק טיימס" בראש עמודו הראשון. לא העובדות הראויות לפרסום: החדשות. כל בוקר אנחנו מתפללים לבורא עולם שיפיל לידינו חדשה שאין לאחרים: משהו טרי, ראשוני,

איור: כתייה קולטון

**שבעה שבועות חיינו
כאן כמעט כאילו אנחנו
חיים בלונדון. העיתונים,
ברכס המיוחדת, תרמו
חשהו לאשליה הזאת. אל
תרומתם עוד נתגעגע.
אנחנו כבר מתגעגעים**

בלעדי. אם הסיפור התפרסם קודם במקום אחר, ערכו יורד בעינינו מהר יותר מערכה של מכונית משומשת. מצבו תמור עוד יותר אם התפרסם בכלייתקשורת מתחרה. אנחנו נתעלם ממנו. אנחנו נכחיש אותו. אנחנו נחביא אותו אישם, סמוך למודעות האבל.

השאלה היא, חדש למי. יש לי חבר, עיתונאי מחונן, שבמשך שנים נמנע מלפרסם ידיעה רק משום שפורסמה, נביח, בעלון הצוערים של בסיס חיל האוויר האמריקאי באומהה, נברסקה. הוא התעקש לחדש רק לעצמו.

השאלה היא גם חדש מתי. בעולם שנשלט על-ידי עיתוני אינטרנט ורדיו וטלוויזיה, הידיעה החדשה של הבוקר מועתקת והופכת למשומשת עוד לפני ששופה אותה עינו של הקורא. אפילו קרדיט הם לא תמיד נותנים, הפיראטים החדשים של האינטרנט, אלא אם כן צץ אצלם פקפוק בכוננות הידיעה.

בתוך ים התקשורת הזה, היומרה לחדש חשובה, אבל לא מספיקה. חייבים להסביר את ההקשר, לרענן את הזיכרון. לפעמים מה שקרה שלשום, או לפני שלוש שנה, רלבנטי לא פחות ממה שקרה אתמול, וברוך יותר ממה שהכתב מנחש שיקרה מחר.

כפי שנוהג להזהיר אחד מבכירי העורכים בישראל כאשר כתב מבשר לו על סקופ ענק: זה חדש? כל הכבוד; זה בלעדי? יופי. האם זה גם נכון?

■ ■ ■

בבריטניה, מדינה שהתמזל מזלה לחיות חיים נורמליים, פחות או יותר, נפתחים עיתוני יום ראשון לעתים קרובות בחדשות מן העבר: זכרונות של ראש ממשלה או אחר משריו, חקירה בפרשה ישנה, שנויה במחלוקת, ביוגרפיה חדשה של מנהיג היסטורי וכיוצא באלה. הכתבות משתרעות על אלפי מלים. הכתיבה מהוקצעת. הגרפיקה מטופלת. ניכר בעיתון שהוא בוטח בקוראיו: בחוץ יורד גשם, לא קורה שום דבר מסעיר בחדשות, אפשר להתרווח בכורסה ולהתעמק בעבר.

שבעה שבועות חיינו כאן כמעט כאילו אנחנו חיים בלונדון. העיתונים, ברכס המיוחדת, תרמו משהו לאשליה הזאת. אל תרומתם עוד נתגעגע. אנחנו כבר מתגעגעים.

■

לאסור לחלוטין על החזקות צולבות של אמצעי תקשורת העוסקים באקטואליה

התקשורת הישראלית רווי בעלויות צולבות – ביניהן חברת בזק המחזיקה בחברת שידורי הלוויין ובאתר חרשות באינטרנט, והעיתונים הגדולים המחזיקים בזכייניות ערוץ 2 ובחברות כבלים.

ההמלצות של עורכי המחקר נשענות על ההבחנה בין היבט התחרותי של כללי הבעלויות הצולבות להיבט הדמוקרטי. זאת לעומת הצעת החוק של תמר גור'נסקי ויובל שטייניץ, שלדעת

והשלכותיהם על הדמוקרטיה הישראלית", עוסק בסכנות לדמוקרטיה הנובעות מהבעלות הצולבת באמצעי התקשורת ומציע פתרונות.

אמצעי התקשורת מייצגים את המציאות בתחומי הפוליטיקה, החברה, הכלכלה והתרבות בעבור האזרחים, מציינים עורכי המחקר. ריכוז השליטה באמצעי התקשורת בידי מספר מצומצם של בעלי הון מסוכן לדמוקרטיה ומגביל את האפשרות לבקר את גופי השלטון, אך שוק

שחר אבירי

יש לאסור כליל על החזקות צולבות בין אמצעי תקשורת העוסקים בשידורי חדשות ואקטואליה – זו ההמלצה העולה ממחקר חדש של פרופ' ירון אזרחי, פרופ' זהר גושן ועו"ד שמואל לשם, שמפרסם המכון הישראלי לדמוקרטיה. המחקר, "בעלות צולבת – שליטה ותחרות בשוק התקשורת הישראלי. היבטים כלכליים ומשפטיים

התקשורת נובעת, בין השאר, ממיעוט מקורות הון העומדים להשקעה. עלות הכניסה לשוק גבוהה וגודלו של השוק מגביל מתחרים חדשים להיכנס לענף, כך שהזירה נותרת לשחקנים בעלי חוסן פיננסי בלבד.

לכן, לצד הצעדים הרגולטוריים, ממליצים עורכי המחקר על גקיסת פעולות נוספות כמו הרחבת מקורות ההון באמצעות שכלול ופיתוח שוק ההון. לדעתם, על המדינה להגדיל את מקורות ההון העומדים להשקעה בשוק התקשורת, באמצעות מתן האפשרות לחברות תקשורת קיימות לגייס הון סחיר, מניות או הלוואות, מהציבור הרחב. יומיים המבקשים להקים מיזמי תקשורת חדשים, יוכלו לממנם בעזרת גיוס הון בבורסה. כך תפחת התלות של מיזמי תקשורת חדשים בעלי ההון הקיימים ותקטן מעורבותם של הבנקים בשוק התקשורת. דוגמה חיה לתלות בבנקים אפשר לראות בסיוע הבנקאי לחברות הכבלים וחברת הלוויין.

המחקר מצביע גם על צעדים מעשיים לשכלול שוק ההון. באירופה ובארה"ב פעילים מאוד גופים מוסדיים בהשקעות בגופי תקשורת. בישראל, לגופים מוסדיים (קופות גמל וקרנות) שיעור נמוך של החזקות בחברות הנסחרות בבורסה. שיעור ההחזקות הנמוך מפחית את יעילותו ויציבותו של שוק ההון. לדעת עורכי המחקר יש גם לעודד את הציבור הרחב לפעול בשוק ההון, באמצעות השקעות ארוכות טווח והבטחה של הגנה לבעלי המניות מפני בעלי השליטה בחברות ומפני תרמיות ומניפולציות בשוק ההון. עוד צעד לצמצום מעורבותם של גופים בנקאיים בשוק התקשורת מצוי בפיתוחו של שוק אגרות החוב הפרטי. זה יאפשר לחברות התקשורת לגייס אשראי באמצעות הנפקת איגרות חוב.

עורכי המחקר אינם מצדדים בסיוע של המדינה למתחרים חלשים למען עידוד התחרות, כנהוג בצרפת למשל. זאת מחשש להתערבות נוספת של הפוליטיקאים בעצמאות התקשורת וחוסר היעילות הכלכלית שבכך. באשר למימון על-ידי משקיעים זרים, מציינים עורכי המחקר את השיבותם לצד הבעייתיות הנובעת מכך שמשקיעים נוטים לאחרונה להשקיע בארצות מוצאם והמגבלות המוטלות על שיעור ההחזקה המרבי באמצעי התקשורת בישראל. ■

ואקטואליה להחזיק באתרי אינטרנט שעוסקים גם הם בחדשות ואקטואליה, אך אין למנוע מהם הקמת אתרים משל עצמם המבוססים על המידע שלהם (כדוגמת אתר אינטרנט המציג את תכני העיתון המודפס).

עורכי המחקר מצביעים גם על פגמים ברגולציה בישראל. לטענתם, הרגולציה סובלת מסרבוך ביורוקרטי, בין היתר כתוצאה מריבוי רשויות המכשילות את התפתחות שוק התקשורת. משרד התקשורת מקדם בשנה האחרונה הצעה

עורכי המחקר אינה מברילה בין שיקולי תחרות כלכלית לשיקולי הגנה על ערכים דמוקרטיים. ההצעה של חברי הכנסת מרחיבה את סמכויות הממונה על ההגבלים העסקיים ואינה מברילה בין שידורי חדשות ואקטואליה לשידורים אחרים.

עורכי המחקר סבורים שבשל מספר המתחרים המצומצם בשוק התקשורת יש לאסור כליל על החזקות צולבות בין אמצעי תקשורת שונים העוסקים בשידורי חדשות ואקטואליה.

המשמעות: מו"לים של עיתונים לא יוכלו להיות בעלים של תחנות טלוויזיה המשדרות חדשות ותוכניות בענייני היום

להקמת רשות תקשורת, ועורכי המחקר מציינים שכיוון ההצעה רצוי אך האופן שבו היא מיישמת את עקרונות הפיקוח שנוי במחלוקת. עוד בעיה ברגולציה נובעת מהעדר תפיסה עקרונית של מבנה ההסדרה הרצוי. גודלו של שוק התקשורת תלוי כהחלטות המועדות להשתנות לעתים קרובות. חוסר היציבות הזה מונע מהשחקנים בשוק התקשורת לצפות את תנאי הרגולציה ומרתיע משקיעים. יש גם ניגוד עניינים הגובע מהיות המדינה רגולטור ושחקן במקביל, בשל אחזקותיה בבזק המחזיקה גם בחברת שידורי הלוויין yes. בזק עומדת בפני הפרטה, אך זו מתעכבת כבר זמן רב – לדעת עורכי המחקר, לא רק בשל מצבו של המשק הישראלי והמצב הבטחוני, אלא גם בשל ליקויים מבניים בשוק התקשורת ושוק ההון. משום כך, חקיקה שתגביל את הבעלויות הצולבות לא מספיקה, לדעתם.

החוקרים סבורים שהריכוזיות הגבוהה בשוק

בכל יתר התחומים יש להפעיל קריטריונים כלכליים תחרותיים המבוססים על דיני ההגבלים העסקיים. המשמעות המעשית היא שאין לתת רשיון לשידורי ערוץ טלוויזיה לגוף שבעליו מחזיק גם בגוף תקשורת אחר. לעומת זאת, אין להטיל מגבלות חוקיות על החזקות צולבות בין ערוצי תוכן ובידור שאינם נוגעים לחדשות ואקטואליה אלא כדי להבטיח קיום של תחרות כלכלית. לדעת עורכי המחקר, על ההגבלות בתחום התוכן של חדשות ואקטואליה להיגדר ממבנה השוק וממספר השחקנים בו. ביחס לארבעת העיתונים היומיים הגדולים – "ידיעות אחרונות", "מעריב", "הארץ" ו"גלובס" – יש לנקוט, לדעתם, מגבלות חמורות על החזקותם באמצעי תקשורת אחרים. יש למנוע כל קשר כלכלי בינם לבין בעלי זכיון או רשיון לשידורי טלוויזיה העוסקים בחדשות ואקטואליה. כמו כן יש למנוע מגופי תקשורת העוסקים בחדשות

אני ואת נשנה את העולם

כמה דברים שלא ידעתם על מאבק האמהות החד-הוריות ועל
האופן הבעייתי שבו סיקרו אותו הכתבים לענייני רווחה

בליל שבת ה־4 ביולי הופיעה ויקי כנפו בחיינו. זה היה בכתבה בתוכנית "יומן" של הערוץ הראשון. הכתבה תיארה את מצוקתה האישית כתוצאה מקיצוץ הקצבה שקיבלה עד אז, ואת החלטתה היוצאת דופן לצעוד מביתה שבמצפה־דמון אל משרד האוצר בירושלים, משום ש"אין לה כסף לאוטובוס". בכתבה נראתה כנפו צועדת בשולי הכביש לאורך כמה מאות מטרים בנוף מדברי. התמונות צולמו עם יציאתה ממצפה רמון, ביום רביעי בבוקר, ה־2 ביולי. בעת שירוד הכתבה, בליל שבת, נחה כנפו בקיבוץ בארי שבנגב המערבי, לשם הוקפצה כדי לעשות את השבת ולנות. המפגש הבא של הציבור עם כנפו נקבע ליום ראשון בבוקר, בעיתון "מעריב". כתבה במוסף "היום" תיארה את מנחות השבת של כנפו בקיבוץ בארי. מאז גדל ההתעצם נפה נוכחותה של כנפו בכל כלי התקשורת, עד שהיה לנושא הנוער ביותר שעל סדר־היום.

במשך שבוע ימים הקדישה התקשורת כרובה מקום ניכר לדיווח אוהד על מסכנותן של ויקי כנפו ושל אמהות חד־הוריות נוספות שהחלו לצאת מבתיהן ולצעוד לכיוון הבירה. באמצעות התקשורת נוצר מאבק חברתי ובר כבד נבנה סיפור עיתונאי. "מעריב" בחר להקריש את כפולת עמודי 2 ו־3 היוקרתיים לוויקי כנפו עצמה, כשהוא מביא את דבריה מפיה ומלווה אותם בצילומי צנע גדולים. החרה החזיק אחריו "ידיעות אחרונות", גם אם באיחור של יום־יומיים. אל שני היומונים הצטרף מאוחר יותר גם "הארץ", שדיווח מדי יום בהרחבה על הנעשה באוהל המחאה שהוקם מול משרד האוצר. כלי התקשורת התהדרו ביניהם, באמצעות כתיבי הרווחה, בגילויי האמפתיה וההזדהות עם האמהות החד־הוריות: "מעריב" בחר בלוגו "זעקת האמהות", וגם "מעריב" עם החד־הוריות, בעוד ש"ידיעות אחרונות" בחר במעקב יומיומי אחרי המצטרפות החדשות תחת הלוגו "מצעד האמהות". בערוץ 10, כמשרד מיוחד שכותרתו "ערוץ 10 הולך עם הלב", הודה המגיש יעקב אילון ש"הנשים הצועדות שבו אותנו, את כולנו כאן בטלוויזיה..."; שם גם קבע חבר מערכת החדשות של ערוץ 10 ריגו צרור ש"המאבק יצליח". מעל דפי "ידיעות אחרונות" פנה הכתב בררום, ◀

צבי אלוש, לשר האוצר בכותרת "ביבי תתעורר". ניידות השידור וכתבי הרווחה חנו באוהל המחאה לראיונות שוטפים מסביב לשוען.

השיח הציבורי כולו נסוב על אומללות החר-הוריות כתוצאה מגזירות האוצר ופקידיו נתבעו לתת תשובות. באולפן "מהיום למחר" של הערוץ הראשון פנתה המגישה, ענת שרון, לאביב בושנינסקי, ראש המטה של שר האוצר, ואמרה לו: "מחר בטח יתעצם המאבק ויגדל וכנפו תפתח בשביתת רעב...". ככל שהרבתה התקשורת לסקר את הצערות, כך נוצרה התחושה שהצועדות מתרבות, עד כרי עלייה המונית לרגל של אזרחים ואזרחיות במצוקה. באקלים שנוצר השתררה תחושה שהתנועה הכלכלית של האוצר, מהלך ממשלי מרכזי שאושר בכנסת, עשויה להתבטל.

הישג התקשורת של האמהות החר-הוריות ראוי לציון גם כשלוקחים בחשבון שההרונה פינתה את עמודי חרשות לנושאים אחרים מלבד פיגועים. זאת ועוד, בשבועיים שבהם עמרו החר-הוריות בראש החרשות נחטף נהג המונית אליהן גוראל, ואירע פיגוע הרקירה בטיילת בתל-אביב. חרף זאת נותר מאבקן בכותרות. לאורך השבועיים הראשונים של מאבקן זכו החר-הוריות לפרסומים חיוביים כלכלי. החלטת מערכות כלי התקשורת להטיל את עיקר משימת הסיקור על כתבי הרווחה ולא על הכתבים הכלכליים היא שהכתיבה את אופן הסיקור האוהד. כשבוע לאחר פתיחת המאבק כינס שר האוצר מסיבת-עיתונאים ובה הציג נתונים וכצד את תגובתו לטענות המפגינות. גרסתו נתקלה בביקורת של כתבי הרווחה ושל מומחים לנושא שנשאלו לרעתם, והוא הואשם בזריית חול בעיניים ובאי מתן פתרונות מעשיים למצוקת הנשים השוכנות. היה ברור שהעיתונות נקלעת למאבק איריאולוגי על המדיניות הכלכלית-חברתית הראויה, כשהיא אינה משכילה לשמור על המרחק המקצועי הדרוש: הכתבים הכלכליים הזדהו, בדרך-כלל, עם עמדת האוצר ואילו הכתבים לענייני רווחה קיבלו לחלוטין את טענת הנשים המוחות ואת השקפת הארגונים שתמכו בהן. ההזדהות היתה כה גדולה, שחלק מהכתבים לענייני רווחה לא סיפקו לציבור את כל המידע הרלבנטי שהיה ידוע להם, בהניחם שבדרך זו הם מגוננים על האמהות השוכנות.

קפרא חושפת סוד

רק בשבוע השלישי למחאה החלה הכף התקשורתית לנטות לחובת הנשים המפגינות. העיתונאית מיכל קפרא פרסמה ב"מעריב" שבנה של ויקי כנפו אסיר – ועובדה שהיתה ידועה לרוב כתבי הרווחה אך הם נמנעו מלדווח על כך – ואמנון אברמוביץ' העיד בערוץ 2 הערה סרקסטית על "נשים שיוצאות מחצור ואחרי שעתיים הן כבר בירושלים".

אפשר בהחלט לחלוק על הטענה שהמידע על מאסרו של בנה של כנפו נוגע למאבקה, אבל בהתחשב בעובדה שפורסמו עליה כתבות דיוקן

נרחבות, שבהן הוצגה למשל בתה השואפת להיות דוגמנית והזוכרו בעיות האכילה שלה, אין מנוס ממסקנה שהעלמת המידע על בנה היה מכוון ונבע מרצון הכתבים לגונן על מושא סיקורם.

לא מופרך להניח שמאבקן של ויקי כנפו ואילנה אוולאי, שדחפה, כביכול, את כיסא הגלגלים של בנה המשותק לכל אורך הדרך מערד לירושלים, חדר ללבבות בזכות מאמץ הצעירה. לא בכל יום קמה אשה וצועדת 200 קילומטרים כדי לכטא את מחאתה. האם אכן צעדו עשרות האמהות, שעליהן דיווחו כלי התקשורת, את כל הדרך? האם בנה של אוולאי באמת רתוק לכיסא גלגלים?

במאהל המחאה ליד משרד האוצר, בינות לעשרות אנשי התקשורת המנסקים את המאבק מדי יום, מתרוצץ יוסי, בנה המשותק של אילנה אוולאי, על רגליו, נעול בסנדליו ומתברח עם כל עובר ושב. כיסא הגלגלים שלו, שניכט אלינו מכל עיתון ומסך טלוויזיה, אינו נראה בסביבה. אוולאי אמנם צולע מעט, אבל לא נראה כמי שזקוק לכיסא גלגלים. לא פשוט לאתר אותו ואת אמו במאהל,

על הצועדות. מהרשק, יש לזכור, הוא נציגה של התנועה הקיבוצית, המוזהה עם מפלגת העבודה ומרצ, שכוכור יושבות באופוזיציה. את קטע הדרך מצומת שער-הגיא ועד לכניסה לירושלים עשתה כנראה רק ויקי כנפו. משטרת התנועה הארצית אילצה את מהרשק, לדבריו, "לעשות הקפצות לגינות סחורב בגלל הסכנה שבצעידה". דוברת משטרת התנועה הארצית מאשרת שמכיוון ששולי הכביש החל מצומת שער-הגיא צדים והסיכונים מסוכנים, המליצו השוטרים לנשים לבחור ברכים חלופיות או לעשות את הדרך במכונית, וחלק ניכר מהן אכן עלו במכונית לירושלים. לשאלה כמה צועדות עלו לבירה במכוניות, ענתה הדוברת שהמשטרה לא גיחלה רישום מרויק, אבל הן היו "חלק ניכר".

כל זה לא הפריע למצלמות הטלוויזיה להמתין מדי יום לנשים המגיעות לירושלים ולצלמן כשהן נכנסות בהליכה לגינות סחורב. זכורות במיוחד תמונותיהן המרגשות של אוולאי ושל בנה בכיסא הגלגלים. כנפו אומרת שמהרשק אמר לה שהוא

אורלי וילנאי-פדרבוש: בעיני זה קטנוני לדווח שהנשים הצועדות לא ממש הלכו. אם מישוהו הקפיץ אותן חלק מהדרך זה לא ממש חשוב

"מסיע את הנשים, רואה תקשורת, מוריד אותן מהאוטו שילכו לפני המצלמות ומעלה אותן חזרה עד הפעם הבאה שיש תקשורת". מהרשק מכחיש את התיאור הזה. עוד מספרת כנפו כי משרתה את אוולאי מגיעה לבירה ואת בנה קם מכיסא הגלגלים ומתחיל ללכת, חשה רע בגלל הגימיק שהיה בעיניה לא ראוי. לפי עדותה, היא היחידה שהלכה את הדרך לכל אורכה. למרבה האירוניה, האשה היחידה שהלכה את כל הדרך היא גם היחידה שסברה שאפשר לקבל את הצעת התמריצים שהציג האוצר כשבוע לאחר תחילת המאבק וללכת הביתה. שאר הנשים שהצטרפו אליה לחצו עליה, לדבריה, "שלא תעז להישבר". לדבריה, היא נשארה במאהל משום שחששה לשלומה. היא חששה ממה שיעשו לה שאר הנשים. את העדות הזו של כנפו ניתן לקלוט בביקור בן חצי שעה במאהל (כפי שעשה החתום מעלה), אך כתבי הרווחה נמנעו מלדווח על כך לציבור.

יש בין כתבי הרווחה שמורים כי נדברו ביניהם שלא לדווח על הצדדים השליליים של מאבק הנשים החר-הוריות, כדי לא לפגוע בסיכויי הצלחתו. לפיכך, את הסיפור על בנה האסיר של כנפו פרסמה קפרא ולא איש מכתבי הרווחה, על אף שכולם ידעו זאת, כמו שידעו שיוסי, בנה של אילנה אוולאי, אינו רתוק לכיסא גלגלים. איש מהם גם לא שאל את הנשים הצועדות אם עשו את כל הדרך ברגל, והרי הצעדה הרגלית הפכה לסמל המרכזי של מאבקן.

משום שבשבועות האחרונים הם שוהים חלק ניכר מהזמן בחדר ששכרה בעבורם ח"כ יולי תמיר (עובדה שהתפרסמה בתקשורת רק חמישה שבועות לאחר תחילת המאבק, הגם שהיתה ידועה כבר קודם לכן לכתבים המסקרים). אמו של יוסי מאשרת בעצמה כי לפחות את הקטע שבין שער-הגיא לבירה עשתה במכונית. היא גם מודה שכנה הוקפץ במכונית לאורך רוב המסלול. קל וחומר שרוב האמהות החר-הוריות האחרות ש"צעדו לירושלים ושבו את לב כולנו כאן בטלוויזיה" לא עשו את כל הדרך ברגל, בניגוד לרושם שיצרה התקשורת. היחידה מביניהן שקרוב לוודאי (אין תיעוד מלא) צעדה את כל הדרך היתה ויקי כנפו, שעשתה זאת במשך שישה ימים, בסיוע צמוד של מזכיר התנועה הקיבוצית, יואל מהרשק. כל יתר האמהות החר-הוריות זכו להקפצות של עשרות קילומטרים מהדרך, במערך לוגיסטי משומן שהופעל על-ידי מהרשק, שחלקו בהתרחשות הזוכר בתקשורת לרוב רק בדרך אגב.

מהרשק מתגאה בשרשרת המאבקים שהוא מנהל נגד הממשלה: "התחלתי כשפורקה ממשלת האחדות. בהתחלה ב'כיכר הלהם', אחרי זה הקמנו בירושלים (מאהל החר-הוריות; ח"ע), אחרי זה הקמנו בבאר-שבע, אנחנו עושים עכשיו מאהל בצומת מסמיה, והיעד הוא מה שיותר מאהלים וכיכרות כאלה, כדי להתסיס את החברה ובסוף זה ישפיע פוליטית...". לשם כך גייס מהרשק מערך הסעות שראג להקל

בריעברד אומר כתב לענייני רווחה: "לא צריך להיות חייל תי"ד כדי לראות אותן נכנסות לירושלים אחרי שכביכול צעדו 200 קילומטרים ביומיים, ולהבין שזה לא יכול להיות. אנחנו לא אמרנו את זה משום שהציבור מבין זאת בעצמו וגם משום שהעובדה שהן לא צעדו את כל הדרך עדיין לא מבטלת בעינינו את גודל הסיפור התקשורתי".

הכתבים חצו קווים

היחידה שהסכימה להתראיין בשמה לכתבה זו היא אורלי וילנאי-פרדבוש, הכתבת לענייני רווחה של הערוץ הראשון. היא מודה שלא היתה מפרסמת את עניין בנה האסיר של כנפו לו ידעה עליו, ושגם היא ידעה שיוטי אזולאי לא רתוק לכיסא גלגלים. "בעיני זה קטנוני לרווח שהן (הנשים הצוערות; ח"צ) לא נמש הלכו. אם מישוהו הקפיץ אותן חלק מהדרך זה לא ממש חשוב. או מה אם היא הלכה פחות? זה מוריד מחשיבותו של האקט?". יחד עם זאת היא מסכימה כי "לו הייתי מלווה אותה בצעירה, אולי הייתי שואלת אותה אם מישוהו הקפיץ אותה, אבל לא אני עשיתי את זה כי הייתי בחופש". כתבת רווחה אחרת, שסיקרה בהרחבה את המאבק, מגדירה את השאלה - האם האמהות הלכו או לא הלכו - "עניין טכני לא חשוב". "המאבק אמנם הורכב מערימת גימיקים אחד על השני, אבל הוא היה יותר חשוב מהם, לרעתנו, ולכן לא התעסקנו בזה".

ההסעות שאורגנו לחלק מהצוערות ליישובים שאירחו אותן ללינה קשורות למערך הלוגיסטי

עורך בכיר בעיתון יומי: כשאני שואל את עצמי על איזה סיפור לכת, אני שואל את עצמי לאיזה סיפור יש פוטנציאל לרגש ולעורר סערה ודיון ציבורי

שמרו על הריחוק המקצועי הראוי בסיקור מאבק האמהות החריהוריות מחריפה לנוכח וידויו של אחד מהם: "אותי שלחו לשם (למאהל) כדי להביא צבע ואת קולות האמהות. היתה לי תחושה שלא מדובר במאבק חברתי עממי סוחף, זה שעליו נתבקשתי לרווח מדי יום, אלא בוויקי כנפו ועוד שתיים-שלוש נשים ולא יותר מזה. באוהל היו הרבה יותר כלי תקשורת ממפגינות ולא זו התמונה שהצטיירה בדיווחים. כך זה נמשך יותר משבוע. היו גם כל מיני ריבים ודיבורים מכווערים בליה באוהל בין הנוכחות, אבל לא העכרנו למערכת. לשיא האבסורד הגיעו הרברים כשוויקי כנפו הלכה בסופו של דבר להיפגש עם נתניהו. היא נכנסה לשם עם כל מיני יועצות שכאו לעזור לה למרות שהן עצמן לא חריהוריות ולא בשום מצוקה, ובחופץ נשאר רק שתי נשים עם מגאפון. היו שם גדודים של עיתונאים. חיפשתי בשלושת האוהלים שהיו שם איזו אם חריהורית כדי לראיין אותה לגבי הציפיות שלה מהפגישה בפנים, בזמן שכל התקשורת בארץ עוסקת רק במאבק ובפגישה, ולא היה לי את מי לשאול, כי חוץ מהשתיים שהיו עסוקות עם המגאפון, לא היתה אף אחת. זאת לא היתה מחאה עממית. זה היה בעיקר פרויקט של העיתונות שמנסה להמציא ולטפח מוטי אשכנזי חדש. זה היה ניסיון ליצור מציאות יותר מאשר לרווח עליה". עורך בכיר באחד העיתונים היומיים מוסיף: "ברור שכשיש הודנה ואין פיגוע, יש עמודים ריקים, והנושא המדיני ממצה את עצמו. אבל לא בגלל זה הלכנו על זה בכל הכוח. כבר כמה זמן שיש לנו תחושה שעוד בקדנציה שלנו בעיתון נראה מהפכה, שכמהלכה המוני אדם מבארישבע ודרום תליאביב מסתערים ובוזזים את עומר וצהלה. הסיפור של החריהוריות הביא איתו את הריח של המהפכה הזו. זה איתנות למחלה חברתית קשה ומעניינת. בנוסף לכך, העיתוי החודשי היה בשל". גם העורך הבכיר, כמו וילנאי-פרדבוש, מסכים ש"אם עיתונאים מהעיתון שלי ידעו על מה שציינת ולא דיווחו, זה לא בסדר. יחד עם זאת, כשאני שואל את עצמי על איזה סיפור לכת, אני שואל את עצמי לאיזה סיפור יש פוטנציאל לרגש ולעורר סערה ודיון ציבורי. כשאני מנסח כותרת, אני רוצה שידברו עליה בארוחות השבת המשפחתיות. כל ההזכמה היא לעלות על הנושאים שיעוררו את הדיון וכל מה שנשאר לך כעורך הוא לשאול את עצמך אם סדר-היום הציבורי יעכל את זה".

אליה פקיד בכיר מלשכת נתניהו ואמר לה שמר האוצר רוצה להיפגש עמה. כנפו, לטענת האוצר, ניאונה ברצון והחלטה המשותפת היתה שהיא תצטרך ממש בבוקר את המרחק שבין קיבוץ נחשון למחלף לטרון, שם, בשעה שמונה, ימתין לה רכב שיסיע אותה לפגישה עם השר. כעבור שתיים צלצל יואל מהרשק אל אותו פקיד והודיע לו שכנפו לא תיפגש עם נתניהו, אלא לאחר שתשלים את המסע ורק בנוכחות תקשורת. כשנשאל מה לו ולה ענה, לטענת אנשי נתניהו, שהוא העוזר שלה (גרסת מהרשק: "אמרת שאני מסייע לה"). סיוע נוסף העניקה למפגינות "הקרן החרשה לישראל", שותפות פילנתרופית הפועלת לשינוי חברתי, גוף שזוהתו החברתית-מדינית השמאלית אינה סוד. היא העמידה לרשות המפגינות יועצת פוליטית ותקשורתית, שהכינה אותן לראיונות בכלי התקשורת. גם על כך נמנעה התקשורת מלדווח בתחילה, משום ש"כשראינו איך תופסים על המאבק טרמפ כל מיני עמותות וגופים", אומר אחד מכתבי הרווחה המעורבים, "החלטנו לא לתת להם פרסומת בחינם, אלא לרווח רק על המאבק". בהתאם לרווח זו

כתב לענייני רווחה: זאת לא היתה מחאה עממית. זה היה בעיקר פרויקט של העיתונות שמנסה להמציא ולטפח מוטי אשכנזי חדש

לא בדקה התקשורת, בימי המאבק הראשונים, מי מממן את המאבק, מי מנסח הודעות לתקשורת, מי מחלק חולצות וסטיקרים וכד', למרות שכל הכתבים ששהו באוהל המחאה מורים שמעורבות הארגונים היתה לבגד עיניהם. רק בשלב מאוחר יותר פורסמה מעורבות ההסתדרות וגופים נוספים. התחושה שרוב כתבי הרווחה נסחפו ולא

הרחב שפעל מאחוריהן. המאבק, על כך מסכימים כולם, החל בצורה ספונטנית, אבל כבר לאחר השלב ההתחלתי זכו הצוערות לעידוד ולסיוע צמודים של גופים שונים. לגרסת אנשי האוצר, נתניהו צפה בוויקי כנפו בטלוויזיה ובקיש מיועציו להסדיר ביניהם פגישה. ביום ראשון בערב, לקראת סוף מסעה לכיירה, כאשר נחה בקיבוץ נחשון, צלצל

הנן עמיאור הוא סטודנט לתואר שני במכון למדעי היהדות, האוניברסיטה העברית

למחרת הפיגוע הנורא ברחוב שמואל הנביא בירושלים התפרסמה כאתרי האינטרנט ידיעה ועליפיה ויקי כנפו הגיבה ואמרה: "הפיגוע של ביבי בקצבאות גרוע יותר מהפיגוע הזה" על פי אותה ידיעה המשיכה כנפו בתוכניתיה וערכה הפגנה, בעוד הגופות מוטלות לפנינו. בעקבות שיחה קצרה על הנושא ברדיו התקשרה ויקי כנפו לאולפן, ובבכי תמרורים אמרה: "מעולם לא אמרתי דבר כזה. ביטלנו את כל התוכניות וההפגנות שלנו, וישבנו באוהל והרלקנו נרות נשמה". שיטוט קצר באתרי האינטרנט הללו לאתר מכן העלה, כי מספר המאמינים לה היה כמספר אלה שדבקו בסיפור המקורי, לוויקי כנפו לא היה שום סיכוי.

זה סיפור עצוב וכנראה אבוד מראש. הרי בסופו של יום, ממשלה, כל ממשלה ובפרט זו של ישראל היום, יכולה להעביר כל מה שהיא רוצה, ואין מי או מה שיעצור בעדה. ואף על פי כן, זה סיפור מרתק ורב פנים, שמספר הרבה על גיבוריו. גם על התקשורת שמילאה בו תפקיד מכריע. כשיצאה ויקי כנפו למסע ממצפהדרמון לירושלים, לא ידעה מה מצפה לה כשתגיע לשם. התקשורת ברובה התעלמה ממנה, וגם אותם כתבים שעמרו על פוטנציאל הסיפור נתקלו בארישות במערכות שלהם. רק ויקי אטואן מערוץ 1 הצליח במקום שאחרים נכשלו ותיער את המסע מראשיתו. אך ככל שוויקי המשיכה בדרך, החלה התקשורת להתעורר, לאו דווקא למצוקתה ולמצוקתן של האמהות החריהוריות בכלל, שהיתה ידועה זה מכבר, אלא לתעוזה האישית, למאמץ ההירואי של הצעידה. בעיתונים היא עברה מהעמוד האחורי לעמוד הראשון. ב"מעריב" היא זכתה ל"יומן מסע", וכולם דיברו על "האשה המדהימה הזאת".

מראיינים נרגשים בישרו לה שהיא "אשה רגולה", טובי לפיד, שתמך בהרוזה בתוכנית הכלכלית, פסק שהיא "ישראלית יפה" – דרך ארוכה עבר מאז שבמעמדו ככוכב טלוויזיה, הציג לאשה להפסיק לצבוע את שערה ואת ציפורניה ולהפנות את הכסף לאוכל לילדיה. קשה היה להתעלם מעוצמת האישיות של כנפו ומהסגנון המאופק המרשים שלה. ובכל זאת, מרגע שהקימה את האוהל הקטן שלה מול האוצר, יחד עם חברות וחברים שהמתינו לה שם או הצטרפו אליה, נוספה לשורה ארוכה של מוחים ומוחות שתפסו את המדרכות האלה במשך השנים, והחלה לאכזר במהירות את ייחודה.

בתחילה התקשורת היתה מגויסת בהגזמה פרועה. לכל ערוץ ועיתון היה כתב מיוחד לענייני מאהל, והעיתונים ייחרו עמודים שלמים לטענות של האמהות החריהוריות. מהרורות חדשות נפתחו בדיווחים על נשים אחרות, שיצאו לדרך מכל קצווי הארץ, והסתייעו במפות וחצים ליצור את הרושם שמדובר בתופעה חברתית גדולה. בסופו של דבר התברר, שרק ויקי כנפו עשתה את כל הדרך לירושלים ברגל, והאחרים נעזרו בכמה מקטעי המסע, או התעייפו באמצע וחזרו הביתה. מחאה חברתית גדולה לא היתה כאן, אבל המצוקה שהוציאה אותם מהבית אמיתית לגמרי.

גם ויקי כנפו עצמה למדה במהירות שהיא לא רק סיפור פרטי, אלא נציגה בעלי-כורחה של רבבות, אם לא למעלה מכך. פתאום היא נדרשה להתנהג כמנהיגה, להפעיל שיקולים חדשים ולענות על טענות ושאלות. וכשגילתה עד כמה היא לא יורעת פנתה לעזרה, וזו נמצאה לה בשפע: ארגונים חברתיים, נשים פעילות ובעלות מקצוע בתחומי הכלכלה, המשפט והתקשורת התגייסו לסייע לה. התקשורת החמיצה פנים: זו לא האשה הפשוטה והתמימה כפי שהיא מציגה את עצמה. יש מאחוריה ארגונים ואנשים, שכל מטרתם להפיל את הממשלה. נכון, ויקי כנפו סירבה למלא את תפקיד האשה התמימה, שאפשר להאכיל אותה בכל לוקש שבעולם והיא אסירת תודה על כל פידור. כל אשמתה בכך שהיא מסרבת לשמור על חלקה במסכת הסטריאוטיפים שהתקשורת אוהבת כל-יכך. ואם הארגונים החברתיים הללו רוצים לסייע, מה בכך? האם אין מדובר כאן במאבק חברתי ראשון במעלה? האם התגייסות של "בכירי המשק", עליות לרגל של התאחדות התעשיינים או לשכות איגוד המסחר, וריצה שלהם לכל אולפן להביע תמיכה באוצר, לגיטימיות יותר? והאם יש בכלל משהו פוליטי יותר מתוכנית כלכלית? אבל למי יש כוח לכל זה באמצע הקיץ.

האוצר נלחץ. וכשהוא נלחץ, הוא יורע לעבוד. הרי יש שם כמה וכמה אשפי תקשורת ידועים. לא תמיד העבודה הזאת ניכרת במבט ראשון. לפעמים צריך קצת מאמץ כדי לגלות אותה. פתאום התבשרנו שעמותת "ידיד", שליוותה את האמהות במהלך המסע לירושלים ופרשה לאחר שהן הגיעו למאהל, היא "אחת מעמותות כרק הירועות", וכי רואההחשבון של העמותה הוא רואההחשבון של מפלגת העבודה – נתון שהיה נכון לשנת '98. ראשי העמותה הכחישו, אמרו שאיש מהם לא נחקר בפרשת העמותות, שהם זכו למלוא האישורים מרשם העמותות, עמירם בוגט, שאינו חשוד באהרה יתרה לעמותות ברק, ושהם קיבלו מענקים משני שרים ששמותיהם יולי תמיד ויולי אולשטיין, הניצבים משני צדי המתרס הפוליטי – אבל

כרמית גיא

סוף ידוע מראש

הפרטים לא חשובים. הרושם הוא העיקר. והמקור לידיעות הללו לא היה קשה לאיתור. אחר־כך כונסה מסיבת־עיתונאים דרמטית בהשתתפות שלושה שרים, לא פחות, ובעזרת שקפים ועזרי מחשב הוצג מצבן של החד־הוריות בעקבות הקיצוצים בקצבאות, והצעות האוצר, שאגב גובשו בדחיפות בעקבות הלחץ של המאהל, גם אם באוצר לא יודו בכך. הנשים והארגונים החברתיים המלווים אותן הציגו נתונים שונים, עם פער של כמה מאות שקלים לפחות; סכום לא מבוטל כשמדובר במשפחות שאמורות להתקיים על משהו שבין 2,000 ל־3,000 שקלים לכל היותר בחודש, סכום שלא מעט עיתונאים לא היו מוכנים לצאת מהבית לחלטורה בשבילו.

הסיסמה של שר האוצר היתה "להחזיר את הנשים לעבודה במקום להשאירן תלויות בקצבאות". סיסמה מרשימה מאוד שקשה להתווכח איתה, והוא לא יכול היה להתאפק מלהוסיף: "מי שיכולה ללכת מאתיים קילומטר, יכולה גם לעבוד בכניין". אבל מה לעשות, שמרבית הנשים האלה עובדות ומתקשות להתקיים. אחת מהן גם עבדה בכניין עד שפוטרה בגלל המשבר בענף.

לנתניהו היתה גם תוכנית עשר נקודות, שאותה הציג לפני הצופים ולפני קבוצות של כתבים במרתונים של פגישות, כניסוח קבוע: "נציע לאם חד־הורית לצאת לעבודה בשליש משרה, והיא תקבל כך וכך שקלים, במקום לשבת בבית ולקבל קצבה". "אבל אני עובדת כחצי משרה ולא מחזיקה מעמד", השיבה כנפו. שר האוצר בשלו עם השקפים: "ניתן לה סיוע בהחזקת הילדים במעון", "אבל אני לא צריכה עזרה במעון", השיבה כנפו. "אני צריכה עבודה. אני לא עובדת יותר מחצי משרה לא משום שאני לא רוצה לעבוד יותר, אלא משום שאין עבודה". וחזקה את הדברים מנהלת לשכת התעסוקה במצפפה־דמיון: "אין עבודה בשום מקום באזור. לא כאן ולא במרחק עשרות קילומטרים מכאן". "ניתן לחד־הוריות תוספת של כמה מאות שקלים לחצי שנה, כדי לדרבן אותן לצאת לעבודה", אמר נתניהו. "קודם תציע עבודה, ואחר־כך תבטל את הקצבאות", השיבה כנפו. אבל על כך אין שר האוצר מוכן לשמוע, כי "הממשלה לא צריכה ליצור מקומות עבודה". וכך הלאה וכך הלאה.

לא מדובר אפוא בצד אחר שמציג נתונים אויביקטיביים נקיים וחד־משמעיים, וצד אחר שעושה מניפולציות רגשיות ומסתיר אמיתות לא נוחות, כשברקע אך ורק מאבק פוליטי להפלת הממשלה. מדובר בדו־שיח של חירשים. ולתקשורת אין כוח ואין עניין להיכנס לפרטים.

התקשורת לא הסתפקה רק בסיקור המאבק והמחלוקות עם האוצר; היא גם התגייסה "לעשות מעשה". ב"ידיעות אחרונות" ובקול־ישראל הקימו לשכת עבודה למובטלים ובעיקר למובטלות. הרושם שנוצר היה שיש המון עבודה בשוק, ורק הנשים העצלות כמאהל מעריפות לרכוש שם כחום עם הסימפטיה. שר האוצר והשר במשרדו מיהרו להצטלם עם גליון העיתון. "אמרנו לכם! מי שרוצה לעבוד, מוצא עבודה". בקול־ישראל ירדו מהיוזמה כעבור שתי תוכניות, וב"ידיעות אחרונות" נוקקו לכשבוע נוסף כדי להגיע לאותה מסקנה. בסופו של דבר, "העניין מיצה את עצמו, ואנחנו לא לשכת עבודה", הסבירו במערכת העיתון. הם לא טרחו, למשל, לסכם את מספר העסקאות שנסגרו בין מעסיקים למחפשי־עבודה. גם לא לעשות פוליאפ כמקובל. די היה בצילומים של שניים־שלושה מקרים כדי לסכם את המבצע בהצלחה. האיץ זה סוג של התגייסות?

■ ■ ■

זה היה האות לתחילת אובדן עניינה של התקשורת במחאת האמהות. נושא אחד יותר משנוע הוא למעלה מכוחה, אפילו בעונת מלפפונים והפוגה בין פיגועים. צריך לחפש זוויות חדשות, ואלה נמצאו בלא קושי. הנה, במאהל כבר יש רומן, ואפילו חתונה באופק. ואיך אפשר בלי כתבות פרופיל רוויות קיטש על ויקי ועל ילדיה, הדוגמנית והאסיר. האם הילדים הופכים את אמם לפושעת טפילה? זו אינה מניפולציה?

המחאה הציבורית לא תפסה תאוצה. המונים לא הצטרפו למאהל, ולא נרשמו הישגים. במאהל גברו החיכוכים, ושוב הזרמן לתקשורת עניין לעסוק בו. קבוצת הירושלמיות, ותיקות מאבקים חברתיים ומיני פרובוקציות לרוב, עשתה מהומות. בצעקות ובקללות התקשורת מבינה את זה היא אוהבת. החיוכים שובי הלב של ויקי כנפו נעלמו במהירות. בעיתונים מיהרו להספיד את המאבק כבר מן הימים הראשונים להקמת המאהל. בעמודי החדשות והדעות ובמרדכי ביקורת הטלוויזיה ערכו רשימות הישגים וכשלונות וקראו לנשים לחזור הביתה.

"ויקי כנפו, זוכרים?", פתח רפי רשף ראיון איתה באחד הבקרים. מה הפריע לך לזכור ולהמשיך לעסוק בנושא, בין המרדדים היומיים הקבועים של מ' הורוביץ וש' וכסלר? הרי גם התעלמות, שכחה או החלטה שהנושא כבר לא מעניין אף אחד הן אמירות אידיאלוגיות המעידות על השקפת עולם, לא פחות מעיסוק עקבי ומתמשך בנושא. עד שבנימין נתניהו, הירוע בחושיו התקשורתיים הטובים, הודיע: "מבחינתי, פרשת האמהות החד־הוריות הסתיימה".

נתניהו צורק, כמוכן. הרי, כאמור, הוא החזק והוא יכול לעשות ככל העולה על רוחו. הנשים יכולות להמשיך לשבת מול משרדו, אבל הוא כבר יכול לסכם את הפרשה ולסמן "וי". התקשורת כבר רחוקה. היא ככלל לא רצתה לעסוק בתוכנית הכלכלית. זה משעמם. והיא אוהבת דרמות. נשים צוערות בשמש, מריבות וצעקות באוהל. ובעיקר, היא רוצה תוצאות, מי ניצח ומי הפסיד.

והתחרות הזאת היתה אבודה מראש.

ויקי כנפו סיובה

לחלא את תפקיד

האשה התמימה,

שאפשר להאכיל

אותה בכל לוקש

שבעולם והיא

אסירת תודה על

כל פירור

כמה הסברים לכך ששיאו של המקומון התל-אביבי כבר מאחוריו

ת מ ר ג ו ט מ נ

גליון האלף החגיגי של עיתון "העיר", בנובמבר '99, הוקדש כולו לסיפורים וכתבות מן העבר המפואר של המקומון. חבורת המייסדים האגדתית התקבצה יחדיו לתצלום משותף. בשורה הקרמית זייד במכוכה אל המצלמה תנוך מרמרי, מי שהיה העורך הראשון של "העיר" והיום עורך "הארץ", ומאחוריו הודקף בארשת רצינית עמוס שוקן, מו"ל "הארץ" ו"רשת שוקן". לצדם ניצבו העיתונאי מאיר שניצר, המעצבת הגרפית איריס רישון, הסופר יצחק לאור ועוד רבים וטובים. על פני 15 עמודים העלו המצולמים וזכרונות מהימים החלוציים ההם, אי שם בתחילת שנות השמונים, כשהגליונות הראשונים הופקו כאמצעים מיושנים ודלי תקציב בדירות קרקע תל-אביביות דחוסות. הם שחזרו בפעם המי יודע כמה את הסיפור המיתולוגי על קבוצת הצעירים האלמונים, ילידי ירושלים וחיפה, בוגרי בצלאל, שהגיעו לעיר הגדולה כדי להוציא לאור עיתון מקומי בעקבות הצלחתו המטיאורית של "כל העיר" הירושלמי, שנוסד שנה קודם לכן. אמנם, בניגוד ל"כל העיר", "העיר" צבר תאוצה רק שנה לאחר לידתו, אך המייסדים לא נואשו והתגברו על התלאות שבררך בזכות רוח החזון שפיעמה בהם והנחישות לחולל מהפכה בתחום התקשורת, ויצרו את אחד העיתונים המצליחים ורבי ההשפעה ביותר בישראל.

על השמחה העיבה רק הידיעה המרה שחתן יום ההולדת, עיתון "העיר", כבר איננו מה שהיה. נימת הגוסטלגיה הרביקה וההתפעלות העצמית ששרתה על הגיליון החגיגי לא הצליחה לטשטש את תחושת ההספר שהתגנבה אל בין השורות, וההתרפקות הרומנטית על ימי התום הראשונים הרגישה ביתר שאת את העובדה שזוהרו של "העיר" הועם זה מכבר וששיאו כבר מאחוריו.

העיתונות המקומית נמצאת במגמה של ירידה בתפוצה ובהכנסות כבר כמה שנים. עליפי סקר טי.ג.י.איי האחרון חלה ירידה של 11% בחשיפה למקומונים של רשת "ידיעות תקשורת" ו"מעריב" במחצית הראשונה של שנת 2003 בהשוואה לתקופה המקבילה אשתקד. הסקר אמנם קובע שמקומוני "רשת שוקן", וכיניהם "העיר", שמרו על יציבות בתקופה הנדונה, אך זוהי נחמה פורתא בלבד. הכרסום המתמשך במספר העמודים בגליונות "העיר", ובכמות ובאיכות של מודעות הפרסום, מעיד על כך שגורלו לא שפר עליו בהרבה מזה של מתחכיו. השאלה היא מדוע חל פיחות משמעותי שכזה במעמדה של העיתונות המקומית, שהיתה בשנות השמונים סיפור הצלחה גדול עליפי כל קנה-מידה, ובראש ובראשונה במעמורו של "העיר", שהיה האבטיפוס ומקור ההשראה המובהק ביותר לתופעת

המקומונים? ההסברים, כצפוי, רבים ומגוונים. שוקן סבור שזוהי תוצאה של המיתון הכלכלי במשק, ובמיוחד בענף הכנייה. לדבריו, בתייהססק הקטנים הפסיקו לפרסם, והנפגעים העיקריים מכך הם המקומונים. מרמרי, לעומת זאת, גורס שהבעיה נעוצה בשינויים מרחיקי הלכת שחלו בשנים האחרונות בשוק התקשורת הישראלי, שהפך, לדבריו, "הרבה יותר עצבני ואגרסיבי ממה שהיה לפני עשרים שנה, והעיתונות המקומית מתקשה לעמוד בתחרות על הזמן ותשומת הלב של הקורא מול ריבוי ערוצי הטלוויזיה והאינטרנט".

איך עוררין על כך שיש מידה של תוקף להסברים הללו, אך הם אינם מציגים את התמונה המלאה, במיוחד בכל הנוגע ל"העיר". "העיר" הוא לא סתם מקומון מן השורה. הוא מוסד חברתי שהרג מעבר לגבולותיו הגיאוגרפיים והפך לשם נרדף לסגנון חיים, השקפת עולם, מראה חיצוני וז'רגון לשוני. יחד עם זאת, הירידה המתמשכת בתפוצתו מעידה על כך שהוא מאבד בשנים האחרונות את הירבנטיות שלו והופך לעור עיתון בערימת המוספים של סוף השבוע. החרשנות, הנועזות והנשכנות שהיו סימן ההיכר שלו אינם מהלכים יותר קסם על הקוראים. ההמחשות לכך רבות מספור. בחורף 2002, למשל, לאחר הפרסומים בדבר קריאתם של כחמישים קצינים ולוחמים בצה"ל לסרב לשרת בשטחים, נקט "העיר" עמדה מאתגרת ואמיצה והקדיש מקום רב לדיון בתופעת הסרבנות ולהצגת דעות בעד ונגד. אף על פי כן, הקמפיין לא עורר תהודה ציבורית משמעותית ולכסוף התפוגג נדרם. גורל דומה נגזר גם על המעקב הרקדקני והחשוב של יעקב רוטבליט, כטורו האישי ב"העיר", אחר דיוני ועדת אור לבריקת אירועי הדמים באוקטובר 2000, שבמהלכם נהרגו 13 ערכים אורחי ישראל מירי המשטרה. רוטבליט לא הצליח להפיח חיים בנושא לאחר שאר כלי התקשורת, ובעקבותיהם הציבור הרחב, איבדו בו עניין. לרייטינג גבוה זוכה דווקא מדור התקשורת של "העיר", "מי נגד מי", אך ספק אם סערות הווסא של הבצה הברנז'אית מעניינות את הקורא המצוי.

מה, אם כך, קרה ל"העיר"? אין מנוס מן המסקנה שנוסחת הפלא שלו – זו שהפכה אותו לתרנגולת מטילת ביצי הזהב של רשת שוקן – השתבשה. הנוסחה, שנהגתה בידי דור המייסדים ושופצה ופותחה בידי הבאים אחריהם, גרסה כי קהל הקוראים המיועד של "העיר" – צעירים חילונים, ליברלים, משכילים, אמידים ובעלי השקפות שמאלניות – אינו זוכה למענה ככלי התקשורת הארציים. העיתוננים היומיים, בעלי הגישה הממלכתית יתר על המידה והלשון הארכאית, לא מדברים בשפתם של תושבי מרכז תל-אביב, האשכנזים בני המעמד הבינוני-גבוה, המהווים את המאסה העיקרית של צרכני התרבות והבידור בעיר. בהסתמך על התפיסה הזו השתחל "העיר" אל הגומחה הזו ובמהרה יצר לו קהל קוראים

אינטרנט

איור: דוד פולונסקי

"העיר" OUT

והניכור שהיו מסימני ההיכר של "העיר" וקוראיו. בנוסף, הרימוי השמאלני של העיתון, שבזמנו תרם לו ממד תרני ואופנתי, קומם עליו את השמאל הציוני המבולבל והנבוך לאחר אירועי אינתיפאדת אלאקצה והתמוטטותו של תהליך השלום. הצעירים, שפקדו בהמוניהם את מועדוני הרוק "קולנוע דן" ו"פינגווין" ואת חגות התקליטים "האוזן השלישית", התכבדו, התברגו ועזבו את מרכז תל-אביב כדי לגדל ילדים בפרברים. הדור הצעיר שבא במקומם מעדיף את הרייבס ומסיבות האסיד על פני פורטיס ולהקת "הקליק", משקיע את מרב מרצו בהקמת חברת סטריאפ במקום בהכנת מיצג וידיאוארט אלטרנטיבי, ונמשך לחופים בגואה יותר מאשר ללונדון, פריס וניו-יורק. הדור הזה כבר לא צריך את "העיר" כדי לדעת מה אין ומה אאוט. מבחינתו, "העיר" אינו היהלום שבכתר של תל-אביב הצעירה והטרנדית.

ברשת שוקן יש לא מעט אנשים שמוטרדים ממצב העניינים הזה. "העיר", יחד עם תאמו הירושלמי "כל העיר", היה המפעל הכלכלי הרווחי העיקרי של הרשת. הירידה בהכנסות ממקומוני הרשת מעסיקה את בכיריה, אך טרם נמצאה נוסחת הפלא החדשה שתזרים דם טרי בעורקיו של "העיר" ותחזיר עטרה ליושנה. מרמרי מסכים שיש מקום לרענן את הקונספציה שהתיישנה: "בעיתונות יש מושג שקוראים לו רהאינבנטינג", הוא אומר. "הכוונה לחשיבה מחודשת לגבי הקונספציה שמנחה את העיתון. כל עיתון צריך לבחון את עצמו ואת מקומו בשוק הקוראים ובקהילה, בהתמדה, בחינה חסרת רחמים ונטולת אגו. 'העיר' לא פטור מהחובה הזו. עליו לקרוא את מקומו המשתנה על מפת התקשורת ולהגיב לכך מהר ונכון. עיתון מטרו חייב גם לגדול ולהתפתח כפי שהכרך עצמו גדל ומתפתח. הקהל התל-אביבי השתנה וכך גם הציפיות שלו, העיר הפכה מגוונת יותר ויש בה הרבה מרכיבים וזירות פעילות. אני לא בטוח שהנחות היסוד של 'העיר' עומדות במבחן הזמן. ייתכן שהיום הגישה צריכה להיות יותר מגוונת והעיתון צריך לעסוק ביותר נושאים, ופחות רק כמה שמעניין יותר מגוונת שעורכת אותו ואת הקבוצה המצומצמת שאיתה היא מתקשרת ומתכתבת. אני מאמין שמצבו של העיתון ישתפר אם הוא יגיע לקהלים רחבים יותר."

יחד עם זאת מרמרי אינו יכול, לדבריו, להשיב על השאלה אם נערך דיון

נאמן ומסור. נקודת המוצא של מרמרי וחבריו היתה שקוראיהם אינם מעוניינים בחדשות מקומיות על מצב הכיבוש העירוני ועל התככים במועצת העירייה, אלא בהתייחסות ערכנית ועכשווית לשלל הנושאים שעל סדר-יומם, החל ממלחמת לבנון, דרך מתן זכויות שוות להומוסקסואלים ולסביות, וכלה בהופעות במועדוני רוק אפולוויים. התפיסה הזו הוכיחה את עצמה, כאמור, כקלה מנצה. בתוך כך ברא "העיר" את תל-אביב מחדש, ונבנה בצלמה. במאמר שפרסם דורון רוזנבלום בשבועון "כותרת ראשית" בשנת '85, תחת הכותרת "תחום השיפוט ההולך ומתרחב של המקומון", הוא הפליא, כדרכו, בנייתוה ציורי

עמוס שוקן: שיתקין נמחה בתוך המכלול והוא כבר לא מרכז ההתרחשויות היחיד, אך הפגיעה בעיתון היא בעיקר תוצאה של המיתון הכלכלי במשק והיא לא חריגה בכלל בשוק התקשורת המקומי

ומשעשע של פני הרברים: "המהפכה האמיתית התחילה כאשר החינגה המקומונית, ובעקבותיה עידן חדש בעיתונות הישראלית, הגיעו אל העיר הגדולה כדי להמציאה מחדש – להמציא ולברות את תל-אביב כ'עיר גדולה', כפי שרק חיפאים וירושלמים יכולים לעשות... 'העיר', מיד עם הופעתו, הסתער במרץ ובתנופה של מהגרים מערים אחרות על הגדרתה והמצאתה של תל-אביב ענקית, כרכית, אמנותית, עיר אורות וחסאים ותיאטרות, עיר מנהטנית, פריסאית, עיר תל-אביבית פי כמה מתל-אביב עצמה... העיר הפכה פתאום למקום השתופפות צופף של משוררים תל-אביביים לעשרות, מחזאים, זמרים, קלושארים, שנסוניירים, שפים של מטבח, ליברטינים, קונוסרים, מומחי קרואסון, ובעיקר – קולנוענים: המון קולנוענים; ואנשים שיודעים לאכול, ואנשים שיודעים לשתות, ואנשים שיודעים להתלבש, ואנשים שיודעים איך לראות סרט, ואנשים שיודעים מה טוב ומה רע, מה אין ומה אאוט... לא עבר זמן רב, ומציאות הנייר של 'העיר' החלה כועסת ומפרכסת ומתגלמת בחיים עצמם, עד שלא ניתן עוד להבחין בין העמדת הפנים ובין האותנטיות... תל-אביב כאמת הפכה מגוונת, עשירה, שמחה, רמוקרטית, מלאה אופציות, וממש עולה על גדותיה ממקומות בילוי ובידור."

התיאור המרויק הזה של היחסים הסימביוטיים שיצר "העיר" עם קהל הקוראים שלו, ועם תל-אביב, הפך כבר מזמן לקלאסיקה. למרמרי לא נותר אלא לחדר את הנקודה: "השאלה מי המציא את מי, 'העיר' את העיר או להפך, היא שאלת ביצה ותרנגולת. נכון ש'העיר' שיקף סצינה תרבותית, אבל הוא גם קצת ברא אותה ובוודאי היה שחקן מרכזי בה", הוא אומר היום.

הצרה היא, שמא זרמו מים רבים כירקון, ופניה של החברה הישראלית השתנו. באמצע שנות התשעים צברה תנועת ש"ס תאוצה והצטיירה כאנטיזה המובהקת לשיניקניאיות התל-אביבית. שיח המחאה המודרני וקריאת התיגר על האליטות הישנות ועל ההגמוניה האשכנזית הציגו באור מגוחך את ההתנשאות

אמנון רבי, עורך "העיר", מסר כתגובה: "התנודות בתפוצת 'העיר' בשנים האחרונות אינן שונות מן המגמה הכללית בענף העיתונות בישראל. בהעדר נתונים מוסמכים ובלתי תלויים של תפוצת העיתונים ומכירותיהם, סקר טי.ג'י.איי הוא כעת, לצערנו, המרד המוסכם היחיד לבריקת החשיפה לעיתונים וכתבי-עת. לפי ממצאי סקר טי.ג'י.איי המעודכן ביותר למחצית הראשונה של 2003, מצבם של 'העיר' ורשת שוקן מצוין. הסקר קובע כי נשמר הפער בין 'העיר' ו'עכבר העיר', המצורף אליו, ובין מתחיהם. עם זאת, איננו נחים על זרי הרפנה. פעלנו ונמשיך לפעול כדי להפוך את 'העיר' לעיתון טוב עוד יותר."

חנן מרמרי: אני לא בטוח שהנחות היסוד של "העיר" עומדות במבחן הזמן. ייתכן שהיום הגישה צריכה להיות מגוונת יותר והעיתון צריך לעסוק ביותר נושאים, ופחות רק כמה שמעניין את החבורה שעורכת אותו

בהמלצות שלו, ואם כן, האם מן מיושמות. "אני לא משתתף בשיחות שמתנהלות בנושא הזה, ולא בקיא בכל הנתונים", הוא אומר. "כשמתיעצים איתי לפעמים אני אומר שלרעתי צריך להיות עם היר על הרופק". שוקן, שלבטח נוטל חלק בדיונים על עתידו של "העיר", נמנע מלחשוף בפומבי את מה שמתרחש בהם: "אני לא יודע לומר אם 'העיר' מתערכך בהתאמה לשינויים שחלו בתל-אביב ובחברה הישראלית בשנים האחרונות", הוא אומר. "נכון שהיום יש בעיר יותר אופציות, יותר בילויים, מגוון פעילויות גדול יותר. שיתקין נמחה בתוך המכלול והוא כבר לא מרכז ההתרחשויות היחיד. אנחנו חושבים על הנושאים האלה כל הזמן, אך הפגיעה בעיתון היא בעיקר תוצאה של המיתון הכלכלי במשק והיא לא חריגה בכלל בשוק התקשורת המקומי. אני אישית חושב שצריך יותר חרשות מקומיות ולוחץ לכיוון הזה, אבל בסופו של דבר אני מותיר את ההחלטה בידי של העורך."

בסיכומו של דבר, ייתכן שעידן המקומונים תם, ואין כנמצא נוסחה, רעיון או הברקה שיכולים להושיע. ומצד שני, אולי יום אחד תגיע אל העיר קבוצת צעירים נלהבים ואידיאליסטים ותרבה מחדש את תחום השיפוט של המקומון. ■

חנן גוטמן היא דוקטורנטית בחוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה באוניברסיטת תל-אביב

חורבן הבית השני

האם לדעתך מדובר במחאה חברתית סוחפת כמו זו של הפנתרים הלבנים ב-1987?

איור: עיריח ארז

מי שמחפש הסברים להתגייסות התקשורת למען המאבק החברתי, עשוי למצוא אותם במיתון שהגיע גם אל העיתונאים עצמם ומביא לפיטוריהם

להיות מפוטר מאוד לא נעימה. הפגיעה באגו קשה. הרגשתי מאוד מחוברת ל'מעריב'. הדבר האחרון שציפיתי הוא למצוא את עצמי בחוץ. אתה מאמין שיש לך מערכת יחסים עם מישהו, וכעצם הוא אומר לך שהוא מסתלק ממך תוך רקה".

עבודתם של עשרות עיתונאים מ'מעריב' הופסקה בשנתיים האחרונות, והנותרים נדרשו להסכים לקיצוצים של שמונה עד עשרה אחוזים משכרם.

כ"דיעות אחרונות" נפל דבר. נשבר הטאבו, ◀

יותר, במקומם מביאים צעירים, גל"צניקים. כיום יש ב'מעריב' צעירים שמרוויחים מעט כסף ומסתכלים על העיתון כעל אבן בשלולית. לקחו אנשים שראו ב'מעריב' בית, העיפו אותם והביאו אנשים ש'מעריב' בשבילם אינו בית".

עדי ניצן, לשעבר עורכת מדור הקו הישיר ב'מעריב', מלינה על "ההחלטות נפלו בלי לשתף אותי. אחרי חמש שנים של התמסרות ונתינה, לא חשבתי שזה ייגמר ככה. אף פעם לא הושמעה עלי ביקורת. והנה יום בהיר אחר הכל נגמר. התחושה של

גילי דרוב-היישטיין

"בכל 12 שנות עבודתי קיבלתי שבחים. הכרה שהתבטאה גם בהעלאת שכר. תמיד השקעתי ופתאום באים ואומרים לי שיש מהפכה ב'מעריב' ואין לי יותר מקום שם". כך מעיד אריה אפלטוני, שבתפקידו האחרון היה סגן עורך "מעריב היום" ופוטר משם על רקע חילופי העורכים בעיתון. מוותרים בעיקר על עיתונאים ותיקים שמרוויחים

שאינן מפטרים עיתונאים העובדים עליהם ההסכם הקיבוצי. תשעה עיתונאים קיבלו הצעה לצאת לפרישה מוקדמת מרצון, עם פיצויים מוגדלים, בהסכמת ועד העובדים. על המלה "מרצון" אפשר להתווכח, שכן מי שלא היה מסכים להצעה, היה עלול למצוא עצמו מפוטר או נקלע לשנים של התייגות משפטיות. הפיצויים המוגדלים אינם מחפים על תחושת הבגידה והעלבון. אילן גטניו, כתב המדע והטכנולוגיה, הוא אחד מהתשעה. לדבריו, "היום הכסף הרבה יותר חשוב מבעבר. העסק כלכלי יותר. עיתונאים צריכים לדעת, שלא לעולם חוסן. עיתונאות כבר אינה מקצוע לכל החיים. היום אתה צריך להיות מותג כדי שלא תפוטרו".

גם גבי ברון, עיתונאי ותיק וחבר ועד במשך שנים ארוכות, מצא עצמו בקבוצה שקיבלה הצעה לפרישה מוקדמת. "ב-34 שנות עבודתי ב'ידיעות אחרונות' התייחסתי למקום כאל בית שני ואולי לעתים כבית ראשון. חברים הזהירו אותי מומן – אין כבר בית, אלא מקום עבודה ככל מקום אחר, שמחתימים בו כרטיס". ברון גא באהבתו למקצוע העיתונות: "בעשר השנים הראשונות לחיי בעיתונות, למעשה בכל תקופת היותי כתב משטרה, גרתי ברכב. היתה לי שם מכונת קפה ואפילו מכונת גילוח. עשיתי את עבודתי 24 שעות ביממה, שבעה ימים בשבוע. הייתי הראשון שהכניס לארץ את מכשיר הרדיו שמאפשר האזנה לשידורי משטרה. הלכתי לישון בלילה עם אוזנייה של ה'סיטיזן ננד' וכך גיליתי ראשון את מקרי הפשיעה. אהבתי את עבודת השטח. במשרתי האחרונה שימשתית כתב פרלמנטרי בכיר. מובן

דנקנה: לא להוסיף עלבון

"אני חושב שזה יהיה מאוד לא אנושי מצדו להתייחס להכרזים שנאמרו עליי. כל אחר שפוטרו, אומר עורך 'מעריב', אמנון דנקנה: 'אני יודע שזה מספיק כואב להיות מפוטרו. יש בזה צדה כלכלית וגם תחושת עלבון עמוקה, ואני לא מתכוון להוסיף לתחושת העלבון בהגמקת הסיבות לפיטורים של האנשים האלה. על הפיטורים אנחנו מקיימים דינים ממושכים בצמרת העיתון, ועד שאנחנו מגיעים להחלטות אנחנו לוקחים בחשבון הרבה מרכיבים: מקצועי, אנושי, בעיות סוציאליות, ובשקלול של המרכיבים אנחנו מגיעים לרשימת המפוטרים עם הרבה התלבטויות".

...

"אנחנו כאגודת העיתונאים מסייעים לכל עיתונאי, כשמדובר בעיקר בעיתונאים שעל ההסכם הקיבוצי, מסכיך יוסי ברמיחה, מנכ"ל אגודת העיתונאים בתל-אביב. "ברגע שוועד המערכת בכל עיתון מגיע להסכם עם הגדלתו, לאגודת העיתונאים אין מה לעשות בעניין".

של העובד לעתידו. לא אחת הפיטורים הם הודמנות לחסוך בהוצאות, אך גם לחולל שינויים, להיפטר מגורמים שנעשו בלתי רצויים ולשנות צורה. אלי ראכלין ערך את "ערב חדש" במשך שנה וארבעה חודשים ופוטרו במסגרת הקיצוצים בטלוויזיה החינוכית. "כשהודיעו לי על הפסקת עבודתי, הובהר לי שאין כל קשר בין יכולת העבודה שלי לבין ההחלטה לפטר אותי. להפך, במכתבים שקיבלתי לסיום עבודתי נאמר שהבאתי את התוכנית להישגים, ורק בשל הצורך לקצץ ולמצוא תעסוקה לעורכים אחרים במערכת שולחים אותי הביתה. אך האבסורד הוא, שאלה אותם עורכים שלא הסכימו בשעתו לערוך את התוכנית, ולכן הביאו אותי מבחוץ. נודף מזה ריח של הכושי עשה את שלו הכושי יכול ללכת". מצב השוק מאלץ את ראכלין לפשרות. הוא יודע עד כמה אנשים בתחום נואשים:

אירית זילברמן: הודעת הפיטורין היתה עבורי הנחתה. אני אם לילדה שאותה אני צריכה לפרנס ויהיה לי קשה לחצוא עבודה

"כשערכת את 'ערב חדש' פנו אלי בממוצע פעמיים בשבוע עורכים וכתבים בכירים מחוג מכרי בבקשת עבודה. כאלה שעברו בתפקידים מכובדים מאוד וכעת הסתפקו בתפקיד תחקירן".

ממאפייני המקצוע: מרבית המפוטרים שרואיינו לכתבה העדיפו להישאר בעילום שם. מקצתם נותרו קשורים בטבורם למערכת שפוטרה אותם, בעבודת פרילאנס ובמשרה חלקית. הם לא רצו לסכן את המעט שנותר בידיהם. גם גאוותם המקצועית לא הניחה להם לעשות על עצמם את תווית המסכן ולפגוע בשמם הטוב. בין אלה שהסכימו לגולל את סיפורם האישי נמצא אריה אפלטוני. הוא אינו עובד כארבעה חודשים. "מבחינתי מדובר בפרק זמן ממושך. 15 שנה עבדתי ללא הפסקה ואפילו בלי חופשות מחלה". ובייאוש הוא מוסיף, "זה בעייתי להיות מובטל בתקופה הזו". גם גילו אינו

ששכרי נקבע בהתאם לוותק, ועלות השכר כנראה גבוהה מדי. העיתון בווראי עושה חשבון: גם אם אני נתון לו פיצויים מוגדלים, בשכר שלו אני מעסיק במקומו לפחות שניים חדשים. העלבון עמוק. זה דרעור של כל מה שחשתי כלפי מקום עבודה. אני הכרתי 'ידיעות אחר'. לא רק עיתון אחר, גם מו"ל אחר, נוח מווס: 'איש עסקים מכריק, עם החלטיות. ההרגשה סביבו היתה משפחתית, הרגשת צוות. למחרת גיוסי לצבא במלחמת יום-הכיפורים התקשר נוח מווס לרעייתי והתעניין לדעת: 'מה חסר לך?'. לא פלא שחשתי שם בבית. אני לא מסוגל יותר לעבוד בשום רבר שקשור לאנשים האלה. אני הולך הביתה. ומה שאעשה יהיה מנותק לחלוטין מהאנשים האלה וממה שהם נוגעים בו".

את כעסו מכון ברון, בין השאר, גם לוועד העיתונאים שלא עמד, לדעתו, על רגליו האחריות ולא הגן על מפוטרי ההסכם הקיבוצי כמתחייב. בשיטת ההסכמים הקיבוציים, פיטורים כלל לא היו אופציה, אלא במקרים קיצוניים שבהם סרע עיתונאי. טענות דומות נשמעות גם נגד אגודת העיתונאים, שמאשמת בפי רבים בחוסר שיניים ובאימפוטנציה. בכיר ב'ידיעות אחרונות' סבור שכוחו של האיגוד המקצועי נגמר. "מה שקורה בעיתונות אינו שונה ממה שהתרחש בכל מקומות העבודה האחרים שבהם נגמר האיגוד המקצועי".

תגובתו של חיים ברודא, יו"ר ועד 'ידיעות אחרונות': "עשינו את הטוב ביותר שיכולנו לעשות במציאות הנוכחית. הצלחנו לשמור על הרבה עיתונאים שמעל לראשם מרחף איום של פיטורים". אך ברון אינו מתנחם: "נפגעתי מעצם ההצעה להתחיל בהליכי פיטורים, אם לא אסכים להליכי פרישה מרצון. זו הפגיעה האינטימית והעמוקה ביותר שגרם לי מישור. מסתבר שאתה גר בבית עם רצפת פלקל ותקרת פלקל, ולא משנה כמה נדיבה הצעת הפרישה. זה קוטע לך קריירה בגיל ששים, בלי שום סיבה עניינית, חוץ מהחור בכיס של הבעלים. זה חלק מהאווירה הכללית של 'השתמש וזרוק'".

דווקא מי שהכניס את שיטת החווים האישיים וביטל את ההסכמים הקיבוציים, מו"ל "הארץ" עמוס שוקן, נמנע עד כה מלפטר עיתונאים ברשת העיתונות המקומית שלו והוא מסתפק בהוצאת כמה מהם לחופשות בלי תשלום ובקיצוצים שבין חמישה ל-15 אחוים בשכרם של הנותרים.

מי שמחפש אפוא הסברים להתגייסות התקשורת למען המאבק החברתי, עשוי למצוא אותם במיתון שהגיע גם אל העיתונאים עצמם.

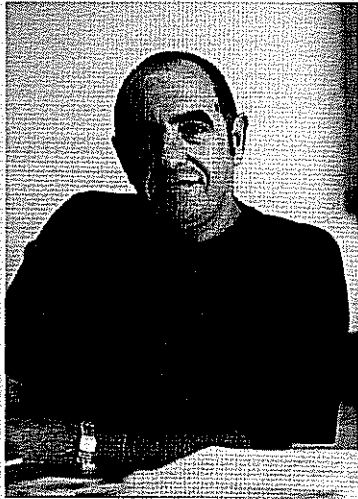
כמו במקומות רבים אחרים שעליהם מרווחים העיתונאים, גלי הפיטורים אינם עוברים חלק. אמנם בלי הבערת צמיגים ואוהלי מחאה, מהסוג שמצטלם טוב כלייך בעמודים הראשיים, אך עם אווירה עכורה, לחצים ומתח שמקשים על העבודה, ועם תחושת עלבון שאינה מרפה, בייחוד אצל עיתונאים שהורגלו לעבודה בתחושת חופש וביטחון, משוחחרים מלחצים כלכליים ומהצורך להוריד פרופיל ולהסתגל לתנאים סביבי. וכמו במקומות אחרים, גם בעיתונים לא תמיד יש קשר בין תפקודו

על עבודה. אני אם לילדה שאני צריכה לפרנס ויהיה לי קשה למצוא עבודה".
גם מלאכתם של העורכים, בתפקיד שליחי השטן שמבצעים את רוע הגזירה, אינה קלה. אורן כהן, עורך אזור השפלה ב"חדשות היום" בכבלים,

שאתה מפטר כן־אדם, אתה צריך לחשוב אם יש לו לאן ללכת. שלא לדבר על הבלגן בחשבון הבנק. בקיצור, לא מומלץ לעבור את זה".
פגי סידור, הכתבת המוניציפלית של "כל הזמן" של רשת מקומוני "מעריב", פוטרה לאחרונה: "משתמשים כך כמו בקליניקס, וכולם שותקים כי אין אלטרנטיבה". גם היא עוברת תקופה לא קלה: "אני לא בת עשרים. יש לי שלושה ילדים, בעלי גימלאי ואני לא יכולה להרשות לעצמי להיות מפוטרת. כלכלית, קשה לי מאוד. המצב מביא לויתורים על עניינים בסיסיים, שלא אמורים לוותר עליהם כדי להיות כמו בני־אדם. בינתיים אני מחפשת עבודה ומתנדבת במאהל של החרדיה בירושלים".
מנסינה האישי היא מעידה, כי "המשכורות בתחום הזה על הפנים. היום מי שרוצה להיות עיתונאי צריך להיות עשיר או פקיד שיכול להיות מאוור ומים".

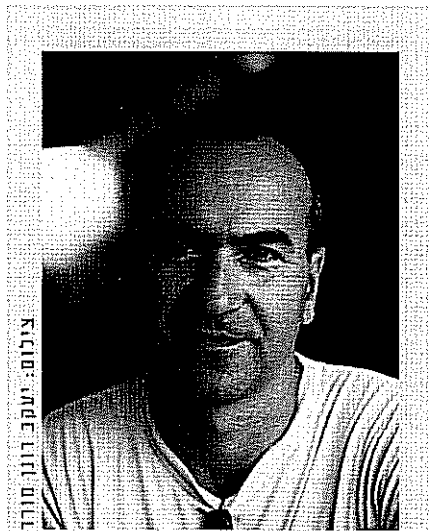
משחק לטובתו. "אני כבר לא ילד. עברתי את גיל הארבעים. שלתתי הרבה קורות חיים. זה לא פשוט למצוא עבודה בתחום. כערוצי הטלוויזיה כולם מקצצים. גם לעיתונים פניתי וקיבלתי תשובות בנוסח: היינו לוקחים אותך בשמחה רבה, אבל אסור לנו, כי עכשיו פיטרנו אנשים. המקצוע מחורבן. זו נגישה ובצה קטנה. מסתבר שהעיתונות אינה מקצוע

אורן כהן, עורך חדשות בכבלים: בתהליך הפיטורים אתה הופך לקשה לב עד כדי כך, שזה לא אתה שמפטר למעשה. ואחרי זה אתה לא בטוח בכלל מה יהיה איתך מחר

צילום: יעקב רוטנר

מספר על הקיצוצים שנאלץ לבצע בשנה האחרונה בתפקידו כעורך ראשי ב-JCS: "בשלב האחרון השארנו ארבעה אנשים. אתה יודע שאתה מפטר, והם הולכים לשום מקום. באיזשהו שלב בתהליך הפיטורים אתה הופך לקשה לב עד כדי כך, שזה לא אתה שמפטר למעשה. העניין הוא, שאתה חייב לעשות את האקט כאשר אתה לא בטוח בכלל מה יהיה איתך מחר. ההיצע כה דל והמצב מגוצל עליידי אלה שמספקים עבודה. משלמים גרושים ולאנשים אין ברירה". הנסיבות יוצרות מצבים אנושיים לא נוחים. "כשעבדתי בעיתון 'חדשות' כעורך ורכז מערכת, עבד איתי כתב שמונה לאחר סגירת העיתון לכתב הפלילים של 'תחנה מרכזית', מספר כהן. "כשהגעתי ל'תחנה מרכזית' התמניתית לעורך שלו, וכל אותה תקופה ניסיתי לגונן עליו מפני פיטורים. היתה לנו חברות ארוכת שנים. לכסוף נאלצתי לפטר אותו. כשבישרתי לו על כך הוא כעס עלי. המתנתי שייצא מהחדר ופרצתי בכבי. אחרי כל גל פיטורים חשבנו שהשארנו את האנשים

צילום: יעקב רוטנר

אריה אפלטוני: לקחו אנשים שראו ב'מעריב' בית, העיפו אותם והביאו אנשים ש'מעריב' בשבילם אינו בית

לא רק עיתונאים, גם מפיקים, במאים, עורכים וצלמים נפגעים. כך אירית זילברמן, צלמת ב"מעריב" שסיימה את עבודתה בעיתון בסוף חודש יוני. זילברמן עבדה כפרילאנסרית במשך 17 שנים ב"מעריב" וב"את" להוציא את השנתיים האחרונות שבהן הועסקה כשכירה: "כשקראו לי לפגישה, יצאו נתוני הרבעון והסתבר ש'מעריב' בהפסדים. אבי בטלהיים (סגן העורך) אמר לי שנאלצים לקצץ בגלל הרבעון הקשה, הם ישבו כל הלילה והכינו רשימות של מי שמקצצים בלתי־ברירה, ואני אחת מהן. עבורי זו היתה הנחתה. אני צריכה להיאבק שוב

גבי ברוך: אני הכרתי "ידיעות אחרונות" אחר; לא רק עיתון אחר, גם מו"ל אחר. אני לא מסוגל יותר לעבוד בשום דבר שקשור לאנשים האלה

נדרש כשוק העבודה. הכישורים שלי לא טובים לאף אחד. כעורך בעל ותק וניסיון, אני יכול לעבוד במקצועות פשוטים. אילו הייתי מזכירה, אולי הייתי מצליח למצוא עבודה ביתר קלות. הלכתי למספר ראיונות עבודה, שם סברו שאני יותר מדי מוכשר לעבודות שהוצעו לי. כיום אני מוכן לעשות הסבה ולעסוק בכל דבר שיפרנס אותי, אפילו באופן זמני לשנתיים־שלוש, עד שהמצב יתבהר". אפלטוני, אב לשני ילדים קטנים, משתרל לשמור על אופטימיות: "צריך לחייך, כי הילדים רואים אותך. הילד הגדול שראה אותי בבית הרבה לאחרונה שאל אותי לפני כחודש: 'אבא, אתה עובד?'. השבתי לו שלא, והוא החזיר בשאלה: 'למה אתה לא עובד?'. עניתי לו, 'כי לא אהבו אותי'. אחיו הקטן שהקשיב לדיאלוג התקשה להבין: 'איך יכול להיות שלא אוהבים אותך, אבא?'. בשורה התחתונה אין לאן ללכת. לפני

הכי טובים, וחשבנו לתומנו שיותר מזה אי-אפשר. בסופו של דבר נאלצתי לפטר גם חלק מהם.

לא רק שיקולים כלכליים מנחים את המפטרים. לא אחת מנוצלים גלי הפיטורים להכנסת שינויים למערכת, ברוח של המו"ל או של העורך. כך, למשל, מפטרים עיתונאים ותיקים ושחוקים, ומכניסים במקומם צעירים נמרצים ומלאי מוטיבציה. כך לא רק גפתרת בעיית השכר, אלא העורך מצליח גם לחזק את אחיזתו בקרב העובדים. הצעירים ה"ירוקים" חשים עצמם מחויבים לבוס וניתנים למניפולציה יותר מעיתונאים ותיקים. התופעה ניכרה ב"מעריב", עם בואו של אמנון דנקנר, וגם ב"ידיעות אחרונות", כפי שמספר אחר מבכירי העיתונאים: "רחיקת המבוגרים נובעת, נוסף על השיקול הכלכלי, גם מהחשש המוצרק שהעיתונות תהפוך למוסד גריאטרי".

עלותם של עיתונאים צעירים וחסרי ניסיון אכן קטנה יותר. הם מוכנים לעבוד בעבור פרוטות ובעבור הסיפוק לראות את שמם מתנוסס על ידיעה בעמוד האחורי בעיתון. מגמה ברוכה בפני עצמה, אלא שעורכים בכירים מוזכרים את מחיריה: הבורות וחוסר הניסיון, העדר שיקול הרעת, שניכרים בתוצאות. גם בוגרי גליצה"ה, הנחשבים למציאות בענף, אינם מגיעים לבשלות העיתונאית שיש לעיתונאים ותיקים. עורכים מעידים גם על פחות שיקול דעת בררגים הנמוכים: "לאחרונה שמעתי עורך צעיר

אלי ראכלין: הזבה לי שאין כל קשר בין יכולת העבודה שלי לבין ההחלטה לפטר אותי מ"ערב חדש". נורף מזה ריח של "הכושי עשה את שלו"

שואל כתב מה זה מבצע קרש", סיפר עורך בכיר. "וכשהוא נענה שהכוונה למלחמת סיני, הוא שאל בפליאה, מדוע לא לכתוב מלחמת סיני, כדי שכולם יידעו".

נח קליגר, ותיק העיתונאים ב"ידיעות אחרונות", "דווקא מחבב את החברה הצעירים והחמודים", כלשונו. "אפשר לצחוק איתם והם גם אשפים בטכנולוגיה". אך גם הוא נתקל בהעדר השכלה כללית המשפיע על עבודתם. "למשל, הם אינם בקיאים באירועי מלחמת העולם השנייה, ותשובתם על אירועים שהתרחשו טרום זמנם היא: לא נולדתי או". לביקורת הצטרף לא מכבר גם נשיא בית המשפט העליון, אהרון ברק. בפגישה עם עורכי עיתונים, נשיאות מועצת העיתונות ואנשי מרכז ירושלים לאתיקה, הוא מתח ביקורת חריפה על רמתם של העיתונאים שמסקרים את בתי המשפט וקבל על כך שכלי התקשורת שולחים לבית המשפט העליון כתבים בורים וחסרי ניסיון.

עמוס שוקן מסביר זאת במצבם הכלכלי של העיתונים: "כאשר המשכורות נמוכות, העיתונאים הם אנשים צעירים ומעוטי ניסיון בכתיבה עיתונאית". סוד ההצלחה נעוץ באופן לא מפתיע במיזוג הנכון בין עיתונאים ותיקים לצעירים. כרברי עיתונאי בכיר, "החוכמה היא להחליף את המים בכריכה בלי לגרש את הרחוצים. נדרשת כאן מלאכה כירורגית כדי ליצור עיתון שמצד אחד לא יהיה 'מעריב לנוער' אך מצד שני לא יהיה בטאון הגימלאים". לא בטוח שההמלצה הזו מעניינת מישהו. עמליה ארגמן, כתבת "24 שעות", הנמנית עם קבוצת העיתונאים מ"ידיעות אחרונות" שהוצע להם הסכם פרישה מוקדמת, אומרת כי "כיום לא משנה מי כותב את המלים ומי מייצר את הידיעה כל עוד היא מסופקת בזמן. מדובר בפס ייצור והרעיון הוא לספק את הסחורה במינימום זמן וכסף. אז מדוע לשלם בעבור אותו פס ייצור הרבה כסף כשאפשר לשלם בעבור לפועלים זולים?".

משחקי מלים

העיתונות העברית, אגב, נוטה בכיבוד לכותרות מהסוג הראשון. הסיקור העיתונאי של פעולות המחאה שהחלו עם ויקי כנפו היה רווי בהפעלות ספין, חלקן מודעות וגלויות, כמו קריאתו של נתניהו (שנחשב אשף הספין המקומי, בדומה ליריבו שרון) לציבור האמהות המוחות "ללכת לעבוד". אבל חלק לא מבוטל ממנו התבצע על-ידי בחירה טעונה של מלים ומונחים. וכרגיל במקומותינו, כמות המאמרים שניסו בכלל להביא את התשתית העובדתית הרלבנטית, שתסייע לאזרח ממוצע להבין את גל המחאה הזה, בטל בשישים בתוך ים של עיתונות שמטפחת את "הסיפור האנושי" כמו גם "דעות אישיות", מפוקפקות וחסרות הנמקה.

ניקה, לרוגמה, שלושה מונחים תקשורתיים שמשמשים את הדיון הציבורי כפי שהוא משתקף בתקשורת:

"אמהות חד-הוריות":

למי שלא יודע ולא מבין, למונח הזה, בחוגים רחבים, יש הקשר מידי לאמהות חד-הוריות מבחירה ומרצון (למרות שרובן, אגב, גרושות, אבל למי אכפת מעובדות). הוא כולל גם, למרבה הצער, איזו רמיזה קלה על מוסריותן של הנשים האלה. השימוש השיטתי במונח הזה מעביר, באורח לא מודע, את הדיון מהתוכנית הכלכלית - אל קורבנותיה: ציבור נשים חסר אחריות, עם מוסריות מפוקפקת (את הדיבור הזה אפשר לשמוע ברחוב, באוטובוס, בבית הכנסת). אפשר בהחלט לדמיין שמונח מדויק עובדתית הרבה יותר - "אמהות מפרנסות" (כלומר

כולם כבר יודעים מה זה ספין - מניפולציה מתוכננת של דעת הקהל, באמצעות השפעה על סדר-היום התקשורתי.

יש סוגים שונים של ספין: חרוחר מלחמה ובדיה/ניפוח של אויב חיצוני כדי להשכיח בעיות פנים קשות (פופולרי ערב בחירות); הסטה של ראיון משאלות בעייתיות ולא נעימות לנאום מוכן היטב על נושא אחר לגמרי (פופולרי בעת חקירות משטרתיות של אנשי צמרת).

יש ספין מתוחכם במיוחד. זהו ספין של מלים. באמצעות בחירה קפרנית של מונחים, והתעלמות מכוונת ממונחים אחרים, מוגדרים האופנים שבהם נושא מסוים נתפס ומפורש על-ידי הציבור, וכך מועברים, בדרך מעורנת ומתוחכמת, מסרים המתבססים על פרשנות ותפיסת עולם מאוד מסוימת.

העיתונות הממוסדת היא המכשיר היעיל ביותר לביצוע ספין. כפי שהרגים פעם ב. מיכאל, כותרת כמו "הקבצן התגלה כ...מיליונר" רומזת, בעצם ניסוחה, ששיעור מסוים של הקבצנים הם בעצם מתחזים. היא מטילה, במסר הבלתי מפורש שלה, דופי בציבור הקבצנים (וחשדנות כלפי העניים בכלל). היא מקילה בכך על רגשי האשמה שקבצנים עשויים לעורר אצל אנשים רגישים. כותרת אחרת לאותה ידיעה: "המיליונר מכפרי שמריהו התחזה למקבץ נדבות" - מספרת סיפור אחר לגמרי, סיפור על עשירים שלחמדנותם אין שום גבול מוסרי. היא עשויה ללבות רגשות של קיפוח וזעם כלפי תושבי שכונות הווילות בכלל.

גילי דרובי הישטיין היא סטודנטית לחואר שני במדעי המדינה באוניברסיטת תל-אביב

אז מצד אחד, כמו שהמליץ החכם מכל אדם, גילוי נלעג כוח של כורות, שאינה רק גאה בעצמה אלא אפילו מובילה לקביעת עמדה נחרצת וחרמשמעית, אינו ראוי לתגובה. מפני שתגובה, כל תגובה, היא לא פחות טיפשית: ראשית, מפני שהיא הופכת שטות לדבר-מה ראוי לדיון, ושנית, מפני שהיא אומרת שדעתה של עיריית לינור בנושא זה צריכה לעניין אותנו (והיא לא, וגם לא דעותיו של ליפשיץ על הומואים ושל הפר על מרוקאים).

ומצד שני, כמו שהמליץ החכם מכל אדם, שתיקה היא גרועה לא פחות: מפני שהאוויל משוכנע אז שהוא אמר איזו אמת כמוסה ועמוקה, שאיש לא העז לומר לפניו. אביב לביא, ב"הארץ", הלך בדרך זו, ומנה בעבור הלינורים רשימה לא מייצגת של נציגי התרבות הערבית. התוצאה, לצערי, היתה מביכה בעמדתה המתנצלת כמעט כמו האמירה המקורית.

האמת היא שסוג זה של כורות יהירה ודעתנית אף פעם אינו ראוי לתגובה, כי שום טיעון מנומק היטב לא יזיז את הכסיל מעמדותיו. חיים חפר ימשיך לחשוב ש"אנחנו נתנו לעולם את איינשטיין", כאילו קו ישיר מוביל מ"ילקוט הכוזבים" לתורת היחסות הכללית, ועיריית לינור תמשיך לחיות בעולם שבו "שירת הסירנה" ושיירי "אירוויזיון", לצד שייקספיר ורנסה ובטהובן, נמצאים בצד אחד של התרבות, ואילו נגיב מתפוז ומחמוד ררוויש ועבר אלזוהאב ופיררו שייכים למקום אחר.

היחיד שירוויח מתגובה הוא הנוהג העיתונאי הנפסד הזה, שמערב פרובוקציה ורכילות לבלביל מעצבן אולי, אך כלתי ראוי למאכל

עמוס נוי הוא איש מחשבים

איור: אסף חנוכה

הסיפורים האלה הוא גדול למדי.

מכירים את "פרדוקס האוויל"? כבר מחברו הנכון של ספר משלי התחבט ללא הכרעה בשאלה הקשה של מה, לעזאזל, עושים עם התבטאויות של טיפשים. "אל תען כסיל כאוולתו, פן תדמה לו גם אתה", הוא מתריע (בצדק) ומיד חוזר בו (גם כן בצדק): "ענה כסיל כאוולתו, פן יהיה חכם בעיניו". לעיתונות המקומית יש ריטואל קבוע ודוחה, שבו היא מצליחה להוציא אמירה די אידיוטית מאיזה אייטס רכילותי/תרבותי תורן, ולחולל סערת ציבורית שדועכת לה לאחר זמן קצר. זה הצליח לה עם מאיר אריאל, אריאל זילבר, אורי ליפשיץ, חיים חפר. ועתה מופיעה בתפקיד דומה עיריית לינור, שאמרה ברדיו ש"אין דבר כזה, תרבות ערבית".

שבהם הם תופסים את תפקידיה החברתיים והכלכליים של המדינה. לא הממונה על התקציבים באוצר, ואפילו לא נתניהו, אינם ה"צר" הנכון בעימות הזה.

זהו ספיון. יש סיפור אחד, על תוכנית כלכלית שתמכו בה רוב מוחלט של נבחרי הציבור שלנו, המקצצת ללא חמלה בכספים שהועברו לשכבות חברתיות חלשות, ומעבירה אותם לשכבות מבוססות, ועל אמהות מפרנסות המתמודדות עם אבטלה מתוכננת, עם כיסי אבטלה אזוריים, עם יוקר מאמיר במכוון של שירותים חברתיים (רפואה, חינוך), עם שחיקת שכר, ועם אבות שמסרבים, או אינם יכולים, לשאת בנטל. ויש סיפור אחר, שאותו מספרים עמודי ההרשות של העיתונות בהתלהבות: על "אמהות חדי-הוריות" שמתמודדות עם "פקידי האוצר" על המשך קבלת "קצבאות". ההבדל בין

אמהות שפרנסת ילדיהן היא כולה עליהן) – היה משנה גם את ההרגשים שבדיון הציבורי ומפנה אותו למקומות אחרים – אל שכר עבודה ושכר מינימום, אבטלה, יוקר המחיה הכרוך בגידול ילדים, ואפילו אל האבות, שהתערו מהאחריות הכלכלית לגידול ילדיהם. יש לי הרגשה שזה היה נשמע אחרת.

"קצבאות":

החתום מטה, ששכרו ממקם אותו בעשירון העליון של השכירים, קיבל בחודש האחרון הרבה כסף מאוצר המדינה כמשכורת הנטו, וזאת במסגרת ערכון מדרגות המס שנגזר מהתוכנית הכלכלית. למרות שהתוכנית לקחה כסף מוויקי כנפו וחברותיה והעבירה אותו למשתכרים מבוססים, אף אחד לא קורא לכסף הזה "קצבה". "קצבה" היא סוג של מענק, ומהדיון ב"קצבה" של האמהות המפרנסות נגזרים מיד דיונים על "פרזיטיות", "עידוד לעבודה" ומה לא. אין לי ספק שאם המדינה היתה מעניקה לי את הכסף כ"קצבת העשירון העליון", ואילו הכספים שנלקחו מכנפו ודומותיה נקראו "הקלות לאמהות מפרנסות", היינו זוכים לדיון ציבורי מסוג אחר לגמרי.

"פקידי האוצר":

גוה ונעים לה, לעיתונות למיניה, לתאר עימותים כאלה כמתחוללים בין קבוצה נפגעת לבין "פקידי האוצר", אוסף עלום-שם של טכנוקרטים, הפועלים בשם חוקי ה"כלכלה". אבל התוכנית הכלכלית, ותקציב המדינה שבישר אותה, התקבלו עליידי רוב גדול של נבחרי ציבור בשר ודם, ממש כמו החקיקה החברתית המושמעת כליכך. את החשבון של נפגעים יש להגיש לפוליטיקאים, ומהם יש לתבוע הסבר על האופנים

עניים יותר משחשבנו

כותרת עכשווית לכתבה על הדרך
שבה מוגשות כיום חדשות לקוראים
ב"ידיעות אחרונות" וב"מעריב"

ארן ליביו

ההרי חירון לקוראי-עיתונים מתקרמים: נסו לזהות, כאמצעות כותרות הידיעות שיצוטטו להלן, את האירועים במציאות שאותן הן מתיימרות לתאר: "מחזיקים אצבעות" ("ידיעות אחרונות", 8.7.2003); "איך לאן לברוח" ("מעריב", 2.7.2003); "כוח רחלי" ("ידיעות אחרונות", 2.7.2003); "כבישי הזעם" ("מעריב", 3.7.2003); "משחקים מסוכנים" ("ידיעות אחרונות", 9.7.2003); "המלאך של אוצ'ה" ("מעריב", 1.7.2003). סכיר להניח שגם בעלי זיכרון משוכח התקשו לאבחן כי מדובר בידיעות חדשותיות שנסבו, בהתאמה, על ניתוח ההפרדה שעברו התאומות הסיאמיות האיראניות לארן ולאליה ביג'אני; המלצת המטה למלחמה בטרור להימנע מחופשות בסיני; חיסול מחבל במחסום ליד טול-כרם על-ידי כוח צה"ל בפיקודה של חיילת ושמה רחלי; תגרה בין נהגים שהסתיימה בדריסתו של אחד מהם למוות; דו"ח מכוון התקנים שחשף כי מחצית ממתקני השעשועים בגינות הציבוריות בארץ מסיכנים; וחילוץ של ילד ששמו אוצ'ה מהריסת הבית שקרס בשכונת התקווה בתל-אביב.

התופעה של מתן כותרות יצירתיות, המבוססות על משחקי מלים או על רטוריקה רגשנית ולא על תיאור עובדתי של האירועים המתוארים, איננה חדשה. נהוג לזהות אותה עם הו'אגר המקומוני, אולם כבר שנים רבות ניכרת חידתה גם לעמוד הראשון של היומנים הפופולריים, "ידיעות אחרונות" ו"מעריב". מה שחדש, כפי שמסתמך מבריקה כמותית שבוצעה בחודש יולי 2003, תוך השוואה לנתונים מחודש יולי 1998, הוא זליגתה של תופעה זו גם לעמודי החדשות הפנימיים של העיתונים. אם לפני חמש שנים בלבד, רוב מוחלט של הידיעות בעמודי החדשות המובילים ב"ידיעות אחרונות" וב"מעריב" קיבלו כותרות עובדתיות לחלוטין, שדיווחו על פרטי ההתרחשות שבמרכז הידיעה, הרי שכיום מסתמנת עלייה חדה במספר הכותרות ה"יצירתיות" או היצירתיות למחצה, הן ב"ידיעות אחרונות" והן ב"מעריב". תופעה נוספת ומשמעותית לא פחות שאפשר לזהות היא הידיעה הברורה במספר הכולל של ידיעות שמתפרסמות בעמודי החדשות המובילים בשני העיתונים – עדות למעמדו המתכנס והולך

אני עשיתי להם מסכות
בבית עשייה דהד עם
כח התאבד
החלתי
זמן השקל
לא אלא
אני לא
אני לא
אני לא

של הטקסט ולביטולו מפני כותרות ותמונות גדולות וצעקניות. שתי התופעות הללו ניכרות במידה מסוימת גם בעיתון "הארץ", אולם בעוד שלגבי מספר הידיעות בעמודי החדשות המובילים אכן ניכרת ירידה משמעותית למדי גם בעיתון זה (אף כי בהיקף פחות מזה שב"ידיעות אחרונות" וב"מעריב"), הרי שהעלייה היחסית במספרן של הכותרות ה"יצירתיות" גם ב"הארץ" היא, לפי שעה, לא יותר מאשר טיפה בים.

הממצאים המתוארים כאן מתבססים על בדיקה פרטנית של כל הידיעות החדשותיות שהתפרסמו בעמודים שמספרם 2 עד 10 בעיתונים "ידיעות אחרונות", "מעריב" ו"הארץ" בין 1 ל-15 ביולי 2003, ובתקופה המקבילה בשנת 1998, לא כולל גליונות ימי שישי (בשל העובדה שב"ידיעות אחרונות"

לפני חמש שנים בלבד, הרוב המוחלט של הידיעות בעמודי החדשות המובילים בשני העיתונים קיבלו כותרות עובדתיות לחלוטין; היום למעלה מחצית הכותרות מבוססות על משחקי חלים או על רטוריקה רגשנית

וב"מעריב" מדובר כפורמט שונה לעומת שאר ימי השבוע). העמוד הראשון של העיתונים לא נכלל במרגם משום שעל השינויים באופיו של עמוד זה במהלך השנים כבר נכתב רבות. כל כותרות הידיעות החדשותיות (בניכוי מאמרי פרשנות, טורי ביקורת, מסגרות בתוך ידיעות גדולות יותר וכדומה) סווגו לאחת משלוש קטגוריות, על-פי אופיין: יצירתיות – שבהן נכללו כל הכותרות שלא סיפקו כמעט כל מידע עובדתי על ההתרחשויות, אלא התבססו על משחקי מלים, רטוריקה רגשנית וכו'; יצירתיות למחצה – כותרות שניתן היה ללמוד מהן משהו על ההתרחשויות, אך גם בהן ניכר ניסיון להתחכם מבחינה לשונית או לעורר מבחינה רגשית; ועובדתיות – אלה שכללו תיאור מדויק למדי של האירוע שבמרכזו היריעה או הכתבה. מטבע הדברים, בסיווג לקטגוריות קיים ממד סובייקטיבי, ועל חלק מהסיווגים ניתן בוודאי להתלבט או להתווכח. עם זאת, דומה שאין בהתלבטויות נקודתיות אלה כדי לשנות באופן מהותי את התמונה הכללית המצטיירת.

הנתונים המספריים ההשוואתיים הנוגעים לאופיין של הכותרות בעמודי החדשות מופיעים בטבלאות מס' 1 (לשנת 1998) ומס' 2 (לשנת 2003), והם ממחישים במדויק את התהליך שעבר על כותרות אלה בהמשך השנים האחרונות. אם ב-1998, 81.9% מהכותרות ב"ידיעות אחרונות" ו-90.7% מהכותרות ב"מעריב" נשאו אופי עובדתי, הרי שב-2003 ירד שיעורן של כותרות מסוג זה ל-53% ול-55.9%, בהתאמה. על השבון הכותרות העובדתיות נרשמה נסיקה של כמעט פי שישה בשיעורן של הכותרות היצירתיות ב"ידיעות אחרונות" (מ-4.4% ל-25%), ושל פי 26 (!) בשיעורן של הכותרות היצירתיות ב"מעריב" (26.9%

ב-2003 לעומת 1.0% ב-1998, אז נמצאו רק שתי כותרות כאלה מתוך 193 כותרות שנבדקו). גם בשיעורן של הכותרות היצירתיות למחצה נרשמה עלייה, אם כי מתונה יותר (מ-13.8% ל-22% ב"ידיעות אחרונות", מ-8.3% ל-17.2% ב"מעריב"). בכל הנוגע ל"הארץ", הרי שהמספרים מעידים על תהליכים אטיים בהרבה, שגם אינם משנים באופן דרמטי את אופיו הכללי של העיתון; ירידה מ-98.3% ל-94.1% בשיעורן של הכותרות העובדתיות בין 1998 ל-2003, ועלייה מ-0.2% ל-1.5% בשיעורן של הכותרות היצירתיות, ומ-1.4% ל-4.3% בשיעורן של הכותרות היצירתיות למחצה, באותן שנים.

כדי להבין עד תום את משמעותו של התהליך המתואר כאן, כראי להביט מעבר למספרים ולעמוד על אופיים של השינויים בכותרות. אם ב-1998 נשמרו

מרבית הכותרות היצירתיות (הנדירות) בעמודי החדשות המובילים לחדשות "דכות", הרי שב-2003 גם חלק ניכר מהחדשות "קשות" ביותר זכו לכותרות כאלה. כך, לדוגמה, אם ב-1998 התפרסמה ב"ידיעות אחרונות" ידיעה תחת הכותרת "סוחר מכונניות בן 23 הודה ברדיסת שוטר התנועה בחיפה" (7.7), הרי שידיעה בעלת אופי דומה ב"מעריב" מ-3.7.2003, שעסקה כאמור בתגרה בין נהגים שהסתיימה ברדיסה, זכתה לכותרת "כבישי הזעם". באופן דומה, ידיעות כלכליות, שזכו פעם לכותרות כגון "האוצר ממחר להרגיע: לא נפגע בחלשים" ("ידיעות אחרונות", 9.7.1998) או "האוצר משלים הדיונים על הרפורמה במס" ("מעריב", 8.7.1998), הפכו עם השנים לכותרות מסוג "התלוש ואנחנו" ("ידיעות אחרונות", 7.7.2003, על ירידה בשכר הממוצע במשק) או "זמן השקל" ("מעריב", 8.7.2003, על הירידה בשער הדולר). פעולותיהם של שרים בממשלה, שתוארו בכותרות מפורטות כגון "רפאל איתן ביקש מספרד 100 נשרים – שיועברו לגולן" ("מעריב", 12.7.1998), צומצמו לסיסמאות קצרות וקליטות ("יש לפיד לאמנים", "ידיעות אחרונות", 10.7.2003, על החלטת טומי לפיד להעביר כספים למוסדות תרבות). אפילו כותרות בנושאי ביטחון וטרור, שהיו פעם עובדתיות לחלוטין, עברו מטאמורפוזה, וכיום העורכים מרשים לעצמם, לעתים, להעניק להן נופך ציורי או יצירתי למחצה, כפי שניתן לראות בכותרות: "אפילו לא יממה" ("מעריב", 1.7.2003, על ההרוג הראשון לאחר תחילת ההודנה), או: "8:20 בערב, הבית מתפוצץ" ("מעריב", 8.7.2003, על הפיגוע בכפר יעבץ; לשם השוואה, ב"הארץ" ניתנה לאותו סיפור הכותרת "מזל אפרי נהרגה מפיצוץ בסלון ביתה; נכדיה: לא ראינו גבר זר שנכנס הביתה").

עם השנים ניכרת גם עלייה משמעותית בשיעורם של "סיפורים אנושיים" המאכלסים את עמודי החדשות המובילים ב"ידיעות אחרונות" וב"מעריב" ומתכבדים בכותרות יצירתיות ואמוצינוליות במיוחד. כך, למשל, סיפור קריסת הבניין בשכונת התקווה זכה ב"ידיעות אחרונות" לכותרות: "עד שנדם קולה", "האימה" ו"הלוויה במקום לידה", וב"מעריב" לכותרות: "אפילו לא התעוררו", "המלאך של אוצ'ה" ו"נשימה אחרונה ליד אמא" (כל הכותרות מ-1.7.2003; להשוואה, הכותרת ב"הארץ" לאותו אירוע היתה: "בניין בדרום תל-אביב התמוטט מפיצוץ עקב דליפת גז. 7 מדייריו נהרגו במיטותיהם"). גם בסיפור ויקי כנפו והאמהות החד-הוריות אימצו עורכי היומנים הפופולריים את מוחותיהם: "תשושה, אבל חייבת להמשיך" ("מעריב", 10.7.2003), "הולכות בדרכה" ("מעריב", 13.7.2003), או "הולכת עד הסוף" ("ידיעות", 9.7.2003). ניתן לזהות גם עלייה משמעותית בשימוש בכותרות היצירות עירוב רגשי של הקוראים ולמעשה מורות להם כיצד עליהם לחוש, כמו בדוגמה שכבר הוזכרה, "מחזיקים אצבעות" ("ידיעות אחרונות", 8.7.2003, על ניתוח ההפרדה של התאומות הסיאמיות האיראניות), או בכותרת "מתפללים לשלומן" ("ידיעות אחרונות", 14.7.2003, על חטיפת נהג המונית אליה גוראל).

האמוצינוליוזיה הגוברת של עמודי החדשות ב"ידיעות אחרונות" וב"מעריב" באה לידי ביטוי גם במרכיב נוסף: השימוש בציטוטים בכותרות. בעוד שלא ניתן לזהות הברלים משמעותיים בתכיפות השימוש הכללית בציטוטים במרכאות בכותרות בין שנת 1998 לשנת 2003, הרי שניתן לראות עלייה גדולה בשימוש בציטוטים במרכאות המובאים ללא שם הדוברים בגוף הכותרת (ראו טבלה מס' 3). ההבדל בין שני סוגי הציטוטים משמעותי: בעוד שציטוטים המלווים בשם הדוברים בתוך גוף הכותרת נוטים להיות עובדתיים יחסית, וכוללים במקרים רבים דוברים ממסריים ("אולברייט: אנחנו מתקרבים להסכם", "מעריב", 8.7.1998), הרי שציטוטים ללא ציון שם הדוברים בגוף הכותרת נוטים להיות "אנושיים" ו"רגשיים" יותר, כפי שניתן לראות בדוגמאות הבאות: "קומי אמא, כמה את יכולה לסבול בשבילי" ("ידיעות אחרונות", 13.7.2003); "תשושה, אבל חייבת להמשיך" ("מעריב", 10.7.2003); "אלוהים תעזור לי, אל תיקח את אשתי" ("ידיעות אחרונות", 1.7.2003). הנתונים המספריים מצביעים על כך שבעוד שבשנת 1998, 36.5% מהציטוטים בכותרות ב"מעריב" כללו את שם הדוברים, הרי שב-2003 ירד חלקם של ציטוטים אלה ל-10.3% בלבד. ב"ידיעות אחרונות" הירידה מתונה יותר, אולם גם בו, מ-21.2% ציטוטים הכוללים את שם הדוברים נרשמה ירידה ל-13.3% בלבד.

ב"הארץ" הנתונים הפוכים לגמרי: 96.6% מהציטוטים במרכאות ככותרות 1998 כללו את שם הדוברים, וב-2003 אפילו גרשמה עלייה - ל-100%.

בהשוואה בין "ידיעות אחרונות", "מעריב" ו"הארץ" בממד זה, כמו גם בממדים אחרים של התייחסות לכותרות, יש לשים לב לכך שקיים הבדל משמעותי נוסף בין העיתונים שיש לקחת בחשבון: בעוד שב"הארץ" תפקידה של הכותרת לתת את כל המידע שבמרכז הכתבה החדשותית, הרי שב"ידיעות אחרונות" וב"מעריב" נוספות לכותרות גם כותרות גג וכותרות משנה, המסיפות למידע המצוי בכותרת ("הארץ" רק לעתים נדירות ניתן למצוא כותרות משנה בעמודי החדשות). אין ספק שעובדה זו מאפשרת לעורכים ביומונים הפופולריים להעביר חלק מהמידע ההכרחי לכותרת הגג או לכותרת המשנה, ועליידי כך לפנות מקום לכותרת יצירתית יותר. עם זאת, אין לשכוח כי שיטת העריכה הזו היתה נהוגה גם ב-1998; העובדה שאז, למרות זאת, בחרו העורכים ב"ידיעות אחרונות" וב"מעריב" לתת כותרות עובדתיות בשיעור גבוה יותר מלמדת שחל שינוי גדול בתפיסת תפקידה של הכותרת - מתפיסה מסורתית הרואה בה אמצעי למתן מידע ראשוני והכרחי, לתפיסה הרואה בה רכיב שנועד לצוד את העין ולמשוך תשומת לב, שתופנה מאוחר יותר גם למידע הבסיסי הכלול בחלקיה האחרים של הידיעה.

ממצא נוסף העולה מן הנתונים, שהוזכר כבר בפתיחה, הוא הירידה העצומה במספרן הכולל של ידיעות המתפרסמות בעמודי החדשות המובילים בכל העיתונים (ר' טבלה מס' 4). גם כאן, הירידה ב"ידיעות אחרונות" (מ-160 ידיעות חדשותיות בעמודים 2-10 בשנת 1998, ל-100 בלבד ב-2003, ירידה של 37.5%) ובמיוחד ב"מעריב" (מ-193 ידיעות חדשותיות ב-1998 ל-93 ב-2003, ירידה של 51.8%) תלויה בהרבה מן שני המצאות ב"הארץ" (מ-423 ידיעות חדשותיות ב-1998 ל-323 ב-2003, ירידה של 23.6%), אולם במקרה זה גם הירידה ב"הארץ" גדולה למדי (להשוואה בין מספר הכתבות הכולל ב"ידיעות אחרונות" וב"מעריב" לבין "הארץ" כדאי להתייחס בוהירות, בשל העובדה שעמודי "הארץ" גדולים יותר). אין ספק שגם ממצא זה מרמז על התהליך העובר על העיתונות העברית: שימוש בכותרות גדולות, בתמונות ענק ובעוריים חזותיים בהיקף הולך וגובר, על חשבון המלל, ובתוך כך, כמוכח, גם על חשבון ההרחבה והעומק במידע.

הירידה הברורה במספר הכולל של ידיעות, המתפרסמות בעמודי החדשות המובילים בשני העיתונים, היא עדות למעמדו המתכרסם והולך של הטקסט ולביטולו מפני כותרות ותמונות גדולות וצעקניות

על אף העובדה שמספר הידיעות שנבדקו לצורך כתבה זו אינו עצום בגודלו, הרי שאופיים של הממצאים חרימשמעי ובעל כיוון מוגדר, במיוחד נוכח העובדה שההשוואה נערכה בין שתי תקופות מקבילות שרק חמש שנים מפרידות ביניהן, אם המגמות המסתמנות מהנתונים יימשכו בקצב רומה, הרי שנראה שתהליכי הדרמטיזציה, הפרסונליזציה והאמוציולניזציה של העיתונות הפופולרית בישראל ימשיכו ואף יעצימו. תהליכים אלה מלמדים על שינויים הולכים וגוברים בתפיסת תפקידה של העיתונות על-ידי עורכיה, על המשך כניסתן של נורמות ותפיסות "מקומוניות" לעיתונות הארצית, וייתכן שגם על חידור ההבדלים המסורתיים בין "ידיעות אחרונות" ו"מעריב" לבין "הארץ". בכל הנוגע לכמות המידע שהקוראים מקבלים, בכותרות בפרט ובעמודי החדשות בכלל, נראה שכבר היום אנהנו, ככותרותו של "ידיעות אחרונות" (15.7.2003), "עניים יותר ממה שחשבנו".

ארן ליבני הוא עיתונאי

טבלה מס' 1

אופיין של כותרות ידיעות חדשותיות בעמודים 2-10 בעיתונים, שנת 1998

כותרות עובדתיות	כותרות יצירתיות	כותרות יצירתיות לחציה	
81.9%	4.4%	13.8%	ידיעות אחרונות
90.7%	1.0%	8.3%	מעריב
98.3%	0.2%	1.4%	הארץ

טבלה מס' 2

אופיין של כותרות ידיעות חדשותיות בעמודים 2-10 בעיתונים, שנת 2003

כותרות עובדתיות	כותרות יצירתיות	כותרות יצירתיות לחציה	
53.0%	25.0%	22.0%	ידיעות אחרונות
55.9%	26.9%	17.2%	מעריב
94.1%	1.5%	4.3%	הארץ

טבלה מס' 3

שימוש בציטוטים במרכאות ככותרות ידיעות בעמ' 2-10 בעיתונים, לפי שנים

	שנת 1998		שנת 2003	
	ציטוט עם שחוח הדוברים	ציטוט בלי שחוח הדוברים	ציטוט עם שחוח הדוברים	ציטוט בלי שחוח הדוברים
ידיעות אחרונות	21.2%	78.8%	13.3%	86.7%
מעריב	36.5%	63.5%	10.3%	89.7%
הארץ	96.6%	3.4%	100.0%	0.0%

טבלה מס' 4

מספר ידיעות חדשותיות בעמ' 2-10 בעיתונים, לפי שנים

	מספר ידיעות ב-2003	מספר ידיעות ב-1998	ירידה באחוזים
ידיעות אחרונות	100	160	37.5%
מעריב	93	193	51.8%
הארץ	323	423	23.6%

■ הסגנון של "מעריב"

תארו לעצמכם, שאחד העיתונאים העוסקים גם בפרסומת היה שואל את בן שיחו באמצע ראיון ברדיו או בטלוויזיה, אם כבר שמע בעצתו והצטרף לבנק המסוים שהוא מייחצן, או רכש את המכשיר הסלולרי שהוא ממליץ עליו בפרסומות. אני מניח שאפילו בסביבה תקשורתית שבה נפרצו כל גבולות האתיקה המקצועית, היתה קמה מהומה. מילא, נניח שיכול אדם להופיע פעם כעיתונאי ופעם כיה"צן פרסומאי, בתנאי שגדע מתי הוא זה ומתי זה, וניערך לקלוט את מסריו בהתאם. אבל ללבוש את אצטלת העיתונאי ואו להשחיל לגו מסר פרסומי – זה כבר מוגזם.

אלא שזה בדיוק מה שעשה המגזין "סגנון" של "מעריב" (6.8.03). כאשר פרסם ראיון עם יפית בנין, אשתו של כדורגלן מכבי תל אביב טל בנין, יפית, מבטיח המוסף בשער, "פיתחת את הפה על כחיר לבה היוצא", ואכן, אחרי 13 שנות זוגיות, "נסיכת הכדורגל מזדכח. על הבעל, על החמות, על הבדידות המסורתית של נשות הכדורגלנים, על רמת החיים שהורגלה אליה". מכאן ואילך קולחת גרסתה של בנין העומדת בפני גירושין, ותובעת שלושה נכסי נדל"ן, שמונה מיליון שקלים ופיצוי כספי על המוניטין שצבר בעלה בשנות נישואיהם. היא מעריכה שתוכל לקבל תשלום חודשי של חמישים אלף שקל, אבל בינתיים היא מצטמצמת, וכבר לא משתמשת במוצרים יקרים, "למשל של Gematic, שכל קופסה שלהם עולה 300-400 שקל". היא אכן פותחת פה על בעלה ועל אמו השתלטנית. טל בנין עונה באמצעות עורכת דינו שלטענות אשתו אין קשר עם המציאות, ושהוא מצטער על שהיא זורה רפש ועוד. בסך הכל, לא מי יודע מה דרמטי, אבל בסדר.

יפית בנין, לעומת זאת, היא יותר מאשר בסדר: בתמונה היא מתגלה כאשה מצודרת מאוד, לכובה בטוב טעם, שעה מעוצב להפליא, וכשהיא יושבת על הספה הארומה, עם החולצה החושפנית והחצאית השחורה והיפה, כשלהגליה סנדלים מקסימות, ועגילים מעוצבים לאוזניה, היא... אבל רגע, יש כאן משהו... כמובון? טובבו את הגיליון בתשעים מעלות, ובשולי התמונה תגלו: "איפור: סיון מה'שמה טלפון מס'... סטיילינג: צחי מה'שמו • שיער: חנן ל'זה וזה" • חצאית וחולצה: אלה ואלה • נעליים: החנות הזאת • עגילים: חברת היוקרה והיא • ספת 224 Pianca: חנות הרהיטים ההיא".

אם כן, כל הסיפור על בנין ואמו, ובדידות אשת הכדורגלן, ובגידות, וזוגיות ושאר המלל שהתחזה לראיון עיתונאי אמיתי, לא נועד אלא לשמש פלטפורמה לפרסום מוצרי צריכה. מה תהיה ההתפתחות הבאה? לימוד לבנת מבקרת בבית ספר בפתיחת שנת הלימודים (איפור: אסתי לאורדי)? אריק שרון מכריז על פינוי השטחים (משקפיים: אופטיקה)? חיילות זה"ל מפנות מתנחלות ממאחז בלתי חוקי (הלבשה תחתונה: אינטימה)?

י א ו ר י ד ו ו י

אורי דרומי הוא מנהל הפרסומים של המכון הישראלי לרמקורטיה

הציבוריות. על המוסדות לדאוג שבדומה לערוצים המסחריים וערוצי הכבלים, ישדר הערוץ מספר מינימלי של שעות סוגה עילית (ררמה וסרטים תיעודיים), אך נראה שמוסדות אלה אינם קיימים ואינם נשמעים, ולכן נאלצים צופי הערוץ הציבורי להסתפק בשידורי חדשות וארכיון.

ש ח ר א ב י ר י

מערוץ 33 בשידור חוזר. בכך מפירה רשות השידור את מחויבותה לשרד גם לאורחים דוברי ערבית בלא שיוזקקו לצלחת לוויין או לשידור טלוויזיה אחרים בתשלום. לרשות השידור מוסרות ציבוריים, שבדומה למועצת הכבלים או מועצת החדשות השנייה, אמורים לבקר את אופן התנהלותו של הערוץ הראשון ולדאוג שיעמוד במחויבותיו

■ היינו בסרט הזה

בעוד שבערוצים המסחריים ובכבלים נאבקים בכל פעם מחדש במחויבות הפקות המקור, מסתפקים בערוץ הראשון בעוד תוכניות המנצלות את הארכיון העשיר. במשך שנים ארוכות שאלו מבקרי טלוויזיה מדוע לא משתמש הערוץ הראשון בארכיון העשיר שברשותו. מאז שנכנס יוסף בראל לתפקיד מנהל רשות השידור, מתמלא לוח השידורים בתוכניות ישנות. ערוץ 33 משדר את רצועת "נרודי שירה", הערוץ הראשון משדר מדי לילה דרמות, סרטים תיעודיים ומשדרים מסוגים אחרים שנשלפו מהארכיון. תוכניות רבת הצפייה של יהורם גאון, בליל שבת, עושה שימוש רב בחומרי ארכיון וכך גם תוכניות אחרות הצצות ממוחם הקריאטיבי של מנהלי הערוץ, כמו "מפגשים", תוכנית שבה אמן מארח אמן אחר כדי לצפות בקטעי ארכיון.

הצפייה בקטעים האלה מציעה פעמים רבות חוויה נוסטלגית – כך אפשר היה לראות את ריטה כנערה במועדון דיסקו או את שרית חדד כזמרת מתחילה, שלא לרבר על קטעי חדשות היסטוריים. אך יש מקום לשאול, האם הפך ערוץ 1 לרצועת שידור המבוססת כולה על חדשות וארכיון? שהרי, נוסף לתוכניות המוכרות לעיל, מקדיש הערוץ כשעתיים בשבוע לסרטים דוקומנטריים ("מנט שני" ו"הסיפור האמיתי") וחצי שעה יומית לסדרה דרמטית יומית ("צימרים"). אמנם בשנה האחרונה שידר הערוץ סדרת דרמה, "כנפיים", אך סדרה מקורית אחת היא טיפה כים בהתחשב בתקציב הענק של הרשות. הערוץ מוניה גם את קהל הילדים והנוער. בעוד שבערוצים אחרים נראים ניצנים של הפקת מקור לילדים ("הילדים מגבעת נפוליאון", למשל), בערוץ הראשון משדרים תוכניות אולפן וסדרות רכש. בחודשים האחרונים שידרה מחלקת הילדים בערוץ תוכנית בשם "ספינת האהבה של זאפ" שהופקה לפני שלוש שנים.

גם את קהל הצופים הערבי מוניה הערוץ. מאז שעלה לאוויר ערוץ המורח התיכון הלווייני, הופקעו שעות השידור הכודרות בערוץ הראשון בשפה הערבית. כעת משודרות בשעה זו תוכניות

שיחות שכללו, לטענת מקורות ב"וואלה", "איומים מסוגים שונים". הטלפונים עשו את שלהם, המטרה הושגה ורהב היה בדרך לעוד לקוחה ירידה מרוצה. הטור הורד מהאתר בתוך 24 שעות ונמחק, שלא כמקובל, גם מהאינדקס, שבו נשמרים לגולשים מאמרים שפורסמו בו בעבר. אנשי "וואלה", מגדול ועד קטן, מסרבים בתוקף לומר אפילו מלה אחת על הפרשה, משום ש"בנושא הזה, זאת ההוראה המפורשת שקיבלנו". עם זאת, יש יסוד לסברה שהסיבה להתקפות היא תכנוני הקולנויים של רהב באוני מעסיקיו של גולדן לנקוט נגדו באמצעים משפטיים חריפים שידידו שינה מעיניו. לשאלה האם, נוסף לאיומים האישיים נגד גולדן, הוכיר רהב גם איום בחרם מודעות, עונים ב"וואלה" שאיום כזה מונח בתודעתם מלכתחילה, גם אם לא נאמר במפורש.

מקרים מהסוג הזה מתרחשים לא פעם ומסתיימים בדרכים שונות. ההבדל בין המקרה הזה לאחרים הוא במידת הכוונת של מהלך הטרפוד של רהב, כמו גם היות כל ההליך חשוף לעיני הגולשים,

שלתע נעלם להם הטור והגישה אליו נחסמה. לחץ מהסוג שהופנה אל "וואלה" מוכר בכל כלי התקשורת: איומים, מפורשים או מרומזים, בסנקציות כלכליות מצד גורמים רבי כוח, המבקשים בדרך זו להשפיע על התכנים העיתונאיים. לשם כך מפזרים כלי התקשורת בין המערכת העיתונאית למחלקת הפרסום. רהב אינו הנציג הראשון של מפרסם שמתקשר כדי להתלונן על פרסום שלילי. התשובה שמקבל בדרך-כלל המפרסם ממנהל מחלקת המודעות, שהוא הכתובת הטבעית לתלונתו, היא ששיקולי המערכת אינם בתחום אחריותו. עם זאת, הניסיון מלמד שההפרדה אינה מלאה: פה ושם יסלח המפרסם למערכת על פרסום שלילי, פה ושם תעגל המערכת פינה ותלך מעט לקראת המפרסם. מסתבר שלא באתר התוכן "וואלה". שם לא הצליחו לשמור על ההפרדה הדרושה ולעמוד מול רני רהב, זרוע היח"צנות התקיפה והיעילה ביותר בשטח.

אי אפשר להתעלם מהנוק הכלכלי שמסוגל מפרסם כמו בנק הפועלים להסב ל"וואלה", אבל גם אין לשכוח שהביקורת שפרסם גולדן באתר, גם אם יש מי שיעדיף סגנון מתון ממנה, היא לגיטימית. ב"וואלה" מסרבים להגיב.

תגובת רני רהב: "אינני נוהג לרווח על שיחות שאני מנהל עם כתבים, כותבי מאמרים ועורכים בנושאי עבודה. כל שיחותי מתנהלות באופן המקצועי והענייני ביותר".

ח נ נ ע ס י א ו ר

באמצע יוני פרסם העיתונאי שי גולדן ב"וואלה" מאמר סאטירי נגד שרי אריסון, שכותרתו "ארכי תפוצת". גולדן לעג למסע התקשורת של אריסון, שאותו כינה "מן לא ראוי למאכל אדם שנחת על ראשינו משמים", כמו גם לפרויקט "מהות החיים" שאריסון בחרה להשיק מיד אחרי שפיטרה, בניסוחו של גולדן, "900 מעמיתיה למטרה המשותפת של שגשוג בנק הפועלים". גולדן אכן כתב בארסיות. הוא כינה אותה "אלוקים קרקסים בע"מ, סנה חדש לציבור להשתאות בו, כל מה שפחדנו להיות", ועוד ועוד. "וואלה", שראשו מתגאים בהיותו כלי תקשורת חופשי ביותר, המפרסם גם הומרים שבימות תקשורת אחרות לא מעיוות להציג, המתין שקט לשאון תריקת הזחלים המתקרב של היח"צן דחפור רני רהב, וזה לא אחר לבוא.

בתוך שעות אחרות ביצע רהב, המעניק לאריסון שירותי יח"צנות, שורת טלפונים כעסנית לכל המעורבים ברבר ולמקבלי ההחלטות ב"וואלה";

חלפון הקיץ

לא קלים חייהם של מדורי הספורט בקיץ. הצורך למלא מספר קבוע של רפים, בתקופה שבה מרבית העופים מייצרי החדשות מושבתים, הופכת את עמודי הספורט לשלוחה מרימה במיוחד של המדור הכלכלי, שבה מדווח לקוראים במעגליות יוצאת רופן על כל שחקן וז שהגיע לאימונים - הרישים את המאמן - יוחתם בקבוצה - אכזב ולא יוחתם - חזר לחו"ל - במקומו יגיע הזר המרשים החדש. בהעדר מידע חדש נאלצים הכתבים לכתוב פעם אחר פעם על התמשכות המשאיומתן עם כל אחר משחקני כל קבוצה, במחזוריות המשתווה רק לזו של טקסים רתיים מסוימים.

להמחשה, שימו לב למשל להתפתחויות הדרמטיות במשאיומתן שהתקיים הקיץ בין מכבי תל-אביב (כדורגל) לבין שחקנה גדי ברומר (כל הרוגמאות מתוך "ידיעות אחרונות"): "כמכבי מקווים לטגור עד סוף השבוע עם גדי ברומר" (23.6); "רדיקס מקווה לסכם עד השבוע הבא את כל המו"מים ובראשם גדי ברומר" (24.6); "רדיקס מקווה לסכם עד לסוף השבוע את כל חווי השחקנים שבטיפולו ובראשם גדי ברומר" (25.6); "רדיקס מקווה לסכם היום את המו"מ עם גדי ברומר" (26.6); "רדיקס מקווה לסכם עד תחילת האימונים השבוע את המו"מ עם גדי ברומר" (29.6); "המו"מ בין... רדיקס וגדי ברומר... נמשך" (2.7); "מכבי מקווה לסכם השבוע את המו"מ שלה עם גדי ברומר" (6.7).

המחסור המעיק באירועים אמיתיים, שניתן לרווח עליהם, הופך כל תנועה רגעית במשאיומתן לכותרת דרמטית סופנית, כולל הפניה בשער המדור וראיון בלעדי עם גיבור השעה. מספר הפעמים במהלך הקיץ האחרון, שבהן יוסי אבוקסיס נשאר סופית בהפועל תל-אביב/עזב בטריקת רלת, משתווה רק למספר הפעמים שבהן עשה זאת סלים טועמה. ובכל זאת, דומה שכתואר מלפפון הקיץ הלוהט ביותר זוכה השנה בנוקיאאוס החלוץ הצ'יליאני רודריגו גולדברג ממכבי תל-אביב. "צפוי מו"מ בעייתי עם גולדברג", ציין "ידיעות אחרונות" ב-2.6 ולא ידע מה הוא שח. רשימה חלקית (בקיצורים הכרחיים): "לא בטוח שגולדברג יישאר" (3.6); "גולדברג: מכבי תל-אביב לא רוצה אותי" (9.6); "בקבוצה נותנים כינתיים עדיפות לגולדברג" (11.6); "גולדברג מוכן להתגמש מאוד... רוצה להישאר במכבי" (17.6); "רק בעוד יומיים ימסור החלוץ את תשובתו להצעת מכבי" (26.6); "גולדברג לא ישחק במכבי בעונה הבאה" (29.6); "גולדברג, אשר לא ישחק כנראה בקבוצה בעונה הבאה, מאמין כי ימצא קבוצה אחרת בארץ" (30.6); "גולדברג לא יישאר בקבוצה" (2.7); "קלינגר אמר כי אינו שולל את האפשרות שרודריגו ימשיך בקבוצה" (3.7); "גולדברג ימשיך היום במו"מ עם מכבי" (6.7); "גולדברג אמור לחתום בקבוצה בימים הקרובים" (7.7); "גולדברג המשיך גם אתמול במו"מ הכספי" (8.7); "ההחלטה לגבי גולדברג תתקבל כנראה מחר" (10.7); "גולדברג לא תתם עדיין על חוזה" (11.7); "מי שממתין עדיין לתשובה הוא רודריגו גולדברג" (13.7); "גולדברג בדרך החוצה" (15.7); "המגמה במכבי היא להתחיל את גולדברג לעונה נוספת" (28.7); "לאחר תקופה ארוכה של המתנה ומו"מ מייגע, חתם אתמול גולדברג על חוזה לשנה הבאה במכבי תל-אביב" (5.8). מזל טוב.

א ר ו ל י ב י ו

סיפורי בוגרי

חי אשם בשיבושי
הקשר התכופים בין
הרמטכ"ל לתקשורת

יואב לימור

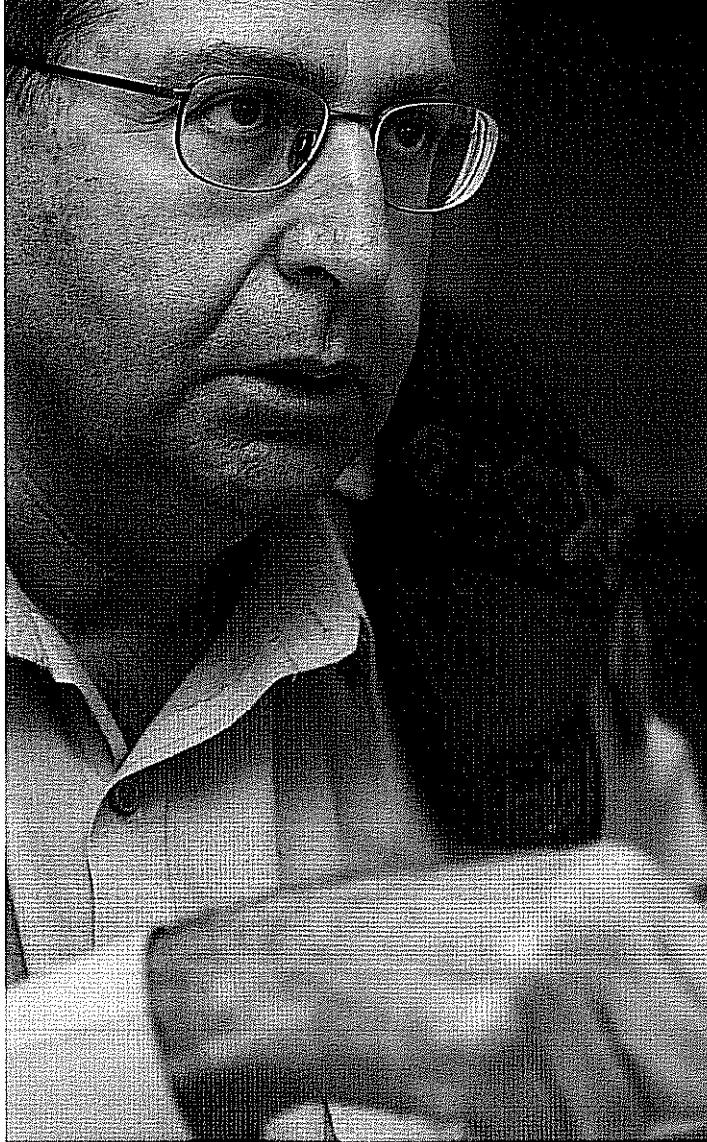
זה אחד הקטעים היותר מוכרים לכל מי שעוסק בתחום הצבאי: העורך אומר לכתב ששמע שהרמטכ"ל "אמר משהו", והכתב, שלא ידע שהרמטכ"ל דיבר, רץ לברוק, ומיד מגלה שהדובר היה דווקא שר הביטחון. "אה", אומר העורך. "בשבילי מופז הוא עדיין הרמטכ"ל".

הטעות הזו לא נולדה סתם; היא תוצאה ישירה של הבולטות התקשורתית שבה ניהל שאול מופז את ענייניו כראש המטה הכללי – וכך הוא מנהל אותם גם כיום, בתפקיד שר הביטחון – ושל החלל היחסי שנוצר מאז נכנס לתפקיד משה (בוגי) יעלון. רבים מהכתבים, וכמותם גם המערכות, הורגלו ללוות את הרמטכ"לים הקודמים על בסיס יומיומי: לביקור אצל פצועי צה"ל בבת"י החולים, להרצאות וכנסים, וללא מעט סיורים ותדריכים בשטח. הרמטכ"ל היה זמין, דיבר – ונתן לא מעט כותרות. אצל יעלון, ההתנהלות שונה: הוא מכיר בחשיבותה של התקשורת, אבל

נרתע ממנה; הוא מבין שצריך כיסוי תקשורתי לפעילות השוטפת של הצבא, אבל לא באמת פותח אותו לסיקור; והוא יודע שיש לו בעיה אמיתית בתקשורת ומולה, אבל לא מוצא לכך פתרון. מופז, שלא מעט כתבים ועורכים כעסו עליו כאשר מונה לרמטכ"ל, משום ש"גזל" לדעתם את הכבודה ממתן וילנאי, השכיל בניהול תקשורתי נכון להפוך את הקערה על פיה, ובתוך כשנה להיות לרמטכ"ל פופולרי מאוד. יעלון, מנגד, נתפס עם מינויו כרמטכ"ל אידיאלי, כמעט נסיך, והיום תרמיתו בשפל יחסי.

כל זה קרה בשנה אחת, שנה שבה לא הרבה יעלון להתראיין ולהתבטא בפומבי (אם מנכים את הופעותיו בפורומים סגורים, דוגמת הממשלה וועדת החוץ והביטחון של הכנסת, שמורלפים או מדוברים לתקשורת), אך דומה כי כמעט בכל פעם שכן דיבר – הוא נקלע לצרות. לפחות חמש פעמים בשנה האחרונה הסתבך יעלון בתקשורת או איתה: ערב מינויו לרמטכ"ל, כאשר הודלפו דבריו משיחה סגורה בווינגטון ועוררו זעם בשמאל; עם כניסתו לתפקיד, כשעורר את חמתו של "יריעות אחרונות" בעקבות פרסום ראיון שערך עמו ארי שביט ב"הארץ"; כמה שבועות לאחר מכן, כשריבר נכנס

"על יעלון להפנים שהבעיה נעוצה בו; את התקשורת הוא

צינוסים: חן חיקא

בעניין הניצחון. הח"מ נכה בתדרוך שבו אמר יעלון את הדברים שיוחסו לו. הוא נשאל אז אם ניצחנו, ותשובתו היתה הרבה יותר ארוכה ומורכבת מצמד המלים "ישראל ניצחה" שהופיע למחרת בכותרות הראשיות של "ידיעות אחרונות" ו"מעריב". יעלון אמר שם בערך כך: "אם שואלים אותנו, אז כמובן שנאמר שניצחנו, כי עובדה שלמרות הטרור ומאות ההרוגים לא הוכרענו. אבל אם תשאלו את הפלסטינים, אני בטוח שגם הם יאמרו שניצחנו, כי עובדה שצה"ל הגדול לא הצליח להכריע אותם". ואחרי שנייה למחשבה הוא הוסיף שהסיטואציה הזו מוכירה לו במקצת את שלהי מלחמת יום הכיפורים: אז נדרש קיסנינג'ר למצוא נוסחה שתאפשר לשני הצדדים לומר "ניצחנו", ולו כרי לאפשר להם להגיע להפסקת-אש, ובהמשך גם למו"מ מדיני ולהסכם שלום. דווקא המקרה הזה, שבו צדק יעלון בתלונותיו על האופן שבו דיווחה התקשורת על דבריו, ממחיש עד כמה הוא טירון בעסקי עיתונות. יעלון היה חייב לדעת איך יצוטטו רבריו בכותרות שלמחרת ולהקפיד להתנסח באופן פחות מורכב. הוא גם היה צריך להעריך שכלי התקשורת יתקשו לשמור על כללי הייחוס שנקבעו ("גורם בטחוני בכיר"), מאחר וכבר היה ידוע להם כי אמר דברים רומיים כראיון שעתידי היה להתפרסם באותו סוף-שבוע במוסף "7 ימים" של "ידיעות אחרונות". כמשך כל אותו יום עמלו ברובר צה"ל לשכנע את "מעריב" שלא לצטט את הרמטכ"ל במישרין; בסוף התחכם "מעריב" וציטט למחרת את אחד מאתרי האינטרנט שחשף כי הדובר הוא הרמטכ"ל. ◀

סגור של הרבנות הראשית; בראשית יולי, כשצוטט כמי שהצהיר ש"ניצחנו" את הפלסטינים; ובחודש שעבר, בעקבות ראיון שערך חמי שלו ב"מעריב" עם מזכיר המדינה האמריקאי קולין פאוול, שמתח כמנהלכו שלוש פעמים ביקורת על הרמטכ"ל. יעלון יש הסבר לכל אחר מהמקרים, ובחלקם הוא גם צודק. כך, למשל,

א י צ ל י ה ל ש נ ו ת , ו ל כ נ ע ל י ו ל ה ת א י מ א ת ע צ מ ו ל ח ו ק י ה "

"אפשר לראות תהליך אטי ועקבי של מעורבות המחוקק בכל הקשור לשידורים המסחריים", אומר מררכי שקלאר, מנכ"ל הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו, בעקבות התיקון לחוק הרשות השנייה שאושר בכנסת בסוף חודש יולי. הערוצים המסחריים, 2 ו-10, מצויים בתחום סמכותה של הרשות השנייה מתוקף חוק, אך סמכויות אלה ניטלו עליידי ועדת יצחקי וועדת הכנסת בשל לחציו של יוסי מימן, בעל השליטה בערוץ 10. התקשורת, שעסקה במשבר ערוץ 10 ובדיונים בוועדת הכלכלה, התמקרה בהיבט הכלכלי שלהם והתעלמה מהמגמה המדאיגה של התערבות המחוקק בתכני השידור.

במרץ השנה הכריז יוסי מימן, בעל השליטה בערוץ 10, על קשיים במימון הערוץ. חצי שנה לפני כן נמחק חובת ההשקעה של הערוץ מ-2002 שנאמדו בכמאה מיליון שקל. יו"ר ועדת הכלכלה, ח"כ אברהם פרוז, אמר אז: "אנו מאפשרים לערוץ 10 לנסות ולהתקיים, אך על קברניטיו לזכור שאין יותר מחילה על מחילה על מחילה. אם הערוץ לא יעמוד בתנאים – הוא ייסגר".

כרי לזודא שכך יהיה אף נקבע שהרשות השנייה לא תוכל לתת הקלות נוספות לערוץ. החלטה זו היא שסללה את דרכו של יוסי מימן אל הפוליטיקאים כששוב היה זקוק להקלות, למרות שתנאי השוק לא השתנו בהרבה מאז. תוך איום שיסגור את הערוץ פתח מימן במסע שתדלנות מרוכז של פניות למשרד האוצר

ולועדת הכלכלה של הכנסת כדי לקבל את ההקלות. הוא הציג שני תנאים עיקריים להמשך קיומו של הערוץ: הקלות בדגולציה והחלפת השיטה לקבלת זכיונות לערוץ 2 מרשימות למכרזים. את ההחלטה על המשך קיומו של ערוץ 2 בשיטת הרשימות קיבלה הממשלה הקודמת בראשות אריאל שרון, בעקבות לחצים שהפעילו זכייניות הערוץ על שר התקשורת דאז, רובי ריבלין, ולמרות התנגדות מועצת הרשות השנייה ונציגי משרדי המשפטים והאוצר.

באפריל השנה נכנע ראש הממשלה אריאל שרון ללחציו של יוסי מימן ומינה את ועדת יצחקי. הוועדה היתה אמורה לקבל תוך זמן קצר החלטות כסוגיות שרשויות הרגולציה עוסקות בהן זמן רב. למרות שנשמעו התנגדויות בוועדה, היא המליצה לבסוף על ביטול החקיקה המחייבת לשלול מהזכייין (מימן) את הרשיון בשל אי קיום התחייבויותיו הקודמות, להקל עליו במילוי מחויבויותיו בתחום ההפקה המקורית, ולקיים מכרו לערוץ 2. השלב הבא היה העברת החלטות לוועדת הכלכלה של הכנסת. את המהלכים המהירים בממשלה ובכנסת קידמו מיכל זומר ורפנה כהן, השתרלניות של חברת "ישראל

10" מחברת "גלעד – ייעוץ יחסי ממשל ולובינג". היינו צריכים למצוא מי שיהיו מוכנים בממשלה לבחון הקלות ובעקבות כך הוקמה ועדת יצחקי. במקביל, משום מגבלת הזמן, ביקשנו גם מחברי כנסת ליזום הצעת חוק פרטית במידה שהצעת החוק הממשלתית תיתקע מסיבות כאלה ואתרות. מהניסיון אנו יודעים שהממשלה יכולה להיות אטית מחבר כנסת שמריץ חקיקה פרטית. היה חשוב לנו שמי שיהיו חתומים על הצעת החוק הפרטית יהיו חברי כנסת מהאופוזיציה ומהקואליציה החברים בוועדת הכלכלה, מספרות זומר וכהן.

ועדת הכלכלה התגייסה לעזרתן. יו"ר ועדת הכלכלה, ח"כ שלום שמחון ממפלגת העבודה, וחבר הוועדה ח"כ גלעד ארדן מהליכוד, הגישו הצעת חוק פרטית ששולבה בהצעה הממשלתית. אך מול מאמצי השתרלנות של ערוץ 10 ניצבו, כמוכן, זכייניות ערוץ 2 עם צי שתדלנים משלהם ונוכחות של מנכ"לי הזכייניות, יועציהן המשפטיים ואף מנכ"ל חברת החדשות. בפני הוועדה הופיעו גם נציגי היוצרים והמפיקים ובעלי אינטרסים אחרים כמו ערוץ החדשות הייעודי.

באמצע יוני הופיע משה סאבא ממקסיקו כמשקיע פוטנציאלי בערוץ 10. מאותו רגע השתפר כוח המיקוח של מימן: לא רק הוא התנה את המשך קיום

הערוץ בהקלות רגולטוריות ובפרסום מכרו לערוץ 2, אלא משקיע ור, מוחשי. סאבא אף שלח את נציגו, עו"ד מיכאל צלרמאיר, לוועדה והתנה את ההשקעה בקבלת דרישותיו. בתחילת יולי פרסם "מעריב" ראיון עם משה סאבא ובו התבטאויות הומופוביות שלו. הראיון גרם למבוכה בערוץ 10 ועיכב את הליכי החקיקה, כיוון שהדיון נסוב על דעותיו של המשקיע; השר יוסף לפיד אף דרש לשלב בחוק סעיף המונע התערבות בעל הערוץ בתכניו. סעיף דומה כבר מצוי בכללי האתיקה של הרשות השנייה.

בערוץ 10 ראו בפרסום הראיון צעד נוסף של "מעריב" כדי להכשיל את הערוץ. קרמו לכך בקשות של "מעריב" וחברת "רפיד ויזן", שבשליטת בעלי "מעריב", לפירוק הערוץ בעקבות אי תשלום חובות. ב"דיעות אחרונות", בעלי העניין ב"דשת", הריווח על הריונים בכנסת היה ברובו ענייני. בסיקור החדשותי של הערוצים הנוגעים בדבר, 2 ו-10, התעלמו מהנעשה בכנסת. מסביר שלום קיטל, מנכ"ל חברת החדשות של ערוץ 2: "חשבנו שכל סיקור שלנו, גם אם יהיה באמות המידה המקצועיות ביותר, יהפוך אותנו לחשודים כמי שמסקרים את עצמנו וענייננו. לא חשבנו שהציבור יפסיד כיוון שהיה סיקור נרחב מאוד בעיתונות המודרפסת, באינטרנט וברדיו". בכתבה שפרסם הדר חורש ב"הארץ" תחת הכותרת "ההון והשלטון נפגשו בפינה וסגרו עניין", הוא טען שהזמן הרב שוועדת הכלכלה של הכנסת הקדישה לנושא נבע מנגישותם הגבוהה של בעלי כלי התקשורת לכנסת. הוא גם כתב שחברי

התקשורת, שעסקה במשבר ערוץ 10 ובדיונים בוועדת הכלכלה, התעלמה מהמגמה המדאיגה של התערבות המחוקק בתכני השידור

איור: אפרת בנוסטקי

גשש לשל פורן

הכנסת חששו מנוכחותם בוועדה של עורכי הדין בערוצים הנידונים: "כל ח"כ יודע כמה כדאי למצוא חן בעיני עורך הדין כביר בטלוויזיה, שבמקרה פפץ לתרום את תרומתו לדיון בוועדה".

יו"ר הוועדה, שלום שמחון, שבראיונות ל"הארץ" ו"גלובס" דיבר על כך שבישראל יש יותר מדי רגולציה גם בתחום התקשורת, לקח לעצמו, אולי בלי

יוסי סימון, תנאי התקבול

ברירה, את הסמכות לטפל במשבר ערוץ 10 מהגוף המופקד על הרגולציה בערוצים המסחריים, מועצת הרשות השנייה, והפך את הוועדה לתחליף. אומר אחד מאנשי המקצוע של הרשות השנייה: "זה היה מראה שאינו לכבודם של חברי הכנסת – הניסיון להפוך לרגולטור של תחום שהופקד בידיה של רשות רגולציה. הרשות הוקמה כתאגיד סטטוטורי עצמאי כדי לחצוץ בין הפוליטיקאים לגופי השידור ולמנוע מצב של יד רוחצת יד. אך

פה נוצר מצב שבו חזן פוגש בשלטון. הטייקונים פגשו ונפגשו מחוץ לשיבות והלוביסטים פעלו בטורים גבוהים ביותר. עניינים לא נחתכו מפני שעניינית זה נכון אלא לפי מי שצעק, לחץ או כופף. הכל התחיל כשוועדת יצחקי נכנסה לר"ת האמות של הרשות השנייה. הדובר יוצא נגד ועדת הכלכלה, שהושפעה בשיקוליה מאימו של המשקיע הפוטנציאלי משה סאבא: "תפרו חקיקה ראשית לפי מירותו של אדם אחד. ומה יקרה אם סאבא לא ייכנס לערוץ?".

במהלך הדיונים על ההקלות לערוץ 10 ביקשה מועצת הרשות השנייה לשלול את רשימה של ישראל 10, המצויה בהקפאת הליכים ופועלת באמצעות נאמנים. ח"כ ארזן

מהליכוד כלל בהצעת החוק סעיף הקובע שלא יישלל הזכיון מבעליו אם זה מצוי בהקפאת הליכים. היועץ המשפטי של הרשות השנייה, עו"ד רורן אבני, יצא נגד ההצעה כמאמר שפרסם באתר האינטרנט של הרשות השנייה: "משמעות הרברים היא כי בעל זכיון שנמצא בהקפאת הליכים יוכל להתעלם

מכל המחויבויות החלות עליו על-פי הדין, ולשרד ככל העולה על רוחו". עו"ד אבני כותב שעל אותו משקל יכולה חברת "תבל", המצויה בהקפאת הליכים, לשרד את ערוץ "פלייבוי" לכל צופיה בלי שהמועצה לשידורי כבלים ולוויין תוכל לשקול לשלול את זכיונה.

במועצת הרשות השנייה הרגישו שהם נקלעו למצב בלתי אפשרי. במסגרת

לא בכל הנושאים פעלה ועדת הכלכלה של הכנסת בניגוד לדעתה של מועצת הרשות השנייה. מועצת הרשות ניסתה לשכנע את הממשלה הקודמת לקיים מכרו לערוץ 2, אך אז החליט שר התקשורת, רובי ריבלין, לאמץ את שיטת הרשימות. כעת התקבלה החלטה על פרסום המכרזים בלחץ ערוץ 10, לשביעות רצונם של חברי המועצה.

ההקלות שניתנו בסוף 2002 חויבה הרשות השנייה לפתוח בהליכי שלילת הרשיון אם לא תעמוד מפעילת ערוץ 10 בתנאי הזכיון. אך כשעשתה זאת, ניתנה עליה ביקורת חריפה מצד העומדים בראש הערוץ ואף מצד אביגדור יצחקי וחברי הכנסת. אלה טענו נגדה שפעלה במנותק מהמציאות: בעוד ערוץ 10 נאבק על קיומו, מתעקשת מועצת הרשות על קיום רדישות ההפקה, דורשת את התשלומים המגיעים לרשות על-פי חוק ואף מבקשת לשלול את הרשיון.

"לא שגינו", אומרת ויקי שירן, חברת מועצת הרשות השנייה. "המועצה ראתה את הידרדרות הטלוויזיה. במקום שהערוץ ובעליו יגירו שאינם מסוגלים לעשות טלוויזיה, יחזירו את הזכיון או ימצאו משקיעים, הלכו ואמרו שאי אפשר לעשות טלוויזיה בתנאים הנוכחיים. הם פנו לפוליטיקאים, שלהם מטרות לטווח מאור קצר. זאת לעומת הרשות המתנהלת עם יד על הדופק אך עם מטרות לטווח ארוך". שירן מסבירה שלמועצה נדרשו זמן רב וישיבות ארוכות כדי להבין את השוק והאינטרסים המתקיימים בו, בעוד שוועדת יצחקי וועדת הכנסת קיבלו את החלטותיהם תוך זמן קצר יחסית. "הממשלה התערבה איפה שלא היתה צריכה. טלוויזיה, כמו עיתונות, אסור שתהיה קשורה לרשות המבצעת. כעת נוצר מצב שבו מימן חייב לממשלה".

אחת ההחלטות שהתקבלה בוועדת יצחקי, והתגלגלה גם לוועדת הכלכלה, משקפת בצורה ברורה את ההתערבות הלא רצויה שעליה מדברת שירן. המדובר בהחלטה הקובעת את אחוזי ההשקעה בהפקת הרשות. התיקון לחוק קובע שמינימום ההשקעה בחדשות יהיה 55 מיליון שקל והמקסימום, שיוכר במסגרת הסכום הכולל להפקה, הוא 20% בלבד מההוצאות. כאשר החליטה ועדת יצחקי לקבוע מחויבויות ומגבלות השקעה בחדשות, פנה מנכ"ל הרשות מרדכי שקלאר ליצחקי במכתב ומחה על ההתערבות בתחום זה: "ממשלה אשר קובעת את

גבולות ההשקעה בחדשות משפיעה

בהכרח על היקף הסיקור החדשותי

ועל איכותו, ובסופו של יום עשוי

כלב השמירה של הדמוקרטיה

לאבד את שיניו", כתב שקלאר

במכתב שפורסם בעיתונות. הוא

נתקל בתגובה חריפה מצד יצחקי,

שהציע לו להתפטר. "אם רואים את החדשות ככלב

השמירה של הדמוקרטיה, יש טעם לפגם שהמחוקק קובע

כמה להשקיע בחדשות ולא נותן תמריץ להשקיע יותר",

אומר אחד מאנשי המקצוע של הרשות השנייה. מוסיף

גורם בכיר בערוץ 2: "כאשר הממשל נכנס לרזולוציה

שקובעת כמה ישקיעו בחדשות, להבדיל מו'אגרים אחרים,

יכול להתעורר החשש שיש לממשל אינטרס להגביל את

שידורי החדשות. אם יש רגולטור שזה תפקידו, לא ייתכן שהממשל יתערב".

הקלה נוספת שצפוי ערוץ 10 לבקש נוגעת לשידור החדשות מירושלים.

הערוץ כבר קיבל את ההקלה המאפשרת לו לשרד השנה את החדשות

מגבעתיים, אך מחייבת להעביר את אולפן החדשות הראשי לירושלים

בתחילת 2004. הערוץ השקיע כבר מיליונים בהקמת האולפן בגבעתיים

ואולי יימצאו שוב הפוליטיקאים שיתערבו בסמכויותיה של הרשות השנייה

ויפטרו את הערוץ מחובה זו באמצעות חקיקה. הדרך להתערבות הממשלה

והכנסת בסמכויותיהן של רשויות הרגולציה כבר נסללה. מועצת הכבלים

והלוויין, הנתונה ללחצי החברות שתחת פיקוחה ובעלי ההון המחזיקים בהן,

עלולה להיות הבאה בתור. מגמה זו, המציבה את האינטרסים הכלכליים של

בעלי השליטה בערוצי השידור לפני האינטרס הציבורי, עלולה לפגוע בערכי

הדמוקרטיה והתרבות בישראל. ■

ויקי שירן, חברת מועצת הרשות השנייה. טלוויזיה, כמו עיתונות, אסור שתהיה קשורה לרשות המבצעת. כעת נוצר מצב שבו יוסי סימון חייב לממשלה

עובד ברשות השנייה: תפרו חקיקה

ראשית לפי מידותיו של אדם אחד. ומה יקרה

אם נושה סאבא לא ייכנס לערוץ 10?

שלום קיטל, ערוץ 2: חשבנו שכל

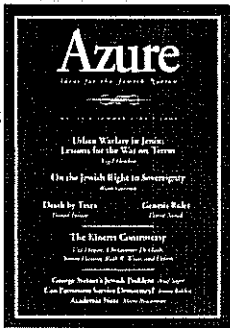
סיקור שלנו, גם אם יהיה באמות המידה

המקצועיות ביותר, יהפוך אותנו לחשודים

כמי שמסקרים את עצמנו וענייננו

הפוליטיקה של תרגום כותרות

המסרים של כתב־העת "תכלת" בעברית ובאנגלית אינם זהים

"אופוזיציה נאמנה" משתמע, על דרך ההיפוך, שכיום הם חסרי נאמנות. כותרת המשנה העברית מתונה הרבה יותר: "מנהיגי הציבור הערבי קוראים תיגר על יסודות המדינה" – קריאת תיגר, יש לזכור, עשויה להיות לגיטימית.

דוגמה אחרת נמצאת במאמר העוסק ב"עלייה הרוסית". המאמר העברי "הבעיה היהודית של העלייה הרוסית" (כרף) השער הוא מופיע תחת שם שונה: "העלייה הרוסית מחפשת מדינה יהודית", "תכלת" 8) מופיע באנגלית תחת הכותרת "Russian Jews in search of the Jewish State". מה שמעניין הן כותרות המשנה הגלוות לכותרות הראשיות בעמוד תוכן העניינים והשימוש שנעשה בהן במערכת מונחים משדות אסוציאטיביים שונים. בעוד שכותרת המשנה העברית היא "לאן הולכת התרבות הרוסית בארץ? סיור שטח", הכותרת באנגלית מדברת על הגעת העולים הרוסים לארץ המובטחת(ו), על כל המשמעויות הרתיות והלאומיות המתלוות למונח זה, כחיפושיהם אחר "ציביליזציה יהודית": "Having Reached the Promised Land, Russian-speaking immigrants find themselves alone in their quest for Jewish civilization" (Azure 4).

מאמר מערכת אחר, תחת הכותרת "מי הוא חילוני?" ("תכלת" 4 באינטרנט) מופיע באנגלית תחת הכותרת: "Dusting off the Jewish Bookshelf" (Azure 4) הכותרת האנגלית אינה נוגעת ישירות בעניין החילוניות היהודית כמו הכותרת העברית – אולי זהו נושא רגיש מדי בקהילות היהודיות מחוץ לישראל.

תרגום לעולם שונה מן המקור. כל תרגום מכיל בריבזון את עצמאותו של המקור ואת זיקתו אליו, כפי שקובע ולטר בנימין. אך נראה כי הדוגמאות שהוצגו לעיל מבטאות מגמה. הכותרות של Azure טעונות יותר מבחינה פוליטית ודתית. כותרות המאמרים באנגלית משקפות את אריות הטקסטים ושיווקם כגרסה בעלת אוריינטציה פוליטית נחרצת ודתית יותר. לעומת זאת, הכותרות של המאמרים בעברית טעונות פחות מסרים דתיים, עשויות להיות מתונות יותר מצד אחד ("שנה כצל השפיטה" לעומת "The Year of Ruling" Dangerously", "תכלת"/ Azure 10) או נוקבות יותר מצד שני, כאשר מדובר במחלוקת פנים יהודית. העובדה כי טעמו של הקהל משפיע על אופיו של הטקסט, וכי הטקסט בתורו מעצב את דעת הקהל, היא תופעה ידועה. אין פסול בפרסום כתבי עת שונים לקהלים שונים. המעניין במקרה שלפנינו הוא שפה מדובר, לפחות לכאורה, בפרסום בריבזון של טקסט אחד בשתי שפות שונות (לחיצה על כפתור "אנגלית" באתר האינטרנט של "תכלת" מובילה ל־Azure ולהפך). עובדה זו מעוררת שוב תמיהות כיחס לתרגום כאמצעי פוליטי, אך גם ביחס למסרים השונים הזורמים "החוצה" לעומת אלו הזורמים בישראל "פנימה".

לפני שבועות אחרים הוזמנתי לקבלת פנים פרטית שנערכה לכבודו של דוד חזוני בטורונטו, ובה הוצגו, בין היתר, תחומי העיסוק והעקרונות המנחים את פעולתו של "מרכז שלם". תחום ש העדר השייכות שלי לאווירה ששררה במפגש הובילה אותי לתהות לגבי אופן הפנייה של המרכז לקהל בישראל לעומת הפנייה אל הקהל היהודי שמחוץ לה. היה ברור לי כי הרצאתו של חזוני, שהמסרים הפוליטיים והאקדמיים שלה התקבלו באופן טבעי על־ידי קהל השומעים בטורונטו, היו מעוררים לא מעט התנגדות בארץ, ולירי לא רק בחוגי השמאל.

על השולחן במרכז החדר הונחו עותקים של כתב־העת Azure – האח התאום של כתב־העת "תכלת", אשר כפי שנכתב בו "מוצא לאור בריבזון בעברית ובאנגלית על־ידי 'מרכז שלם'". מכט חטוף בעמוד השער של Azure ובכותרות של מאמריו, על רקע הכרתי את "תכלת", חיזקו את התהיות שלי ביחס לסגנון ולאופי הפנייה אל הקהלים השונים. תחת השם "תכלת" נכתב בעמוד השער: "כתב־עת למחשבה ישראלית", בעוד שתחת השם Azure נכתב "Ideas for the Jewish Nation". ההכרה כי יש הבדל קל בין שתי כותרות המשנה, קרי בין מחשבה ישראלית ומחשבה הנוגעת לאומה היהודית, עוררה את סקרנותי. מצאתי את עצמי מקדיש מומני להשוואת כותרות המאמרים שפורסמו בריבזון בעברית ובאנגלית. התוצאות, כמדומני, מעניינות.

כך, למשל, הריון ב"אמנת כינרת" המופיע "בדבר המערכת" של "תכלת" (גיליון מס' 13) תחת הכותרת "אמנת התקווה", מופיע בגרסה האנגלית תחת הכותרת "Miracle on the Sea of Galilee" (Azure 13). יש כמובן הבדל בין תקווה לנס, כמיוחד בהתחשב בקונטקסט הרתימיסטיות של הנס על ים כינרת (האם אמנת כינרת היא הגרסה החדשה והיהודית של הנס הנוצרי?). סביר כי דיון באמנת כינרת בעברית תחת הכותרת "נס על ים כינרת" היה מעורר בארץ גיחוך. נראה כי לא כך הם פני הדברים כאשר מדובר ב"יצוא של הנס", במיוחד לנוכח הטענה המופיעה במאמר המערכת ולפיה "המרכיב החשוב ביותר של אמנת כינרת הוא עמדתה הנחרצת בנוגע לאופיה היהודי של מדינת ישראל". יורם חזוני, בשיא "מרכז שלם", היה אחד ממנסחי אמנת כינרת.

המאמר העברי שפורסם תחת הכותרת "זהותם החדשה של הח"כים הערבים" ("תכלת" 13; בעמוד השער מופיעה הכותרת בגרסה מרוככת אך יותר: "הח"כים הערבים, לאן?") מופיע בגרסה האנגלית תחת הכותרת: "Voice of Palestine: The New Ideology of Israeli Arabs" (Azure 14). מובן כי הנושא של כל אחת מן הכותרות שונה בתכלית – הח"כים הערבים לעומת הציבור הערבי כולו. הכיטוי "קול פלסטין" בגרסה האנגלית מדגיש את הזהות בין "ערביי ישראל" לשאיפה הלאומית העצמאית הפלסטינית. כותרת המשנה האנגלית, המופיעה בעמוד תוכן העניינים, קושרת מפורשות בין הח"כים הערבים לאויבי ישראל: "Once a loyal opposition, Arab parliamentarians now go to bat for Israel's enemies".

ד"ר אורן סופר הוא חוקר תקשורת פוליטית עברית ומשפטן

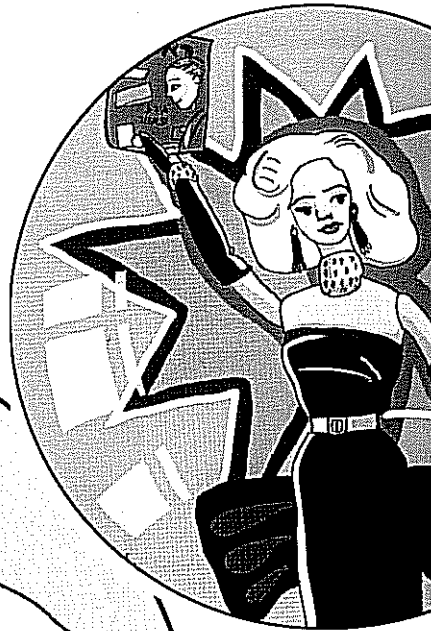
הארץ שלנו

רן בנימיני | איורים: אורית כרגמן

עליפי ממצאי המחקר, שלישי מתלמידי כיתה י' בישראל שנבחנו בשנה שעברה לא הצליחו במבחן הבנת הנקרא, ורק ארבעה אחוזים מהתלמידים מגיעים לרמה 5 - הרמה הגבוהה ביותר, בעוד שהמוצק הבינלאומי כתחום עומד על עשרה אחוזים מהתלמידים. תלמידי ישראל מקדימים אך במעט את התלמידים בפרו, אלבניה, בולגריה ותאילנד. ב"דיעות אחרונות" כתבה יעל גבירץ: "לא דרוש סקר בינלאומי כדי להבין שהתמונה של מערכת החינוך היא שילוב טלנובלי של 'משחק החיים' עם 'אסתי המכוערת'". אך בעוד שגבירץ ממליצה בעיתונה על מרד אורחי נגד סדרי העדיפות של הממשלה, המשיכו ב"ראש 1", עיתון הנוער של "דיעות אחרונות", לעבוד במרץ על הכנת הגיליון הבא, שיגיע לידיהם של אלה שדורגו במקום השלישים בהבנת הנקרא. ומה בגיליון? מן הסתם עוד כתבה על "המורדים" ורכילות על כוכבי הטלנובלה "משחק החיים". מרד אורחי? אל תפריעו לנו עכשיו. אנחנו קוראים כתבה על כוכבי "אסתי המכוערת". ב"מעריב לנוער" הסתכם הסיקור של המחקר על רמת ההשכלה של התלמידים

"היי! נו, כואב התחת? התייבש המוח? נשארתי בלי טיפת חמצן מרוב המבחנים, העבודות, הבגרויות וכל השאר? לא גורא, עכשיו באים חורשיים של סתלבט... אז רגע לפני מסיבת הקיץ הגדולה, אירגנו לכם הפקת בגדיים מהממת, וגם לא מעט עצות למי שבחר להעביר את החופשה בעבודה קשה. תוכלו לפגוש בעיתון את אופנת האקסטרים של הקיץ, ולהציץ אל הסלבו שיוורדים לים בלבוש מינימלי. אז יאללה, קחו כוס קולה ענקית, תציפו את עצמכם בנשנושים, ותיהנו מכל פיסת חופש. רק מה, אל תיסחפו לכל מיני הכטחות שאין מאחוריהן כיסוי, כי הקיץ נועד לפאן, לא לשום דבר אחר" (גדי חגאי, סגן עורכת "מעריב לנוער", גיליון מס' 42, 19 ביוני 2003). הנתונים היו מדהימים: מחקר בינלאומי שערך הארגון לפיתוח כלכלי ולשיתוף פעולה (OECD) ופורסם בתחילת חורש יולי, חשף כי התלמידים בישראל מתקשים בהבנת הנקרא, במתמטיקה ובמדעים. עד כדי כך מתקשים, שהם מדורגים במקום ה-33 במדעים, ה-30 בהבנת הנקרא וה-31 במתמטיקה.

לעולים חדשים. יש בריחה מוצהרת מהגושים האלה, כמו מאש. גיליון אופייני של "מעריב לנוער" נפתח בסקירה חדשנית נרחבת (ריס קים, סרטים וסדרות טלוויזיה חדשות, ומוצרים אופנתיים טריים על המדף), ומיד אחריכך הרכילות האחרונה מהוליווד הנפרסת על לא פחות משישה עמודים. הכתבות בהמשך הן ברובן בנושאי מוסיקה, קולנוע וטלוויזיה, ומעל לכל – עיסוק עד לפרטים הקטנים ביותר בעולמם המרתק של כוכבי ישראל והעולם, בעיקר הוליווד. תחומים נוספים שלא סובלים מהונחה הם מין, אהבה ורומנטיקה. ב"מעריב לנוער" פורסמה, למשל, כתבה תחת הכותרת: "כנות – מדריך למשתמש", הוראות לבנים איך להתחיל עם כנות ("אצל הבנים זה קל יותר, אבל גם לכנות יש הוראות שימוש שמקיינות על החיים"). במדור "אהבה" פורסמה תמונה של צעיר (אמיתי, הפרטים

בכמה שורות של העורך בפועל, גדי חגאי: "היי, השבוע פורסם ב'מעריב' סקר בינלאומי הבוחן את הרגלי הקריאה שלנו. על-פי הסקר הזה, אנחנו מדורגים במקום ה-30 בעולם בכל מה שקשור בהרגלי הקריאה והבנת הנקרא. ממש קריאת תחת (...) השפה שלנו מידלדלת וזה מאוד לא נעים לראות כאלה שהאוצר הלשוני שלהם מסתכם ב-200 מילים, אבל הם מתעקשים להשתמש בהרבה פחות מזה. אז תקראו ידידי, תקראו, לא בשביל לרצות מישהו וגם לא כדי לקדם אותנו למקום שווה יותר בסקר שייערך בשנה הבאה. תקראו כי זה כייף. הרווח כולו שלכם".

זו שיבקש לתהות על עולמם של הצעירים והצעירות בישראל מקריאת עיתוני הנוער ילמדו כי עולם זה מורכב אך ורק מדוגמנים/ות, כוכבים/ות, זמרים/ות וטלנובלות. זהו. בשני העיתונים כמעט אין זכר לאלומות בין בני-נוער, לסמים, לאלכוהול, להטרדות וניצול מיני, לבעיות כלכליות, לערבים,

ד"ר רבקה ריבק: התכנים של עיתוני הנוער ממוסחרים, והם רק לכאורה של הנוער ועל הנוער. למעשה הם אמצעי לשיווק תעשיית הבידור

בחוץ לתקשורת באוניברסיטת חיפה, "אך אסור לצנזר את הטקסטים האלה". ד"ר ריבק מצביעה על הבעיה החמורה ביותר, לדעתה, בעיתוני הנוער: "התכנים האלה ממוסחרים, והם רק לכאורה של הנוער ועל הנוער. למעשה הם אמצעי לשיווק תעשיית הבידור כדי להפיק רווחים, ויש שטושטש מכוון בין תוכן מערכתי לבין פרסום, ומשום כך המוצר שנכנס הביתה הוא ממוסחר וסגור לקולות אחרים. עורכי העיתונים טוענים כי זה מה שהצעירים רוצים לקרוא, וכאן צריכה להיכנס לתמונה ביקורת הצרכנים. על ההורים מוטלת האחריות הציבורית להפוך את טענת העורכים על פיה. רק על-ידי הימנעות מצריכה של טקסטים אפשר לשכנע את התעשייה שהמוצר נחות. ההורים צריכים להגיד: 'את זה אנחנו לא קונים', במיוחד כאשר יש חלופות, כמו למשל האינטרנט".

אבחנתה של ד"ר ריבק מקבלת חיוק כבר ברפודף שטחי בשני עיתונים. מתוך כמה עמודים בממוצע, כחמישים אחוזים הם עמודי פרסומות, ועוד פרסומות קטנות רבות משוכצות בעמודים הנותרים. רוב הפרסומות הן לבגדים, קוסמטיקה, טמפונים, סרטים וטלפונים סלולריים. בכמה פרסומות רק אנשים חריינין או כאלה שהצטיירו בזוכיכת מגרלת משוכחת יוכלו לראות את המלים "מדור פרסומי" או "מדור שירות". התופעה באה לידי ביטוי בעיקר ב"ראש 1": למשל, פרסומת גדולה של חברת הלוויין Yes ל"ערוץ הצעירים" החדש נראית לחלוטין כמו מדור רגיל על תוכניות טלוויזיה; חברת Natural, המייצרת תכשירי שיער, מפרסמת מדי שבוע כפולת עמודים, הנראים כמדור עליונאי לכל דבר. "ראש 1" גם שלח את אחד הכתבים, יניב משיח, לראיין את הדוגמנית בר דפאלי המדגמת קמפיין חדש לתיקים של חברת "דנואר". הכותב לא החמיץ הזדמנות להזכיר את המלה "דנואר", ולצד הראיין יש, כמה מפתיע, שירות נוסף לקוראים מאת המערכת: "קבלו, בבקשה, בפעם הראשונה את קולקציית מוצרי החזרה לבית-ספר של 'דנואר' (...). תיקים אופנתיים, קלמרים, ארגוניות, קלסרים ומחברות".

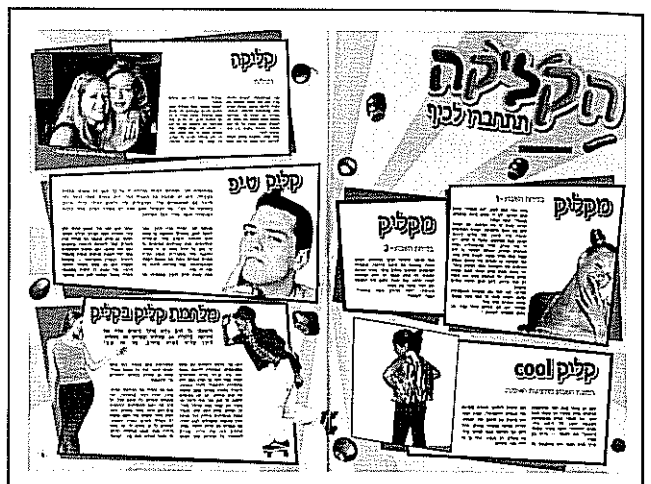
"עיתוני הנוער השתנו מאוד בשנים האחרונות", אומרת כלנית צאלח,

הנשאים בעיתון המתחרה, "ראש 1", דומים למדי, אם כי ניכר מאמץ של עורכי העיתון להשתרל לכלול בכל גיליון לפחות שתי כתבות "רציניות". למשל כתבה על בני-נוער המספרים על החיים עם אמם החולה בטרשת נפוצה; "אימה בכביש": על בני-נוער שתופסים טרמפים ומתעלמים מהסכנות; "התחנתי בכי - לא, בבקשה, אני בתולה!"; כתבה על שלוש בנות שנסעו בטרמפ ואחת מהן נאנסה; "הנוער לאן?"; כתבה על אלימות של בני-נוער; "עבורה בעיניים": על מעסיקים שמנצלים בני-נוער בחופש הגדול; ו"נוער בתנועה": כתבה על תנועות-נוער. לעתים נראה כי העיסוק בנושאים "רציניים" גורם לכמה כותבים אי נוחות מסוימת. כאחת הפעמים במדור הייעוץ "מפרגנות" כתבו צמד היועצות, איה קרמרמן ושידלי גליק, הירועות יותר כצמד איה ושידלי, על בני-נוער ששואפים גז ממוזגים, והפצירו בקוראיהן לא לבסות. אלא שהעיסוק בבעיה החמורה של שאיפת גז ממוזגים נראה להן מוזר בנוף העיתון שבו הן כותבות, ולכן לא שכחו להוסיף הערה בסוף הטור: "אם הפתיח הזה היה לכם פילוסופי מדי השבוע, תתגברו על זה. בשבוע הבא נחזור לדבר על ממרתי ומסיכות אבוקרו". והן אכן חזרו: לבערה בת 14 ששאלה מה לעשות עם נער שהכירה באינטרנט ונשמע לה נחמד מאוד, אך במפגש הראשון התגלה כלא נאה במיוחד, השיבו השתיים בשיר הלל לערך היופי: "כן, כן, זו הסכנה שבפגישה עיוורת, יש הפתעות! אחד שמספר שהוא בלונדיני עם עיניים כחולות אכן מתגלה בפגישה כבלונדיני עם עיניים אבל... אופס, הוא שכח לספר שהוא שוקל 120 קילו. אחד שיש לו קול עבה ומדהים בטלפון, מתגלה כאחד הגמורים מהאגדה שלגיה ושכעת הגמורים. לא נעים, ממש לא נעים... כדי להירלק צריך, דבר ראשון, לאהוב את מה שאנחנו רואים. נשמע ריקני ורדוד, אבל זהו הטבע האנושי ואין מה לעשות נגד זה".

"אכן ריקני ורדוד", אומרת ד"ר רבקה ריבק, חוקרת תקשורת ילדים ונוער

"מערבי לנוער"

"ראש ו'

איטו אבירם, לשעבר עורך "ראש ו'": בשנים האחרונות אני חש כי מעמדם של העורכים הולך ופוחת. הם לא מספר אחת בעיתון. המנכ"ל וצוות ההנהלה הם הבעלים האמיתיים

איננו מחנכים

גדי חגאי, סגן עורכת "מערבי לנוער" (העורכת בחופש לידה): "העיתון הוא מוצר בידורי, ואין לו יזמרות לעסוק בחינוך. לפני חצי שנה החלטנו לשנות תפיסה ולהוריד כמעט לגמרי את הנושאים הרציניים, והתפיסה החדשה היא יותר בידורית. זה נבע מסקרים שעשינו, ובהם התברר כי בנייהנוער לא מתעניינים בנושאים "כבדים", אלא בעיקר במוסיקה, טלוויזיה, מין וווגיות... אני לא בטוח שהנושאים שאתה קורא להם 'רציניים' כאמת מעניינים את בנייהנוער. אנחנו עושים את מה שהנוער רוצה ואוהב... אם זה מה שבנייהנוער רוצים לקרוא, למה ללכת נגדם?"

"הכתבות שלנו מוגשות בצורה המובנת והגקיה ביותר, וחלים עליהן כל כללי העיתונות. אין לנו קשר לבעיות של הבנת הנקרא בקרב תלמידי ישראל. בזה אשמה מערכת החינוך. אין לי תפקיד של מתנך וגם לא אמור להיות לי תפקיד כזה."

דן פאר, עורך "ראש ו'": "אני כל הזמן נמצא בסתירה בין הצורך לספק לבנייהנוער את החומרים שהם רוצים לבין לשמור על התפקוד שלי כעורך עיתון נוער ולהחזיר קצת חינוך. חשוב לי שבעיתון יהיו לפחות שתי כתבות שעוסקות באקטואליה רכה, נושאים רציניים ולא בידוריים: סמים, אלכוהול, אלימות, טרמפים, שאיפת גז למזגנים וכו'. זה סותר את הסקרים שאנחנו עושים באופן שוטף..."

"אני לא רואה את עצמי כמתנך אלא רק בין השורות. בשביל לקבל חינוך יש להם את ההורים ואת ביתיהספר ותנועות-נוער. יחד עם זאת אני רואה את החשיבות הגדולה שיש לכות שיש לי בידורים מתוקף תפקידי כעורך עיתון נוער, ואני רוצה לנצל זאת כדי להעביר מסרים חינוכיים, אבל לא בצורה שתבריא את קהל הקוראים... וזה, אחרי הכל, עצוב לי, כי אני אדם שאוהב לקרוא ואוהב לכתוב."

תלמידת תואר שני בחוג לתקשורת באוניברסיטת חיפה, הכותבת עבורת מאסטר על הבניה של הומוסקסואליות בעיתוני הנוער. "בעבר, לצד הכתבות על רומנטיקה ומיניות היה גם מגוון קולות שהעיתונים ניסו להביא לקוראיהם: כתבות על פוליטיקה, יחסי יהודים-ערבים, מדע, צילום, בנייהנוער אחרים במקומות אחרים בעולם. היום אין סיכוי לקרוא על הנושאים האלה בעיתונים... אסור לשכוח שרוב הכתבות נכתבות על-ידי מכוונים, וכך ניתן ללמוד מה הם רוצים שבנייהנוער ילמדו. העיתונים האלה מספרים מה אמור להיות נורמטיבי, בעיני העורכים, בשביל בנייהנוער. וכך אחת הבעיות היא, למשל, אסתטיזציה של הרזון והיופי אצל בנות."

כעשרים שנה כתב הסופר איטו אבירם את "יעל ואני", סיפור בהמשכים על בנייהנוער מתכננים שהתפרסם ב"מערבי לנוער". בסוף שנות התשעים ערך את "ראש ו' עד שעזב. "היו עלי לחצים לשנות את הקו של העיתון", הוא מספר. "אני איש של תוכן, ולכן התנגדתי. התכנים שאני הצעתי היו אחרים מהתכנים הבידוריים והשטחיים באופיים שלכיוונם צועדים שני עיתוני הנוער... בשנים האחרונות אני חש כי מעמדם של העורכים הולך ופוחת. הם לא מספר אחת בעיתון. המנכ"ל וצוות ההנהלה הם הבעלים האמיתיים, והעורך צריך לרקוד לצלילי חלילם. לי היה קשה לקבל זאת". גם אמנון בירב התרחק מאוד מ"מערבי לנוער", העיתון שאותו ערך יותר מעשרים שנה (1972-1993). בשנים האחרונות התגלגלו לידיו מדי פעם הגליונות החדשים, שעוררו בו הרהורים נוגים. "בזמני, כמעט ולא היו מתחרים. לא היה אינטרנט, או מאות ערוצים ככבלים ובלוויין, ולכן היה קל יותר לייצר עיתון רציני. היום, כשהתחרות והפיתויים גדולים כל-יך, התוצאה היא שטחיות. אם הייתי ממשיך לערוך את "מערבי לנוער" הוא לא היה נראה כפי שהוא נראה כיום. בתקופה שבה ערכתי את העיתון השתדלתי שלפחות במחציתו יהיה עיסוק בנושאים שהם לא פופטלוויזיה וקולנוע. העיקרון שלי היה שהעיתון הוא של הנוער, פונה אליהם וכותב עליהם. היום כמעט שאין ביטוי לבנייהנוער בעיתונים שלכאורה אמורים להיות שלהם."

דן בנימיני הוא הכתב לענייני מטרה של קול ישראל; היה בעבר כתב נוער בעיתון "ראש ו'

מאבדים שליטה

ליובל דרור קרה בדיוק הדבר שמפניו התריע: הוא הושלך על-ידי עורכי "וואלה!" אל הקולוסיאום החדש

איתי בנר

בעמוד המאמרים ב"הארץ" פורסם באחרונה מאמר מאת יובל דרור, תחת הכותרת "הקולוסיאום החדש" ("הארץ", 21 ביולי 2003). המאמר עסק ב"טוקבקים", תגובות הגולשים לכתבות באינטרנט. מקור הכותרת בדימוי שבו תיאר דרור את אתר האינטרנט Ynet כ"קולוסיאום של העולם החדש, שבו הקהל מריע לכותבים או מורה להוציאם להורג". בהמשך דן המאמר ביחסים הבעייתיים הנרקמים בין הכותבים לקוראיהם באינטרנט הישראלי, וטען כי בשיחות אישיות מכנים עיתונאים את המגיבים ב"שמות קשים". את מאמרו תסם דרור במשפט: "כעת, נסו לדמיין מה היה קורה, אם את הרשימה הזאת היה מלווה טוקבק".

הטקסט, שנכתב במקור לעמוד הרעות של העיתון המודפס, עשה את דרכו גם לאתרי האינטרנט הקשורים לרשת שוקן: אתר עיתון "הארץ" עצמו, האתר הכלכלי "דה מרקר" ופורטל "וואלה!". באתר "הארץ" אין טוקבקים, וכתורות הכתבות והמאמרים הוות לאלו שבעיתון המודפס. באתרים האחרים אין הדבר כך: עורכי האתרים האלה משנים מדי פעם כותרות ראשיות, כותרות משנה ותמונות בכתבות, כדי להתאים אותם לאתר. ב"דה מרקר" פורסם המאמר של דרור תחת הכותרת "חופש השיסוי" (השאובה מהמאמר עצמו) יחד עם טוקבק; גם בפורטל "וואלה!" פורסם המאמר עם טוקבק, תחת

הכותרת: "הגולשים מתבקשים לסתום את הפה!". קשה למצוא קשר בין הטקסט שכתב דרור לבין הכותרת שניתנה לו ב"וואלה!". המאמר לא קרא לסתימת פיות, אפילו לא לביטול מוסד הטוקבק הישראלי, ולא נקט את הלשון החרפה של הכותרת ב"וואלה!". תגובות הגולשים לא איחרו לבוא בטוקבק שהועמד לרשותם. הן כללו הערכות קיצוניות על מידת הבושה שדרור ממיט על העיתונות העברית, ניחושים על השתייכותו הפוליטית, וכן המלצות שיסתום בעצמו את הפה. למעשה, ליובל דרור קרה בדיוק הדבר שמפניו התריע: הוא הושלך על-ידי עורכי "וואלה!" אל הקולוסיאום החדש, וספג מטחי עלבונות מן הקהל. יובל דרור הוא המחשה לתופעה מתפשטת: עיתונאים מאבדים את השליטה על זכויות היוצרים שלהם ומוציאים את עצמם חשופים להחלטות שרירותיות של המו"לים שלהם. רוב העיתונאים אינם יודעים זאת, אבל החוק היה עומד לצדם לו טרחו להיאבק על קניינם הרוחני. בניגוד למה שניתן לחשוב, זכות היוצרים אין פירושה "הזכות להתפרנס מהיצירה": לא רק על פרנסתו של היוצר היא באה להגן אלא במידה רבה על היצירות והמקוריות שלו. בעצם מדובר ביותר מאשר זכות אחת: היוצר הוא האדם היחיד שיכול לפרסם את היצירה, לתת לה פרסום חוזר, לתרגם אותה לשפות אחרות, להעתיק אותה, לבצע אותה בפומבי, להעביר אותה למריום אחר ועוד. בישראל עדיין תקף חוק זכויות היוצרים שנחקק בכריטיניה בשנת 1911, ובעת המנדט הבריטי הוחל

גם על ארץ-ישראל. למעט שינויים קטנים שנועדו להתאים אותו לרוח הזמן, נשאר החוק כמעט באותו הנוסח. לפי החוק, הבעלים הטבעי של זכות היוצרים הוא היוצר עצמו, למעט בשני מקרים: כאשר מדובר בסרטי צילום או בגלופות שנוצרו בעקבות הזמנה – בעל זכויות היוצרים הוא הלקוח המזמין; וכאשר היצירה נעשית במסגרת עבודה אצל מעביד – במקרה זה, אלא אם כן קיים הסכם המורה אחרת, זכות היוצרים היא של המעביד.

לצד זכויות היוצרים החומריות – לפרסם, להעתיק, לתרגם, לשדר וכו' – החוק בישראל שומר ליוצרים זכות נוספת: "הזכות המוסרית". לזכות זו אין קשר להבחנות בין "טוב" ל"רע"; השימוש שנעשה כאן כמונח "מוסר" נועד להבחין בין הזכויות החומריות לבין זכות שהיא בעלת אופי אחר. הזכות המוסרית מורכבת משני יסודות: הראשון – זכות המחבר ששמו ייקרא על יצירתו "בהיקף ובמידה המקובלים"; השני – "שלא ייעשה ביצירתו כל סילוף, פגימה או שינוי אחר, או כל פעולה שיש בה משום הפחתת ערך ביחס לאותה יצירה, העלולה לפגוע בכבודו או בשמו של מחברה". ההוראה הזו אינה מתקיימת במקרים רבים בהעברת טקסטים עיתונאיים מאכסניה אחת לשנייה.

עידו אמין, עיתונאי ותיק שעובד כבר שנים באופן עצמאי בעיתונים וכתבי-עת, מספר שלא פעם הופתע מאוד כשקרא את הטקסט שהתפרסם תחת שמו: "היו כמה פעמים שפתחתי את העיתון וגיליתי שנעשו שינויים, ושאלתי את עצמי אם זה היה מה שכתבתי. בדרך-כלל לא היה מדובר בשינויים של שחור ולבן, אבל ניואנסים השתנו ולעתים זה לא היה לרוחי. לעתים נוספו או הוסרו מילים כדי לחדר או להחליש היבט מסוים. עדיין לא קרה לי שהגעתי למסקנה שבוצעה הפרה של זכותי המוסרית, אבל זה יכול היה לקרות – ובמקרים מסוימים הגיע קרוב מאוד לכך".

יחסי האמון בין העיתונאי לעורך מבוססים, בין השאר, גם על ההנחה שאין לעורך עניין לשלול מהעיתונאי את זכותו להיות מזוהה עם יצירתו, וכן שאין לו תועלת בהפחתת הערך של הטקסט או בסילופו או בסילוף רוחו הכללית. המקרה של יובל דרור מראה כי לעתים יש פוטנציאל להפרה של הזכות המוסרית דווקא מצד גורמים אחרים,

עמוס שוקן: לבדוק מחדש

"ההסכמים בין 'הארץ' ל'וואלה!' מאפשרים שינויים בכותרות, לא בתכנים עצמם", אומר עמוס שוקן. "באירוע הנדון, הייתי יכול להיות עם הכותרת, אם כי אני לא חושב שהיא מוצלחת, או שהיא משקפת את תוכן המאמר. יובל דרור שלח אלי העתק של מכתב ששלח בעניין לעורך 'וואלה!', יורם דיילמני, וכיקשתי מהשניים להגיע לפתרון בעצמם. אני לא רואה באירוע הזה פגיעה בכבודו של יובל דרור, כי זה לא חרג מגבולות השיח הישראלי המקובל. אני מכיר את חוק זכויות היוצרים, אבל ייתכן שאנחנו צריכים לבדוק שוב מבחינה משפטית את עניין הזכות המוסרית".

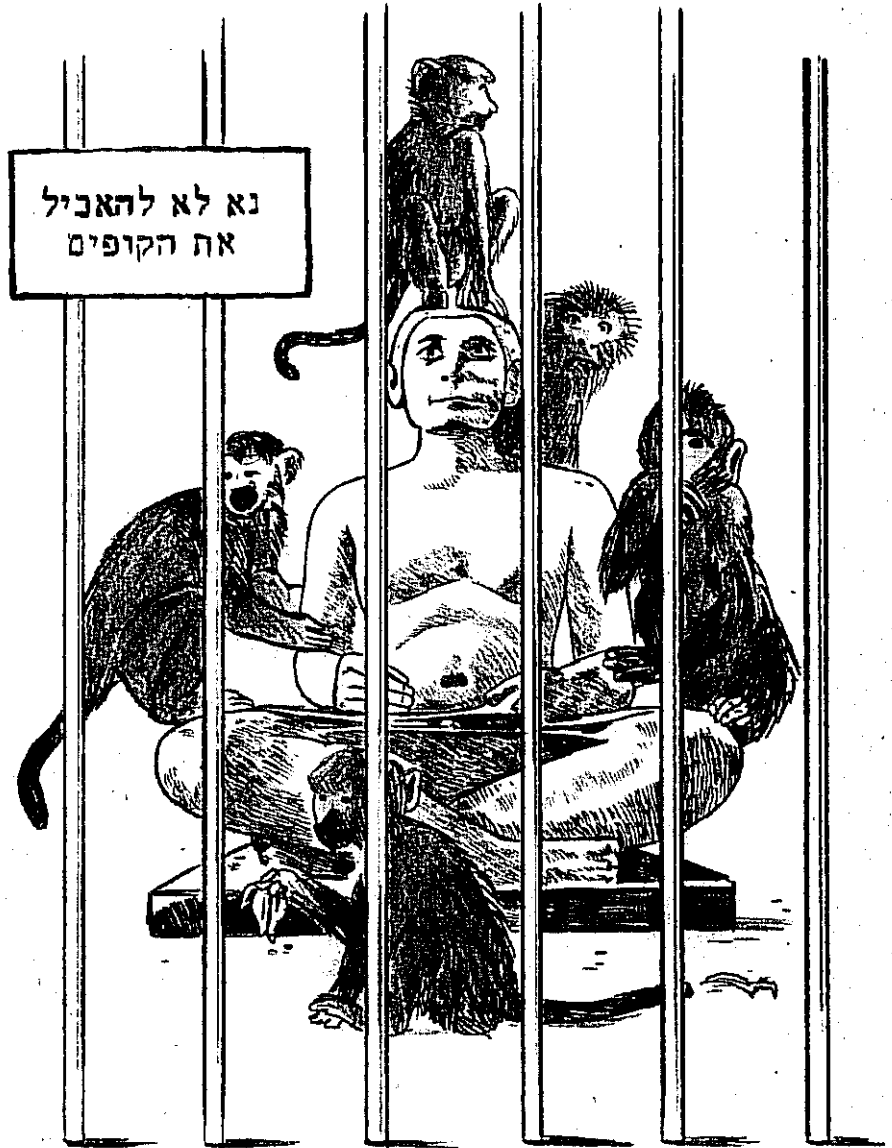
• יובל דרור (בצילום) ומערכת "וואלה!" סירבו להתראיין או לענות לשאלות על נושא הכתבה.

"הזמן הוורוד"; "מעריב" מפרסם באתרו כתבות מתוך העיתון המורפס ומרשת המקומונים שלו; כתבות מתוך מקומונים מתפרסמות בסינדיקציה באזייה לרשת; באתר MSN אין תוכן מקורי כלל: החדשות הן של גלייזיה"ל או של אתר "חדשות מחלקה ראשונה", וכתבות לאתר מגיעות ממגוינים שונים, מודפסים או אינטרנטיים. אפילו מאמרים נבחרים מ"העין השביעית" מתפרסמים באתר "דה מרקר".

מעמד הזכות המוסרית מוגדר בחוק כנפרד מהזכויות החומריות: "זכותו (המוסרית; א"ב) של מחבר... לא תהיה תלויה בזכותו החומרית באותה יצירה, והיא תעמוד לו אף לאחר שזכות זו, כולה או מקצתה, הועברה לאחר". קרי: גם אם חתם המחבר על חוזה, המעביר את הבעלות על זכויות היוצרים לאדם או תאגיד כלשהו, הרי שהזכות המוסרית עדיין עומדת לו. יש מו"לים המסכימים עיתונאים על חושים שבהם הם מסכימים לוותר גם על הזכות המוסרית. אין הסכמה בין משפטנים ויוצרים אם ניתן בכלל לוותר על הזכות המוסרית. בגלל ההפרדה בין הזכות המוסרית לזכויות החומריות, נפוצה ההנחה כי הזכות המוסרית תעמוד למחבר תמיד, גם כאשר יוותר עליה במפורש, בדומה, למשל, לזכויות מתחום דיני העבודה. עידו אמין מספר כי במקרה אחד הוא התבקש לחתום על חוזה התקשרות עם מו"ל שנכלל בו סעיף שבו נאמר בפירוש כי הוא מוותר על זכותו המוסרית. "כשזה קרה, לא היתה לי בעיה לחתום על הסעיף ההוא, כיוון שלפי דעתי הוא בלתי ניתן לאכיפה ועל כן לא שווה את הנייר שעליו הוא כתוב. בסופו של דבר, המו"ל נסוג". לכותב שורות אלה ידוע לפחות על מקרה נוסף שבו נכלל גיסוח כזה בחוזה העסקה.

עו"ד דורון שרצקי, המתמחה בדיני קניין רוחני וזכויות יוצרים, מבהיר: "במקומות שבהם מדובר על זכויות שאין אפשרות לוותר עליהן, החוק אומר זאת במפורש. הזכות המוסרית נשארת אצל היוצר לעולם ועד, גם כאשר הוא מוותר על הזכויות האחרות. כל עוד לא נכתב בכירור שהיוצר מוותר על הזכות המוסרית - אפשר לתבוע אותה. אבל בהחלט ניתן לוותר עליה, ומשווית היוצר עליה - כבר אינו יכול לתבוע בגינה".

איור: רוח גויכי

עידו אמין: כמה פעמים פתחת את העיתון וגילית שניעשו שינויים, ושאלתי את עצמי אם זה מה שכתבתי

שנותנת עו"ד שרה פרוזני בספרה "דיני זכויות יוצרים"; כאשר רשות מקומית מציבה אנדרטת זיכרון של פסל מסוים בתוך גן ציבורי שבו מסתובבים "טיפוסים מפוקפקים", כהחלטת ניתן לטעון להפחתת ערך היצירה. מלבד "הארץ" ו"וואלה" יש רוגמאות נוספות לשותפויות תוכן בין ארגוני תקשורת שונים: אתר Ynet נעזר בתכני "יריעות אחרונות" בעיקר בפובליציסטיקה, מפרסם את תכני מגזין "מנטה" ועושה שימוש באינדקס האתרים של אתר "נענע"; "נענע" מפרסם תכנים מתוך המגזין

כמו המו"ל, החותם על הסכמי סינדיקציה עם כלי תקשורת אחרים, או עורכים בכלי תקשורת המקבלים תכנים עיתונאיים מכוח הסכמים בין בעלי שליטה.

עיתונאים טוענים כי מתן אפשרות לכלי תקשורת אחר לעשות שימוש ביצירתם עלול לגרום ל"הפחתת ערכה". ניתן לטעון כי אם עיתונאי כותב לעיתון הנהנה מיוקרה, ובעלי העיתון מעבירים את הטקסט, מכוח הסכמים עסקיים, לעיתון אחר שמעמדו נחות יותר, עצם ההעברה עלולה להשפיע על ערך היצירה. דוגמה

איתי בר הוא חבר מערכת "נענע" וכותב באופן עצמאי ב"הארץ" ובקבוצת SBC. היה ראש צוות תוכן בפורטל 101 עד מיוגו עם "וואלה" ב-2001

עין בינללאומית

זה היה אירוע יוצא דופן, כמעט חסר תקדים: מנהל בכיר בארגון תקשורת יוקרתי ניצב מול המיקרופונים והמצלמות כדי לחשוף ברבים את זהותו של אדם ששימש מקור לידיעות עיתונאיות. בניגוד מוחלט לכלל העיתונאי, שעל-פיו מוכנים כתבים ועורכים אפילו ללכת לכלא, ובלבד שלא לזהות מקורות שהובטחה להם אנונימיות, בחר הפעם מנהל החדשות של הבי.בי.סי, ריצ'רד סאמברוק, לגלות לעולם כולו, רשמית ופומבית, כי ר"ד דייוויד קלי אכן היה המקור העיקרי לכמה דיווחים שנויים במחלוקת ששודרו בתוכניות רדיו וטלוויזיה של ארגון השידור הממלכתי.

סאמברוק מסר את הודעתו ב־20 ביולי, יממה לאחר שגופתו של ר"ד קלי נמצאה סמוך לחורשה באוקספורדשייר, והתברר כי המדען, אחד המומחים העיקריים בכריטיניה לנשק בלתי־קונבנציונלי, שם קץ לחייו. כבר אז ברור היה כי ר"ד קלי נפל קורבן לדורקבן בין רחוב דאונינג 10 לבין הבי.בי.סי בכל הקשור לאמינות הגרסה של ראש הממשלה, טוני בלייר, לגבי הסכנה שנשקפה לכאורה לעולם משלטונו של סדאם חוסיין. "הוא נטרף בידי הזאבים של וסטמינסטר", כתב אחד העיתונים בכריטיניה, לאחר שקלי הותקף בחריפות עלידי חברי פרלמנט מן הלייבור, בדיונים פתוחים של שתי ועדות. חברי הפרלמנט תבעו לדעת מה בדיוק אמר לכתבי הבי.בי.סי, והאשימו אותו בחוסר אחריות. הוא, מצדו, טען שוב ושוב כי לא מסר את הדברים שצוטטו בשם "מקור בכיר".

בהודעתו הוגיש סאמברוק כי כל עוד היה המדען בחיים, "עשינו מאמצים להגן על ר"ד קלי מפני זיהויו כמקור לדיווחים". אבל לאחר מותו, אמר, וכדי להפסיק את מחול הספקולציות, אנחנו סבורים שכדאי לשחרר את המידע הזה מהר ככל האפשר.

הפרשה החלה ב־24 בספטמבר 2002, כאשר ממשלת בריטיניה פרסמה את "תיק עיראק" ובו טענות רבות על היכולת הבלתי קונבנציונלית של סדאם – ובכלל זה הקביעה הנחרצת שהשליט העיראקי יכול להפעיל את הנשק הביולוגי והכימי שלו "בתוך 45 דקות ממתן ההוראה". ככל שגברה בכריטיניה ההתנגדות למלחמה, כך ניסו אמצעי תקשורת לערער את אמינות המידע, בעיקר כאשר התברר כי חלק מהתיק מבוסס על עבודת מחקר אקדמית ולא על מידע מודיעיני של ממש. חודשים אחר־כך, כאשר נרמה היה שהמלחמה הגיעה לקצה עם כיבוש בגדד, חזרו אמצעי התקשורת לעסוק במה שכינו "מתקפת התעמולה" של בלייר ועוזריו, שנועדה לשכנע את הציבור הכריטי הספקני בנחיצות המלחמה.

במסגרת המאמצים להוכיח את הטענה, שיועציו של בלייר "עיבדו" את החומר המודיעיני כדי לחזק את טיעוניהם הפוליטיים, נפגש הכתב אנדרו גיליגאן – איש התוכנית "טוריי" בערוץ הרדיו בי.בי.סי־4 – ב־22 במאי עם ר"ד קלי, כבר של מלון "צ'רינג קרוס" במרכז לונדון. ר"ד קלי, איש משרד הביטחון, נפגש מפעם לפעם לשיחות רקע עם כתבים: הוא מעולם לא זוהה בשמו, אבל עיתונאים ידעו שהם יכולים לפנות אליו כדי לקבל תדרוכי רקע בכל הקשור לעיראק.

ימים ספורים אחר־כך שידר גיליגאן את הדיווח העומד במוקד הסערה: הוא טען אז, בהסתמכו על "מקור שהיה מעורב בהכנת 'תיק עיראק'", כי יועצו בלייר טיפלו במידע כדי שיהיה "סקסי יותר". זו היתה מהלומה קשה לצוות של בלייר: לא היה מדובר בצהובון ולונדוני, אלא בדיווח

רפי מן

ההגנה על המתים

איור: גיא סורק

בארגון התקשורת הפועל מכוח צ'רטר מלכותי, הנהנה מאמינות רבה ברחבי העולם.

גיליגאן חזר על טיעונו גם במאמר שפרסם בעיתון, ודברים דומים שידרה ב־2 ביוני גם סוזאן ואטס, כתבת תוכנית הטלוויזיה "ניוזנייט" של הבי.בי.סי, שאף היא שוחחה עם קלי. עיקר הטענות על העיבוד המפוקפק שנעשה בחומר המודיעיני הופנו אל אליסטר קמפבל, יועץ התקשורת של בלייר, ואחד האנשים הקרובים אליו ביותר. קמפבל נחשב ל"ספין דוקטור" מתוחכם, שהצליח במשך שנים לנווט את ריווחי התקשורת בדרך ששירתה את בלייר היטב, אך באחרונה הוא מושך אליו אש ביקורתית רבה מאמצעי תקשורת.

קמפבל, ועמו בכירים אחרים בממשל, יצאו למתקפה נגד הבי.בי.סי והאשימו אותו בהפצת מידע מסולף. במקביל הוחל בחקירה נמרצת כדי לגלות מי היא החפרפרת שמסרה את המידע לגיליגאן. כאשר החריף העימות, פנה ר"ד קלי לממונה עליו במשרד ההגנה, וריווח לו מיומנתו ששוחח עם כתב הבי.בי.סי. הוא זומן לממונה על כוח האדם במשרד, תיאר את שיחותיו עם גיליגאן, וקיווה שהפרשה תסתיים מבחינתו. אבל שמו החל מתגלגל, וב־10 ביולי כבר נחשפה זותו בכמה עיתונים. הוא זומן לשתי חקירות בוועדות בפרלמנט וספג במבוכה גלויה התקפות

► עזות מצד פוליטיקאים. קלי שב והסביר כי העריך באוזני הכתב את היכולת הבלתי־קונבנציונלית שהיתה לסדראם, אבל בשום שלב לא מתח ביקורת על עוזרי בלייר. הבי.בי.סי הכחיש באותו שלב שקלי הוא המקור, וגיליגאן, שגם הוא זומן לחקירה פרלמנטרית, סירב בעקשנות לחשוף את שמו של מוסר המידע.

עוד קלי נחקר ומתפתל, וכבר נשמעו טענות נוספות נגד הבי.בי.סי: הארגון דיווח כי הידיעה של גיליגאן התבססה על "מקור מוריעני בכיר", בשעה שקלי היה מדען, שלא עבד במנגנוני הביון של בריטניה. הוא גם לא היה מעורב בניסוחים הסופיים של "תיק עיראק". נמתחה גם ביקורת על כך שגיליגאן הסתמך בדיווחו על מקור אחר, מבלי לאמת את הטענות עם מקורות נוספים. ועוד: האם ייתכן שגיליגאן עיבד את הדברים ששמע מקלי כדי שיהיו "סקסיים יותר", בדיוק כפי שהאשים את עוזרי בלייר?

בעיצומו של הוויכוח נחתה הידיעה על התאבדותו של ד"ר קלי. "האירועים של הימים האחרונים היו נוראים", צוטט בכיר בבי.בי.סי באחר העיתונים, "יש אצלנו תחושה בלתי נוחה ורדגה". בניגוד למצבים קודמים, שבהם עימות ישיר עם לשכת ראש הממשלה רק הגביר את האדרנלין בעורקי אנשי הבי.בי.סי, שררה הפעם במסדרונות התחנה אווירה קשה. "יש תחושה שכולנו מילאנו תפקיד במותו של האיש האומלל הזה", אמר אחד העובדים.

למחרת ההתאבדות, תחת לחץ גובר על הבי.בי.סי, בחרו מנהליו לנקוט צעד שנוי במחלוקת: להודיע רשמית כי קלי היה המקור לידיעות של גילגאן ושל וואטס. אם קיוו מנהלי הבי.בי.סי כי המהלך ירגיע את הרוחות – הם טעו. להפך: הביקורת עליהם רק גברה. חשיפת שמו העניקה למתנגדי הבי.בי.סי – ויש רבים כאלה גם בזירה הפוליטית וגם באמצעי התקשורת המתחרים – תחמושת טרייה, כולל האשמה שהארגון הפקיד את מקור המידע, או שהוא ממשיך לנצל אותו בצניות גם לאחר נח בקברו. שהרי קלי לא יוכל להכחיש יותר את טענותיו של גיליגאן על הדברים ששמע מפיו.

החריף מכולם היה ה"סאן", הטבלואיד רבי־המכר של רופרט מרדוק, שכינה את הכתב גיליגאן "עכברוש", טען שהבי.בי.סי הפגין חוסר כושר שיפוט, צביעות וסטנדרטים נמוכים וסיכס: "הבי.בי.סי מתבוסס בביבים". ה"אינדיפנדנט" ציטט את אנדרו ניל, שהיה עורך ה"סאנדיי טיימס" בעת שהעיתון פרסם בשנת 1986 את החומרים שהביא עמו מרכי ואנונו מתוככי הכור ברימונה. "היה עלינו לעשות יותר כדי לשמור עליו", אמר ניל, והוכיח כי הגנה על מקורות היא מרכיב בסיסי בעבודה העיתונאית, לא רק בשמידה מדוקדקת על חסיון מוסרי המידע, אלא גם בהגנה על בטחונם ושלומם.

אפילו אחד מעובדי הבי.בי.סי שיגר מכתב התום בשמו ל"מייל און סאנדיי" בלונדון, ובו מתח ביקורת על התנהגות בלייר ועוזריו, אבל הוסיף: "אני עובד בבי.בי.סי, ואני חש שאט־נפש מכך שהחברה פרסמה שקלי היה החפרפרת העיקרית בסיפורו של גיליגאן. מה קרה לאתיקה העיתונאית של הגנה על מקורות?".

לא רק בלונדון, בכל רחבי העולם עסקו עיתונים בטוגיה העקרונית: האם החיסיון הניתן למקור מידע, המבקש לשמור על אנונימיות, תקף גם לאחר מותו? החיפון של הבי.בי.סי להכריז על ד"ר קלי כמקור הוצג כניגוד מוחלט להתנהגות ה"ושינגטון פוסט", השומר בקנאות, גם שלושים שנה אחרי פרשת ווטרגייט, על זהותו העלומה של "גרון עמוק". כתבים ועורכים מתחו ביקורת על התנהגות הבי.בי.סי. "ללא מקורות שיאמינו שנעמוד בהבטחתנו ולא נחשוף את זהותם, העיתונות תהיה במצב חמור", אמר סגן נשיא רשת איי.בי.סי בארצות־הברית, פול סלווין, לכתב סוכנות הידיעות אי.פי. ובנורווגיה קבע פר איגל הגה, עורך בכיר ביומון "אפטנפוסטן": "גם למקור מת יש זכות להגנה".

הסערה לא שככה גם בחלוף הימים הבאים. באמצע אוגוסט החלה בעבודתה ועדת חקירה בראשות השופט ברימוס לורד הוטון, שמונתה כדי לחקור את נסיבות מותו של ד"ר קלי. בין הנחקרים הראשונים – אנשי הבי.בי.סי ויועצי בלייר. ועדיין נמשכו מטחי הביקורת על הבי.בי.סי. איי־אפשר לטאטא את הבעיה העיקרית מתחת לשטיח, טענה ברברה עמיאל במאמר ב"בדיילי טלגרף" השייך לבעלה, קונרד בלק; הבעיה מתחילה ונגמרת ב"אג'נדה הפוליטית של הבי.בי.סי" המנחה אותו בהתמדה לדיווח מוטה ובעייתי, תמיד באותו כיוון: נגד הממשלה, נגד המלחמה בעיראק, וגם, כמוכח, נגד ישראל. ■

בניגוד גמור לעקרון חסיון המקורות, חשף הבי.בי.סי את זהותו של ד"ר דייוויד קלי המנוח כחי שסיפק לו את המידע על דיווחים מנופחים של מחשלת בלייר על הנשק הבלתי קונבנציונלי שבידי סדראם חוסיין

כתבו עלי ב"העין השביעית"

מערכת "העין השביעית" ראויה לשבח על פתיחת המדור "כתבו עלי בעיתון", הנועד לכידור תלונות של אנשים, שלרעתם נעשה להם עוול מובהק כאשר כתבו עליהם בעיתון. אמנם לא פנית אל "העין השביעית" בבקשה לברר טענות קשות שיש לי ברבר מה שכתבו כנגדי במוסף "הארץ" של "דיעות אחרונות" (אודי לבל, 31.10.97) ובמוסף "הארץ" (שרה ליבוביץ' דר, 25.4.2003), אולם אני מקבל כברכה את החלטת המערכת לפתוח את המדור בפרסום כתבה בעניין טענותי (עמית בן-ארויה, יולי 2003).

עם זאת, אני רואה חובה לעצמי להגיב על כתבה זו, מפני שהיא עצמה לא עומדת כראוי במבחני האתיקה העיתונאית, הגדרשת במיוחד בעיתון המציג את עצמו כ"במה לעיתונאים המוטרידים מהרמה המקצועית ומהאתיקה של התקשורת הישראלית". הנה טענותי, בקצרה, מן הקל אל הכבד.

ראשית, הכותרת "נטושים בשדה הקרב" וכותרת המשנה המספרת ש"דיעות אחרונות" הפקיר מרואיינים, שצוטטו בכתבה שפרסם, לתביעת דיבה. לפי כללי האתיקה, על הכותרת לשקף את תוכן הכתבה, אולם הכותרת משקפת בדיוק ארבע שורות בכתבה, במקום שתשקף את מה שקבע פסקי-הדין על ההתנהגות הלא אתית של הכתב לבל ותשקף את גילויי ההתנהגות הלא אתית של הכתבת שרה ליבוביץ' דר.

שנית, הכתבה כוללת טענות עובדתיות לא נכונות בדבר פרסום התגובה שלי לכתבה ב"דיעות אחרונות", מעולם לא "ניתנה (לי) ההזדמנות להגיב על טענות מקטרגי בכתבה". הקטעים שהגשתי בגינם תביעה על לשון הרע לא הוצגו בפני לתגובה, לא עליידי לבל ולא עליידי אף אחד אחר.

ומעולם לא ביקשתי לכלול בכתבה המקורית "תגובת עמוד", לאחר פרסום הכתבה הסכימה סגנית עורך המוסף לפרסם תגובה שלי, בתנאי שתהיה כללית וקצרה. התגובה שלי נשלחה למוסף, אולם העורך דורון גלעזר סירב לפרסם אותה. מאוחר יותר, כשעוד ליניבוק פנה מטעמי אל המרואיינים ואל אנשי העיתון, פרסומה התגובה שלי במוסף, בשינויים קלים.

הכתבה לא מזהה את מקור התיאור המוטעה ברבר "ההזדמנות להגיב". תיאור זה מוכר לי מחומרי בית-המשפט כגרכתו של דורון גלעזר לברר והדעת ננתנה (גם על יסוד שאלות שהציג לי כתבכם ושלא מצאו ביטוי בכתבה), שגלעזר הוא המקור של התיאור המוטעה הפותח את הכתבה שלפנינו. עליי האתיקה לא ייתכן להשתמש ברבריו של מקור, מצד אחד, ולתאר אותו בסוף הכתבה כמי ש"סירב להגיב", מצד שני. זהו שימוש לדעה, חדש ומסוכן, באפשרות שלא לזהות מקורות עיתונאיים.

שלישית, הכתבה מציגה תיאור לא נכון של מה שפורסם במוסף "הארץ". דוגמה פשוטה: לפי הכתבה "הדרמה המשפטית סוקרה בהרחבה" במוסף "הארץ", אולם האמת היא שעובדות מרכזיות לא נזכרו כלל, בנייהן השתיקה האומרת רדשני של כל המרואיינים עד

המשפט. בכתבה ב"דיעות אחרונות" אחד מהם אומר על העיסוק שלי בשכול שהוא "נקרופיליה". הוא לא שולח לעיתון הכחשה. עורך-הדין שלי פונה אליו, אבל הוא לא טורח לענות לו. רק בבית-המשפט הוא מתכחש לדבריו, אבל מתחמק מלומר מה אכן אמר לכתב.

ועוד רוגמה חמורה: הכתבה שלפנינו מביאה את סיכום המשפט לפי דברי העיתונאית שרה ליבוביץ' דר במוסף "הארץ": "השופט... קבעה ש'חלילה לו לכית-המשפט לגסות ולחסום ויכוח לגיטימי בין שתי השקפות עולם סותרות". זהו תיאור כוזב. ליבוביץ' דר מסתירה מקוראיה, ועמית בן-ארויה לא טורח לגלות לקוראיו, כי זו הערה צדדית של השופטת, בדבר אמירה של אחד הנתבעים שלא עליה תבעתי אותו לדין. הערה זו מופיעה במסגרת קביעה של השופטת, כי אמירה אחרת של אותו נתבע לא הוכח שנאמרה עליידו, מפני שאי-אפשר לסמוך על לבל, לא בכתבתו ולא בעדותו. יתר על כן, ליבוביץ' דר מסתירה ובן-ארויה לא מגלה, כי לפי פסקי-הדין, "המחלוקת העיקרית" במשפט היתה בשאלה אם מה שהופיע בכתבה ב"דיעות אחרונות" אכן נאמר עליידי המרואיינים (מלבד אחד) או לא. איך אפשר לעבור על קביעה זו בשתיקה, בכתבה של מוסף "הארץ" על אודות המשפט, בלא לרמוס את האתיקה העיתונאית, כדי לשרת מגמות מוכנות מראש? כתבה בהקשר של אתיקה עיתונאית לא רשאית לעבור בשתיקה על עבירות גסות כאלה על האתיקה העיתונאית.

רביעית, הכתבה כוללת טענות שיש בהן כדי לפגוע בי, אולם לא ניתנה לי הזדמנות להגיב עליהן, בניגוד לכלל יסודי של האתיקה העיתונאית. בתגובה על הנאמר בפסקי-הדין, בדבר המגמתיות הבוטה של הכתבה של אורי לבל, הוא מהין לומר לכתבכם "כי לא היה באקורמיה ולו אדם אחד שיגן על עמדת כשר". זוהי טענה שקרית ופוגעת ומן הדין האתי היה לאפשר לי להגיב עליה במסגרת הכתבה. הגישה שלי אל עולם ביטויי השכול זוכה לתמיכה רחבה באקדמיה. מאמרים שלי פורסמו בכימות מקצועיות, בארץ ובעולם, נלמדו בסמינריונים אוניברסיטאיים ויושמו במסגרות מעשיות שונות. אותה גישה זוכה לאהרה ניכרת גם בתוך "משפחת השכול", הנותנת ביטויים רבים מספור לרצון של הורים שכולים ואחרים לאמץ אותה. גם הגישה שלי אל עולם הפעילות הצבאית, ככל שמדובר באתיקה שלה, זוכה לתמיכה אקדמית רחבה. ספרי "אתיקה צבאית", לדוגמה, זכה בפרס יצחק שדה לספרות צבאית. כדי לא לפגוע בעיקרון של "יהלך זר ולא פיך", אסתפק בזה.

העיתון "העין השביעית" מציג את עצמו, בצדק, כאחד מנאמניה של האתיקה העיתונאית. המדור "כתבו עלי בעיתון" הוא גילוי חשוב של נאמנות זו, אולם גם הרמה האתית שלו עצמו חייבת לעלות, באופן מובהק, כדי שלא תאבד לו יכולתו לקנות לעצמו אמינות של ממש.

■
אסא כשר

נטושים בשדה הקרב

העיתון "העין השביעית" פרסם כתבה על ידידותי המרואיינים ב"דיעות אחרונות" במוסף "הארץ" (25.4.2003).

העיתון "העין השביעית" פרסם כתבה על ידידותי המרואיינים ב"דיעות אחרונות" במוסף "הארץ" (25.4.2003). הכתבה כוללת טענות עובדתיות לא נכונות בדבר פרסום התגובה שלי לכתבה ב"דיעות אחרונות", מעולם לא "ניתנה (לי) ההזדמנות להגיב על טענות מקטרגי בכתבה". הקטעים שהגשתי בגינם תביעה על לשון הרע לא הוצגו בפני לתגובה, לא עליידי לבל ולא עליידי אף אחד אחר. ומעולם לא ביקשתי לכלול בכתבה המקורית "תגובת עמוד", לאחר פרסום הכתבה הסכימה סגנית עורך המוסף לפרסם תגובה שלי, בתנאי שתהיה כללית וקצרה. התגובה שלי נשלחה למוסף, אולם העורך דורון גלעזר סירב לפרסם אותה. מאוחר יותר, כשעוד ליניבוק פנה מטעמי אל המרואיינים ואל אנשי העיתון, פרסומה התגובה שלי במוסף, בשינויים קלים. הכתבה לא מזהה את מקור התיאור המוטעה ברבר "ההזדמנות להגיב". תיאור זה מוכר לי מחומרי בית-המשפט כגרכתו של דורון גלעזר לברר והדעת ננתנה (גם על יסוד שאלות שהציג לי כתבכם ושלא מצאו ביטוי בכתבה), שגלעזר הוא המקור של התיאור המוטעה הפותח את הכתבה שלפנינו. עליי האתיקה לא ייתכן להשתמש ברבריו של מקור, מצד אחד, ולתאר אותו בסוף הכתבה כמי ש"סירב להגיב", מצד שני. זהו שימוש לדעה, חדש ומסוכן, באפשרות שלא לזהות מקורות עיתונאיים.

פרופ' אסא כשר הוא ראש הקתדרה לאתיקה מקצועית ולפילוסופיה של הפרקטיקה, אוניברסיטת ח'לביב

כמה עולה ראיון עם סחאף

התקשורת הערבית מגלה את הרייטינג
ומתחילה בחשבון נפש על תפקודה

צבי בראל

ישה שבועות היה לעיראק כוכב טלוויזיה בינלאומי: מוחמד סעיד איסחאף, שר ההסברה שלה שמדי יום התחרה בעמיתיו האמריקאי והבריטי בהפצת המידע "האמיתי". קטלוג ביטויי איסחאף הפך לשם דבר בזכות הכינויים המיתולוגיים שבהם כינה את כוחות הקואליציה, כינויים שאף יודעי ערבית מומחים התקשו לעמוד על מקורותיהם. תרגום סימולטני של דבריו היה לתעשייה יום-יומית ברשתות המערביות, ועיתונאים ערבים חרדו מפני כעסו. על עיתונאי ערבי אחד הוא איים כי יגרום לפיטוריו ועל אחר בפגיעה גופנית. את תחנת סיא.אן.ו"א "אלג'זירה" הוא סילק מכיסוי האירועים בעיראק משום שגילו "חוסר אובייקטיביות", ועיתונאים מערביים הוא כינה בשמות פרטיים. רק עם סיום המלחמה והיעלמותו, התרסקה דמותו והפכה לבדיחה. "איך קרה שכל העיתונות, הערבית והמערבית, נצמדה לאיש הזה, שתתה בצמא כל מלה שאמר, התייחסה אליו ברצינות תהומית, ביקשה מיד תגובות מן הצד האמריקאי ובסוף הסתבר שהוא אפילו אינו מבוקש", תמה באוזני עיתונאי לבנוני ששהה בתקופת המלחמה בעיראק. "מילא העיתונות המערבית שאיננה

מכירה את הדוכרים הערבים, אבל אנחנו, שאמונים היטב על השקרים שמנסים כל החיים למכור לנו? הרי אנחנו אמורים להיות מומחים בשפת השקר". הפרק הבא בסאגה של איסחאף נגול לאחר שהשתחרר מחקירתו. השבון האמת והשקר עמו נשכת באחת והחל המרוץ הגדול על הראיון הבלעדי. על-פי ידיעות שלא אושרו, שפורסמו בכלי התקשורת הערביים, זכתה בראיון תחנת "אלערבייה" משום שהסכימה לשלם לאיסחאף 200 אלף דולר. "אלג'זירה" לא היתה מוכנה לשלם סכום גבוה כליכך וכך גם תחנות אחרות. מנהל "אלערבייה", תחנת לוויין חדשה שהחלה לפעול שבועות ספורים לפני המלחמה וזכתה לפרופולריות גבוהה מאוד בזכות הכיסוי המקצועי שלה, מכחיש ששולם סכום כלשהו וטוען כי הראיון ניתן בחינם. איסחאף, בין אם קיבל כסף ובין אם לאו, שיקר גם הפעם. הוא כמעט שלא השיב על אף שאלה, רק עשה לקידום עתידי של ספר הזכרונות שלו. "איזו תרומה עיתונאית העניק לנו הראיון עם איסחאף", שואל העיתונאי הלבנוני, "במיוחד אחרי שנחשפו שקריו". שבועות ספורים אחר-כך, בסוף יולי, התנהל מו"מ דומה עם ררד ורנא, כנותיו של סדאם חוסיין. כמה שילמה להן גם במקרה זה תחנת "אלערבייה" – עדיין לא ידוע. ההערכה היא שבמקרה הזה היו גם אינטרסים פוליטיים או נקמנות תקשורתית אשר הכריעו בעד מסירת הבלעדי לרשת הזאת ולא לרשת "אלג'זירה". בפרשנות מרומזת כתב העיתון "אלחיאת" כי לא סביר שרק

איור: בתיה קולטון

כסף שיחק כאן תפקיד, וכי מי שנתן הסכמתו למעברן של הבנות לירדן הוא זה שקבע באיזה ערוץ טלוויזיה יופיע. הרמו הוא, כמובן, לממשל האמריקאי.

"יש לי הרבה ניקורת על הראיונות הללו, ובמיוחד על זה שהתקיים עם בנותיו של סדאם", אומר לכותב שורות אלו חוקר תקשורת ירדני באוניברסיטת עמאן. "לאיזה סיפור אנושי יכולנו לצפות מהן אחרי שכולנו מכירים והסתרנו די בהצלחה את מידת אכזריותו של סדאם? אבל אני רואה בכך שלב חשוב בהתפתחות התקשורת הערבית. פתאום תחנות הלוויין נקלעות למדרף הרייטינג. זהו מדרף טוב שיחייב אותן לתת יותר מידע, מהר יותר ואמין יותר. חשוב לא פחות, מי שיכול לשלם מאתיים אלף דולר לא-סחאף יוכל לשלם יותר לעיתונאים שלו וגם לדרוש מהם יותר. אולי המלחמה הזאת לא היטיבה עם תיאור האמת ולא חיסלה את תרבות השקר, אבל היא קידמה את העיתונות הערבית אל מרחב חדש".

"תרבות השקר" הופכת לנושא הדיון החשוב ביותר המתפתח בכלי התקשורת הערביים כתחילתו של חשבון נפש תקשורתי אחרי המלחמה נגד עיראק. אחד מסימניו הבולטים הוא, למשל, סקר שקיימה רשת "אלג'זירה" באתר האינטרנט שלה, ובאמצעותו ביקשה לדעת אם הציבור סבור שהרשתות הערביות מעודדות את המשך תנועת ההתנגדות העיראקית ואת ההתקפות על הכוחות האמריקאיים. האשמה כואת הופנתה אל הרשתות הערביות, בעיקר עליידי פקידים אמריקאים, אשר בתסכולם על המשך הפיגועים במטרות אמריקאיות קבעו כי הרשתות הערביות מפייחות רוח חיים בהתנגדות. לסקר אין אמנם אחיזה מדעית ואין לדעת מי השתתף בו, אבל התוצאה מעניינת: 54 אחוזים מן המשתתפים – וההנחה היא כי מדובר בדוברי ערבית ואזרחים ערבים – סברו כי תחנות הלוויין הערביות אינן מעודדות את ההתקוממות. 42 אחוזים סברו כי אכן יש ממש בטענה. "הם שכחו לשאול שאלה אחת", קובע חוקר התקשורת הירדני, "הם לא שאלו אם זה בסדר לעודד את ההתקוממות או לא. על השאלה הזאת הם היו כוודאי מקבלים תשובות עוד יותר מעניינות. עכשיו הם נותרו עם הממצא שמיעוט גדול מקהל הצופים מטיל בהם דופי. אבל עצם הצורך של תחנה לוויינית לשאול את הציבור ולהתרגש מעמדותיו, או מהתקפות עליה, היא סימן מעודד נוסף. לפתע יש משמעות לדעת הקהל ולא רק למשטרים שמממנים את פעילותן של תחנות הטלוויזיה".

פרופ' השאם שראבי, ראש המכון ללימודים פלסטיניים מערביים החשובים, קובע כי התחנות הערביות גרמו לשינוי משמעותי "בהעברת המציאות האמיתית אל הצופים". "האם יש דבר כזה, מציאות אמיתית", תוהה איש שיחי, העיתונאי מלבנון. "כל אחד מאיתנו רואה מציאות משלו, כולנו מכירים את התיאוריות על אוניקטיביות-סובייקטיביות בתקשורת, האם מתכוון שראבי שלא העתקנו מדברי הממשלות שלנו, שפעלנו כמו הרשתות האמריקאיות? במקצועיות? ומהי אותה מקצועיות כאשר הרשתות האמריקאיות עצמן מבוקרות על חוסר מקצועיות במלחמה הזאת, על כך שעיתונאיהן, לעומת העיתונאים הערבים, היו צמודים לכלי הנשק האמריקאיים, להייליים ולשרה הקרב ולא לאזרחים ולערים כמונו?".

מי מעביר יותר "אמת" ואיזו אמת הוא מעביר? "אני זוכר שעמית ברשת אמריקאית גדולה סיפר לי שיום אחד התבקש לראיין קבוצת אינטלקטואלים

מפקיסטן על המדיניות האמריקאית באפגניסטן", סיפר הפובליציסט הפלסטיני ח'אלד אלהרוב. "הוא זימן קבוצה של ירדים שהכיר, אנשי רוח, גלוחי זקן, שירעו לרבר היטב ובנחת. המפיקה האמריקאית ביקשה ממנו להחליף את צוות המרואיינים. תביא לנו, היא אמרה, אנשים כועסים ובעלי זקנים, הם מוכנים יותר לקהל שלנו. אבל גם התחנות שלנו חוטאות ביצירת אמת", קובע חרוב. כך, למשל, הן העצימו את מידת ההתנגדות העיראקית במקום שלא היתה והקטינו את מידת האכזריות של סדאם חוסיין; הם כמעט יצרו אגדה עיראקית חדשה".

מנגד, החשבון שעושים מבקרים ערבים עם התקשורת שלהם היא כמעט תמיד אפולוגטית. היא גורסת שנוכח הסטריאוטיפים שבאמצעותם מציגה התקשורת המערבית את הערבים, אין לתקשורת הערבית, ובמיוחד זאת החופשית יחסית, אלא "לאזן" במשהו את התמונה. "נכון, העיתונות הערבית לא העבירה את מה שהיא אמורה להעביר", מאשים המבקר הסורי מוחמד עלי אלאתאסי, במאמר נוקב בעיתון הלבנוני "אי-נהאר". "דאינו פצועים ולא ידענו את שמותיהם, ראינו צרחות ולא ידענו למה, סיפרו לנו על כאב ללא הקשר, והרי העיתונאים שלנו אינם זקוקים למתורגמנים כמו עמיתיהם המערביים, הם יכולים לספר את האמת במלואה, מרוע נשבו ברפטי העבודה של התקשורת המערבית... האם היא צריכה להיות קנה-המידה למקצועיות?" ומיד באה ביקורת על התקשורת המערבית: "הם (המערביים; צ"ב) לא הסתפקו בתיאור פשעיו של סדאם חוסיין כלפי עמו, היה עליהם להעצים את גודל דמותו הדיקטטורית, לצלם כל פינה וכל ברו מוזזה בארמונותיו. הם היו צריכים לצלם את הביזה הגדולה ואת ההתנפלות של עניי עיראק על שיירות המזון, כך הם יכלו להשלים בתמונה ובקול את דמותו של הערבי בעיני המערב. שורד, עלי באבא, חסר עקרונות. הם הציגו בפירוט תמונות היסטוריות של נפגעי ההתקפות הכימיות של סדאם בחלאבג'ה הכורדית, אבל לא את תמונותיהם של פצועי המלחמה הזאת עליידי פצצות אמריקאיות... נרמה שהמערב הלבן סיים את אוסף פשעיו בשואה באירופה ואינו יכול לקבל את הרעיון שהוא מסוגל לבצע פשעים נוספים". ומכאן המסקנה המתבקשת: התקשורת הערבית על כל פגמייה רק תיקנה במשהו את מה שהתקשורת המערבית החסירה, ואין לבוא אליה בטענה על סילוף "האמת".

"זו בריוק התפיסה שנגדה אני מתקומם", אומר החוקר הירדני. "עמדתו של אלאתאסי מטילה על העיתונות הערבית עול לאומי כלי-ערבי. מזרח מול מערב, התגייסות אינטלקטואלית שאמורה לעמוד כתומה בצורה נגד האוריינטליזם של התקשורת המערבית. בכך אין עמדתו של אלאתאסי שונה מעמדתם של משטרים ערביים אשר דורשים נאמנות למשטר, ואחר-כך, אם

נשאר מקום, גם לאמת".

הפולמוס הזה, שרק החל, מסמן שלב חשוב בהתפתחותה של התקשורת הערבית. אם עד מלחמת המפרץ הראשונה תחנות לווייניות היו "חפץ מערבי" שאין בו שימוש מקומי, ואחרי מלחמת המפרץ נרכש ה"חפץ" הזה באזור והפך לערבי, באה מלחמת המפרץ השנייה ופתחה מרחב שית חדש בתקשורת הערבית: גבולותיה של המקצועיות.

צבי בראל הוא הפרשן לענייני ערבים של "הארץ"

חוקר תקשורת ירדני: המלחמה בעיראק אולי לא היטיבה עם תיאור האמת ולא חיסלה את תרבות השקר בתקשורת הערבית, אבל היא קידמה אותה אל מרחב חדש

פרופ' השאם שראבי, ראש
המכון ללימודים פלסטיניים
בבושינגטון, קובע כי התחנות
הערביות גרמו לשינוי
משמעותי "בהעברת המציאות
האמיתית אל הצופים"

י ו ר ת

1 להפסיק חינוכית בערוץ 2. חברת "טלעד" פנתה לרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו, בדרישה להפסיק את שידורי הטלוויזיה החינוכית בערוץ 2. זאת לאחר שהטלוויזיה זיה החינוכית הפסיקה לשרד את תוכניותיה בערוץ 10.

2 נגד התערבות ממשלתית בערוץ 2. התעריבות ממשלתית בוטה בפעילות של גופי תקשורת פרטיים – כך הגדיר מנכ"ל ערוץ 2, מוטי שקלאר, חלק מן ההחלטות שקיבלה לה ועדת השרים לחקיקה בעניין ההפעלה העתידית של ערוץ 2 וערוץ 10. במכתב ששיגר ליועץ המשפטי לממשלה, אליקים רובינשטיין, תבע שקלאר לבטל חלק מן ההחלטות, ולהשאיר את הנושאים לשיקול הדעת של מועצת הערוץ (ראו עמור 32).

3 ירידה בהכנסות ערוץ 2. נמשכת הירידה בהכנסות וכינינות ערוץ 2, כך התברר עם תשלום תגמולי הוכינים לאוצר על המחצית הראשונה של 2003. עליפי הנתונים, ירדו הכנסות הוכינים ב-15 אחוזים בהשוואה למחצית הראשונה של 2002.

8 ערוץ חדש באינטרנט. החלו שידורי ערוץ הטלוויזיה KIK באינטרנט, המיועד לצעירים. הערוץ משרד תוכניות בנושאי מוסיקה, סקס, בידור ועוד. המשקיעים בערוץ מסרו כי בשנה הראשונה יושקעו בו 12.5 מיליון שקלים. בניגוד לערוצים המשודרים בלוויין או בכבלים, אין שום גוף המפקח על תכני האתר המשודר.

13 המנכ"ל לשעבר לדין. הוגש כתב-אישום נגד מנכ"ל אגודת העיתונאים בתליאביב לשעבר, טוביה סער, כאשמת קבלת רבר במרמה. עליפי כתב-האישום התחזה סער לנער בן 17 בצ'אט באינטרנט, וכך הכיר נערה בת 15 וחצי וקים עמה יחסי מין. כאשר נחשפו החשדות נגדו, במאי 2001, נאלץ סער להתפטר מתפקידו באגודת העיתונאים.

14 בעל מניות לא יוכל להתערב בתכנים. בעלי מניות בערוצים המסחריים לא יוכלו להתערב בתכני השידור. סמכויות העורך הראשי לגבי התוכן יהיו בידי מנכ"ל של

וכינינות בערוץ המסחרי – כך קבעה ועדת השרים לחקיקה. הדיון נערך לאחר שאיש העסקים היהודי-מקסיקאי משה סאבא אמר בראיונות עיתונאים כי ערוץ 10 ינהג לפי ההלכה, וכי לא תינתן בו כמה להומוסקסואלים.

14 בג"ץ על הפסקת השידורים בערבית. רשות השידור נדרשת לנמק מדוע הוחלט להפסיק את השידורים בשפה הערבית בערוץ 1. הצו על כך ניתן עליפי רדישת מרכז מוסאווא לזכויות האזרחים הערבים בישראל, לאחר שבהודש אוקטובר 2002 הופסקו השידורים, והועברו לערוץ הלווייני המזרח תיכוני.

16 עיתונאי אירי שוחרר. השב"כ שחרר עיתוני נאי מאירלנד, ג'ון מורגן, בתום ארבעה ימי מעצר. מורגן, שביקר בישראל ובשטחים, נעצר בעקבות מידע שהועבר משרותי הביטחון הבריטיים כאילו מורבר במומחה למטעני חבלה של המחתרת האירית.

16 חותר לדבר. עובדי רשות השידור אינם זקוקים לקבל אישור של מנכ"ל הרשות או דובר הרשות כדי להתראיין באמצעי תקשורת אחרים – כך קבע בית-הדין לעבודה בירושלים. בית-הדין קיבל את תביעתן של כרמלה מנשה ושלי יחי" מוביץ', שהוגשה בשנת 1998, בעקבות הוראה שהוציא מנכ"ל הרשות דאן, אורי פורת, האוסרת על העובדים להתראיין באמצעי תקשורת אחרים ללא אישור. בית-הדין קבע כי ההוראה פוגעת בחופש הביטוי של העובדים ואין לה בסיס חוקי.

20 ערוץ המוסיקה באוויר. הערוץ הייעודי לשידורי מוסיקה בטלוויזיה החל בשידוריו. הערוץ, "מוסיקה 24", מועבר בכבלים ובלוויין. העורך הראשי של הערוץ הוא יואב קוטנר.

20 ועדת דינור יצאה לדרך. הוועדה לגיבוש הרפורמה ברשות השידור החלה בדיון. ניה. בראש הוועדה עומד מנכ"ל משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה רענן דינור, וחברים בה בין היתר המשנה ליועץ המשפטי טילממשלה, דוידה מסר-לחמן, ויצחק לבני, מנכ"ל רשות השידור ומפקד גליצה"ל לשעבר. הוועדה התבקשה להגיש מסקנות ביניים כבר בסוף חודש ספטמבר 2003.

21 ערוץ החדשות לבית-המשפט. בית המשפט המחוזי בתליאביב התבקש להכריע במחלוקת בין בעלי המניות בערוץ החדשות, על ההשקעה הנוספת הנדרשת כדי לאפשר לערוץ להתחיל לשרד. אחדים מן הבעלים מאשימים את בעלי המניות האחרים כי הם מסרבים להשקיע את הסכומים הנדרשים.

22 ערוץ 10 והכנסת. ערוץ 10 מבקש להפיק את ערוץ שידורי הטלוויזיה 33 מן הכנסת, אשר אמור להתחיל בשידוריו בהודש ינואר 2004 – כך מסר נציג הערוץ בדיון בכנסת. "ערוץ הדמוקרטיה" אמור להעביר דיווחים מן המליאה, הוועדות ואתרים נוספים בכנסת, והוא יחליף את השידורים מן הכנסת שמעבירה עתה רשות השידור בערוץ 33.

27 "קול השלום" עשוי לשוב. חבר הכנסת לשעבר מוסי רו (מרצ) ואיש העסקים הפלסטיני חנא סיניורה מתכננים לחדש את שידורי "קול השלום", תחנת הרדיו הפיראטית שהפעיל בעבר אייבי נתן. במקביל מתכננת קבוצה נוספת, בראשות הנרי אלקסלטי, המשמש כאפורופסו של נתן, לחדש את השידורים תחת אותו שם. תחנת "קול השלום" של אייבי נתן שידרה מספינה מול חופי ישראל בשנים 1973-1993.

27 עיתונים וערוצים. הממשלה הודיעה לוועדת הכלכלה של הכנסת כי ויתרה על דרישתה לחוקק חוק שיאסור על בעלי עיתונים להיות בעלי עניין בזכינינות שיתמודדו על המכרז הבא להפעלת ערוץ 2. "יריעות אחרונות" הוא בעל 29 אחוזים מחברת "רשת", ו"מעריב" מחזיק ב-24 אחוזים מ"טלעד".

31 נדחה הדיון בערוץ החדשות. הדיון על הרישה לשלול את הרשיון של חברת החדשות, בשל העיכובים בעלייתו לאוויר, נדחה ב-45 יום – כך החליטה המועצה לשידורי כבלים ולוויין. ההחלטה התקבלה לאחר שבית המשפט מינה בורר במחלוקת בין בעלי המניות בחברה.

30 חוק הסדרים לערוצים המסחריים. הכנסת אישרה בקריאה שנייה ושלישית את הצעת התיקון לחוק הרשות השנייה

בעקבות הכותרת "שרון לא רוכב אמת" שנתן למאמרו של מרדכי גילת. באופן רשמי נמסר לרפורט, בן ארבעים העובד ב"יריעות אחרונות" שמונה שנים, עליידי מנהלת כוח האדם כי הסיבה לפיטוריו היא צמצומים. בפועל החליט על הפיטורים העורך הראשי משה ורדי, שזעם על הכוונת שבה רפורט למאמרו של גילת.

14 "פנטהאוז" עומד להיסגר. מו"ל היר"חון "פנטהאוז", בוב גוצ'ינה, הכריז על פשיטת רגל. המו"ל הגיש לבית-המשפט בקשת הגנה מפני נושים לאחר שחברתו לא הצליחה לצמצם את חובותיה לפחות מ-39.9 מיליון דולר. תפוצת הירחון ירדה באופן דרמטי מחמישה מיליון עותקים ל-530 אלף בלבד בדצמבר אשתקד.

15 תיק התקשורת לאולמרט. שר התעשייה, המסחר והתעסוקה אהוד אולמרט מקבל לאחריותו גם את תיק התקשורת. במשרד התקשורת אין שר מאז הבחירות, והוא התנהל עד כה באחריותו של משרד ראש הממשלה. תיק התקשורת יקנה לאולמרט, בין השאר, השפעה על כלי התקשורת האלקטרוניים, כולל חברות התקשורת "בזק" וחברות הסלולרי, וכן מעורבות במינוריים בכירים הצפויים בקרוב, דוגמת יו"ר מועצת הכבלים והלוויין והרשות השנייה (ראו עמ' 3).

19 שם אחר לחברות הכבלים. חברות הכבלים לים "ערוצי זהב", "מתב" ו"תבל" הודיעו על החלטתן לשווק את עצמן תחת שם אחד - HOT - שיהפוך בהדרגה לשם מותג של כל שירותי הכבלים, ולהתחרות בלוויין עליידי בניית זהות משותפת.

20 בוחנים חלופה לחיזוג. שלוש חברות הכבלים, "ערוצי זהב", "מתב" ו"תבל", שוקלות חלופה לחיזוג ביניהן שתצא אל הפועל באמצעות הקמתה של חברת תשתית בבעלות משותפת לאספקה של אינטרנט מהיר, תמסורת ותקשורת נתון. גם נמסר כי המפקח על הבנקים מתנגד להצעה, בעוד שהממונה על ההגבלים העסקיים תומך בה. ■

השניים נושאות עמן קלון. יעקב ועופר נמרודי דחו את ההחלטה, אותה הגרירו כ"מופרכת הן מבחינה משפטית והן מבחינה עניינית".

5 חילום לפושעים. מועצת הערוץ השני החליטה לגבש כללים הנוגעים לתשלום למרואיינים, בעקבות ידיעות על כך שאתי אלון, שהורשעה בגניבת יותר מ-250 מיליון שקלים מלקוחות הבנק למס'חר, קיבלה תשלום בעבור ראיון ששודר בערוץ 2. במקביל הגיש ח"כ איתן כבל (עבודה) הצעת חוק, האוסרת על אמצעי תקשורת בישראל להעניק לעבריינים שהורשעו בפשעים תשלום בעבור ראיון נות. עליידי ההצעה, אם יוענק תשלום כזה - הוא יועבר למשפחות קורבנות הפשע. חוקים דומים קיימים במדינות רבות בארצות-הברית.

6 שפיגלמן הועבר מתפקידו. מנכ"ל רשות השידור, יוסף בראל, החליט לסיים את עבודתו של אלישע שפיגלמן כעורך תוכנית החדשות השבועית "יומן", ולמנות באופן זמני במקומו את גלעד עדין.

10 טלוויזיה תלת-ממדית. המישים אלף זוגות משקפיים מקרטון, המיועדים לצפייה בסרטים בתלת-ממד, נרכשו בתוך שבוע ימים עליידי מנויי חברת הטלוויזיה בלוויין "יס". המשקפיים נמכרו במחיר שקל לזוג, עם תחילת שידור סרטים בתלת-ממד בערוץ הסרטים "יסבבה" למשך כשלושה שבועות.

11 חקירה בבריטניה. בבריטניה נפתחה חקירה בעקבות מותו של מומחה הנשק הבריטי ד"ר דייוויד קלי, שהתאבד לאחר ששמו פורסם כמקור לדיווחי הבי.בי.סי. על כך שממשלת בריטניה עיוותה דו"חות מוריעין כדי להצדיק את המלחמה בעיראק (ראו עמ' 42).

12 הכבלים נאבדים מנויים. בחדש האחרון איבדו חברות הכבלים 8,000 מנויים וירדו ל-996 אלף. מתחילת השנה נטשו את הכבלים 30 אלף לעומת חברת הלוויין שגייסה כ-25 אלף מנויים.

13 פוטר חירון רפורט. מירון רפורט, כתב ועורך בכיר ב"יריעות אחרונות", פוטר

לטלוויזיה ולרדיו, עליידי המלצות ועדת יצחקי להסרת השידורים המסחריים בטלוויזיה. עליידי החוק יפורסם בספטמבר 2004 מכרז לשידורים בערוץ 2 לעשר שנים. החוק כולל הקלות לערוצים המסחריים בהיקף הפקות המקור.

30 חוקים חנוניות. 19 מכוניות של אור"חיים שלא שילמו את אגרת רשות השידור עוקלו, במבצע משותף של רשות השידור, מס הכנסה והמשטרה.

31 החשד: הדלפת חידע על חנויים. העי"תון "מעריב" הגיש תלונה למשטרה נגד עובד במחלקת ההפצה, החשוד שהעביר פרטים של מנויים על "מעריב" ל"יריעות אחרונות". החשד התעורר לאחר שמנויים ב"מעריב" מסרו כי פנו אליהם מקדמי מכירות למנויים מטעם "יריעות אחרונות", שבידיהם היה מידע מפורט על משך התקשורת שלהם כמנויים על "מעריב". ■

ת ת ת ת ת ת ת ת ת ת ת

3 קולי-המוסיקה לא ייסגר. קולי-המוסיקה ורדיו רק"ע לעולים לא ייסגרו וימשיכו לשרד - כך אמר השר הממונה על רשות השידור אהוד אולמרט. לדבריו, בניגוד לפרסומים שונים עומדת בתוקפה הנחיותו למנכ"ל רשות השידור לא לסגור את שתי תחנות הרדיו הללו הפועלות במסגרת הרשות.

3 ח"ה יור לרשות השנייה. הממשלה אישרה את מינויו של מנשה סמירה לממלא מקום יושב-ראש מועצת הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו, לתקופה של 45 יום. סמירה כיהן עד עתה כיושב-ראש ועדת הכספים של הרשות. בעבר היה מפקד הגדנ"ע, סגן קצין חינוך ונוער ראשי בצה"ל, והוא מנהל את בית-הספר התיכון האזורי בארטיטוביה.

5 החוזה נגד נחורזי. זכינה של חברת "טלעד" בערוץ 2 לא יוארך, אם יעקב ועופר נמרודי ימשיכו להיות בעלי השפעה בחברה - כך החליטה מועצת הרשות השנייה. ההחלטה התקבלה בעקבות הודעת היועץ המשפטי לממשלה, אליקים רובינשטיין, כי העבירות שבהן הורשעו

הידיעות מתבססות ברובן על חידע שפורסם באמצעי התקשורת